



Hacettepe Üniversitesi
Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü
Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı

ATATÜRK DÖNEMİNDE ÇOCUK ALGISI

Özgür Kağan BALSIZAN

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2023

ATATÜRK DÖNEMİNDE ÇOCUK ALGISI

Özgür Kağan BALSIZAN

Hacettepe Üniversitesi

Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü

Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2023

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan “**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**” kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

28/08/2023

Özgür Kağan BALSIZAN

¹“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danışmanın**ın önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internette paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danışmanın**ın önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez **danışmanın**ın önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.**

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, yazılı ve görsel tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar haricinde zgn olduğunu, **Prof. Dr. Mustafa Yılmaz** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Özgür Kağan BALSIZAN

ÖNSÖZ

Biri pandemi öncesi, diğeri pandemi sonrası olmak üzere iki adet ekonomik kriz, bir adet pandemi, askerlik görevi ve çeşitli inişler çıkışlar ile uzun süre sekteye uğrayan bir tez yazım sürecinden sonra gelinen bu noktada teşekkürü borç bildiğim pek çok kişi bulunmakta. Öncelikle akademideki engin bilgileri ve açık sözlülüğü ile beni hem ders döneminde hem de tez yazım sürecinde yalnız bırakmayarak, her daim toparlayan tez danışmanım Prof. Dr. Mustafa Yılmaz'a en içten teşekkürlerimi sunarım. Günlük hayatın yorucu süreçlerinden geçerken meydana gelen karamsarlığımı enstitüye geldiğim zamanlarda fark eden ve hem akademik hem de hayatla ilgili tavsiyeleri ile motivasyonumun dinç kalmasını sağlayan Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Müdürü Prof. Dr. Ayten Sezer Arığ'a teşekkür ederim. Tez jürimde bulunan ve bana eksiklerim konusunda bilgisi ve deneyimiyle yol gösteren Prof. Dr. Hakan Uzun'a ayrıca teşekkür ederim. Uzun süren yüksek lisans hayatım boyunca enstitüdeki teknik işlerim konusunda benden desteklerini esirgemeyen Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü çalışanlarına teşekkür ederim. Hacettepe Üniversitesi Kütüphanesi Çok Amaçlı Çalışma Salonu'na, tez yazımı için gereken teknik ekipman yetersizliğini gidererek, bana çalışma imkanı sunduğu için duyduğum minneti belirtmeyi de borç bilirim.

Çeşitli süreçlerden geçtiğim sırada yanımda olup destek olan anneme, her birine en derin hislerimle bağlı olduğum, bendeki yerleri her zaman ayrı olan, hayatımdaki en büyük şanslarımdan biri olarak nitelendirdiğim, çok sevgili dostlarıma toplu olarak büyük bir teşekkür ederim. Son olarak, yukarıda belirttiğim pek çok sürecin içinde, hayatımdaki inişlerde ve çıkışlarda, ruhumun bitkin düştüğü zamanlarda beni her seferinde ruhumun özüne döndüren, enerjimi ve yaşama sevincimi yerine getiren koruyucu meleğim, hayatımın en gözde incisi kedim Omni'ye sevgilerimi ve teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

BALSIZAN, Özgür Kağan, *Atatürk Döneminde Çocuk Algısı*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2023.

Mustafa Kemal Atatürk, cumhuriyeti kurduğu zaman sadece rejimi değil aynı zamanda geleneksel anlayışı ve toplum hayatına etki eden konuları da değiştirme ve medenileştirme yoluna gitmişti. Cumhuriyet rejimi ile beraber yeni Türk kimliği yaratılmış ve rejimin kalıcılığını sağlamak amacıyla bazı çalışmalar yürütülmüştü. Çalışmaların odağına bakıldığında bu konuların daha çok, ülkenin geleceğini temsil eden çocuklar ve çocukları da kapsayan gençlik üzerine doğrudan veya dolaylı olarak ele alındığı görülmektedir. Geçmişte böyle bir anlamdan mahrum olan, diğer bir deyişle ihmal edilen çocuk olgusu, cumhuriyet ile beraber kendisine ülkede bir yer edinecek, görünür olacak ve toplumun çocuk algısında yeni bir kavram oluşturmaya başlayacaktı. Cumhuriyet'in yeni ulus-devlet kimliğini taşıyacak ideal vatandaşını çocukluktan yetiştirmesi gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, Çocuk Algısı, Cumhuriyet, Atatürk Dönemi

ABSTRACT

BALSIZAN, Özgür Kağan, *Perception of Child During Atatürk Period*, Master's Thesis, Ankara, 2023.

When Mustafa Kemal Atatürk founded the republic, he didn't just change the regime, withal he changed the traditional mentality and several subjects which were effective on society. With the republican regime, a new Turkish identity was created and some works have been carried out fort the permanence of regime. When we look at the focus of the studies, it will be seen that these issues are mostly adressed directly or indirectly on the children who represent the future of the country. The phenomenon of the child, deprived of such a meaning in the past, in other words, neglected, would gain a place in the country with the republic, become visible and form a basis fort he formation of the society's perception of child. The Republic had to raise the ideal citizen who would carry the new nation-state identity from childhood.

Keywords: Child, Perception of Child, Republic, Atatürk Period

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	ii
ETİK BEYAN	iii
ÖNSÖZ	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: 1923-1938 DÖNEMİNDE ÇOCUK ALGISI.....	15
1.1 Dönemin Yayın Hayatında İdeal Çocuk Algısı	15
1.1.1 Gülbüz Çocuk.....	18
1.1.2 Çocuk ve Terbiye.....	20
1.2. Misyoner Türk Gençliği.....	25
1.2.1 Teşkilatlı Gençlik	28
1.2.2 Gençliğin Atatürk'e Olan Borcunun ve Atatürk Gençliği Kavramının Vurgulanması	32
1.3 Dönemin Öncülerinde Çocuk Algısı	35
1.3.1 Atatürk'ün Cumhuriyet'in Çocuk Algısındaki Etkisi	35
1.3.2 Kazım Karabekir ve Çocuk Davası.....	40
1.3.3 Fuat Umay'ın Çocuk Konusundaki Rolü	43
2. BÖLÜM: ATATÜRK DÖNEMİNDE ÇOCUĞA YÖNELİK SOSYAL POLİTİKALAR	48
2.1 Nüfus Politikalarında Çocuk	49
2.1.1. Atatürk Döneminde Nüfus Politikalarının Gerekçeleri.....	49
2.1.2 Göç ve Çocuk	51
2.1.3 Yurttaş Olarak Çocuğun Ortaya Çıkışı: 23 Nisan Bayramları	53
2.2. Sağlık Politikalarında Çocuk.....	55
2.2.1. Umumi Hıfzıssıhha Kanunu Öncesi Durum.....	55
2.2.2 Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nda Çocuk	59
2.2.3. Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin Çocuk Koruma Faaliyetleri	63
2.2.3.1 Ana Kucakları	66
2.2.3.2 Çocuk Yuvaları.....	67

2.2.3.3 Süt Damlaları	68
2.2 Eğitim Politikalarında Çocuk	69
2.2.1. Maarif Kongresi ve Eğitim Birliğine Katkısı	71
2.2.2. Misak-1 Maarif Genelgesi ve Tevhidi Tedrisat Kanunu	73
2.2.3. Hükümet Programlarında Eğitim ve Çocuk	74
2.2.4. Halkevlerinin Faaliyetleri.....	79
SONUÇ.....	82
KAYNAKÇA.....	84
EKLER.....	95
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU BEYANI	115
TEZ ÇALIŞMASI ETİK KURUL İZİN MUAFİYETİ FORMU	117

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.t.	: Adı geçen tez
ATAM	: Atatürk Araştırma Merkezi
bkz.	: Bakınız
C.H.F.	: Cumhuriyet Halk Fırkası
C.H.P.	: Cumhuriyet Halk Partisi
ev.	: Çeviren
Dr.	: Doktor
ed.	: Editör
haz.	: Hazırlayan/Hazırlayanlar
md.	: Madde
M.E.B.	: Milli Eğitim Bakanlığı
s.	: Sayfa/Sayfalar
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TBMMZC	: Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TTK	: Türk Tarih Kurumu
UNICEF	: United Nations International Children's Emergency Fund
YKY	: Yapı Kredi Yayın

GİRİŞ

Çocuk, bebeklik ve ergenlik çağları arasındaki; bedensel, ruhsal ve sosyal yönlerden erginliğe ve olgunluğa ulaşmamış bireydir. Çocukluk dönemi ise bu olgunluğa ulaşana dek her yetişkin bireyin mecburen deneyimlemesi gereken bir dışa bağımlılık sürecidir. Günümüzde küreselleşmenin ve küreselleşme ile gelen uluslararası sosyopolitik kararların ve kültür tektipleşmesinin sonucunda çocuk/çocukluk dediğimiz olgu; masumiyeti ve bakıma muhtaçlığı simgeleyen, doğum-yaşam-ölüm döngüsünün doğum ve yaşam bölümünü temsil eden, ideal çekirdek aile modelinin temelini oluşturan bir konuma gelmiştir. Ancak günümüze gelene kadar geçirdiği süreçler göz önünde bulundurulursa çocuk olgusunun ve aynı zamanda çocuk algısının aslında bu kadar tekdüze tanımlarının yapılamayacağı anlaşılacaktır. Çünkü dışa bağımlılık süreci olarak belirtilen bu olgu, içinde bulunduğu ailelerin, toplumların ve kültürlerin çağlar boyunca yaşadığı değişimlerden, yeniliklerden bizzat etkilenmiş ve bu dış etkenlere göre her dönemde çeşitli kalıplarda kendini idame ettirmek zorunda kalmıştır.

“Çocuklar dünyaya geldiklerinde masum mudur, yoksa ilk günahın lekesini mi taşır? Çocuklar doğduklarında boş bir sayfa (tabula rasa) mıdır, yoksa birçok içsel özelliğe sahip olarak mı doğarlar? Ailelerince şımartılmalı mı, yoksa yetişkinler dünyasına mı gönderilmelidir?”¹ Bu ve benzeri birçok soru çerçevesinde ele alınan çocuk algısı, aslında salt biyolojik bir çocuk/çocukluk söylemi ile açıklanması zor bir konudur. Çünkü çocukluk aslında yetişkinler dünyasının üretmiş olduğu bir kavramdır. Holt’un da belirttiği gibi, çocukluğun kökenini ve tarihini araştıranlar çocukluk, annelik-babalık, ev ve aile gibi kavramların insanlığın evrensel bir parçası değil de birçok yönüyle sonradan icat edilmiş olan yapılar olduğunu daha net şekilde anlayacaklardır.² Bu yapılar bütünü içerisinde çocuğun yerini ve geçirdiği süreçler içerisinde, üzerine sosyal politikaların üretilmesiyle beraber kendisinin de nasıl başlı başına bir kurum/yapı halini aldığını açıklamak gerekmektedir. Geçmişten bugüne, ilkel toplumlarda kişilerin doğal seçimlerinin bir ürünü, tarım toplumlarında bedava, sanayi toplumlarında ise ucuz iş

¹ Colin Heywood, *Baba Bana Top At: Batı’da Çocukluğun Tarihi*, çev. Esin Hoşsucu, Kitap Yayınevi, İstanbul 2003, s.41

² John Holt, *Çocukluktan Kaçış*, çev. Cihan Aksoy-Sinem Yılcı, Beyaz Yayınları, İstanbul 2000, s.16

gücü ve ailenin geçim kaynağı olarak kendine hayat bulan çocuk, nasıl günümüzdeki sosyal politikaların merkezinde bulunan, toplumun ve ailenin hatta ülkelerin sürekliliğini sağlayan, kendine özel bir politika üretilmesi gereken bir konu haline gelmiştir? Çağımızın çocuk algısını kavrayabilmek için tek disiplinli bir çalışma izlemek yerine çoklu disiplin yöntemiyle bu konu üzerine eğilmek, konunun anlaşılması ve belki de daha önceden üzerine yeterince düşünülmemiş kısımların aydınlatılmasına, yeni alt dalların ortaya çıkmasına vesile olacaktır.

Çocuk sözcüğünün etimolojik kökeni *al-çannūş*, *çoçka*, *çuçak* (*cüce*) kelimelerine dayanmakta ve Eski Türkçe’de, çocuk yavru, her şeyin küçüğü anlamını taşımaktadır.³ Sonradan Osmanlı İmparatorluğu döneminde *tıfil* kelimesi ile ortaya konulmuş ve çocuk koruma ile ilgili alanlardaki kurumlarda tıfillar (çocuklar) anlamına gelen *etfal* sözcüğü çocukları tanımlamak için kullanılmıştır (Örn. Himaye-i Etfal Cemiyeti). Yakın dönemde yürürlüğe girmesiyle çocuk kavramına uluslararası bir açıklama getiren Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin birinci maddesine göre ise “çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılmaktadır.”⁴ Görüldüğü üzere çocuk algısı her çağın kendi koşul ve gelişmelerine bağlı olarak değişmekte hatta çocuk tabirinin hangi yaş aralıkları arasında olacağı dahi bu koşullardan etkilenmektedir. Geçmişte erişkin olarak kabul edilen yaş aralığı bugünün koşulları ve tanımlaması ile çocuk olarak adlandırılmakta olup, çocuk algısının kesin sınırları içerisinde yer almaktadır. Gelecekte çocuk algısının hangi yöne evrileceği ise bir merak konusu olmakla beraber, geçmişte ve günümüzde olduğu gibi ihtiyaçlar doğrultusunda aile ve devlet gibi mikro-makro yönetim araçlarının şekillenmesinden etkileneceği kuşku götürmeyecek bir tartışma konusu olacaktır.

Yaşam döngüsünün biyolojik, bilişsel ve sosyoduygusal gelişim süreçlerinin temelini oluşturan bireye çocuk, bu gelişim süreçlerinin yaşandığı döneme ise çocukluk denilmektedir. İnsan yaşamını bir eğri olarak düşünürsek, doğumla başlar, fiziksel, zihinsel ve toplumsal güçler çeşitli zirvelerde yükselir, bir süre düz bir platoda devam eder ve yaşlılığa ve ölüme doğru düşüşe geçer. Çocukluk, bu yaşam eğrisini, bu bütünlüğü

³ Besim Atalay, *Divanü Lûgat-it Türk Dizini*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1985, s.155.

⁴ “Çocuk Haklarına Dair Sözleşme”, UNICEF TÜRKİYE, <https://www.unicef.org/turkey/çocuk-haklarına-dair-sözleşme> Erişim: 20.04.2022.

ikiye ayırır: Biri çocukluk, diğeri ise yetişkinliktir.⁵ Diğeri bir deyişle, çocukluk, hayat çizgisinin temel fiziksel ve gelişimsel örüntülerce karakterize edilmiş bir gelişim evresidir.⁶ “Çocukluk evresi biyolojik açıdan dört bölüme ayrılmaktadır:

a) Bebeklik: Doğumdan on sekiz ve yirmi dördüncü aya kadar olan dönemdir. Bebeklik, yetişkinlere aşırı bağımlılığın olduğu bir evredir. Bu dönem boyunca dil, sembolik düşünce, duyuşsal motor eşgüdüm ve sosyal öğrenme gibi birçok psikolojik aktivite yeni yeni başlar.

b) İlk Çocukluk: Bebeklik döneminin bitiminden beş veya altı yaşına kadar olan gelişimsel dönemdir ve okul öncesi yılları da denilebilir. Bu dönemde küçük çocuklar yeteneklerini arttırmaları ve kendilerine bakmayı öğrenirler, okula hazır olmayı sağlayan becerileri (yönergeleri takip etme, harfleri tanıma gibi) geliştirirler.

c) Orta ve İleri Çocukluk: Altı ve on bir yaşları arasındaki döneme denk gelmektedir. Bu dönemde temel okuma, yazma, aritmetik beceriler tam olarak öğrenilir. Çocuk formel olarak daha geniş bir dünyaya maruz kalır. Başarı, çocuğun dünyasının daha merkezi bir teması haline gelir ve özkontrol artar.

d) Ergenlik: Gelişimin çocukluktan başlayıp ilk yetişkinliğe geçiş dönemidir ve yaklaşık on-on iki yaşlarında başlayıp on sekiz-yirmi bir yaşlarında biter. Ergenlik, kilo ve boydaki ani artış, vücut hatlarında değişiklik ve cinsel özelliklerin gelişimi (göğüslerin belirmesi, genital bölge ve yüzde tüylerin çıkması, sesin kalınlaşması) gibi hızlı fiziksel değişimlerle başlar. Gelişimin bu noktasında bağımsızlık ve kimlik arama belirgindir. Düşünce daha mantıksal, soyut ve idealisttir.”⁷

Çocukluğu veya çocuğu daha iyi anlamak ve açıklayabilmek için onun temel biyolojik evrelerinin özelliklerinin bilinmesi önem arz etmektedir. Çünkü çocukların her dönemde içinde buldukları aile, toplum ve sistem tarafından, gelişim evrelerinin farklı seviyelerine göre nasıl ve hangi yöntemlerle kullanıldıkları, gerek düşünsel gerek duygusal yapılarının oluşumu ve gelişimi esnasında dışsal etkenler ile nasıl

⁵ Holt, a.g.e., s.8-9.

⁶ Bekir Onur, *Dünyada ve Türkiye’de Değişen Çocukluk*, Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Ankara 2001, s.29.

⁷ John Santrock, *Yaşam Boyu Gelişim*, çev. Galip Yüksel, Nobel Yayınları, Ankara 2014, s.16-17.

şekillendiklerini anlamak gerekmektedir. Postman'ın da belirttiği gibi, çocukluğun biyolojik bir temeli vardır, fakat sosyal bir evre çocukluğu başlatmadıkça, ona gereksinim duymadıkça gerçekleşmeyebilir.⁸ Diğer bir deyişle, çocukluğun davranış bilimi alanını oluşturan kendine has etkenler ile ekolojik(çevresel) etkenlerin birleşmesi durumunda ortaya çıkan kavramsal çocukluk böylece bir bütün olarak ele alınabilecektir.

Anadolu coğrafyasında çocuk algısının oluşumunun ve günümüzdeki konumuna gelişinin ise gerek çevre kültürlerin birikimleri gerekse Türk kültüründen getirilen geleneklerin harmanlanmasıyla oluştuğunu söyleyebiliriz. Bu konu ile ilgili olarak Avrupa'nın ve Anadolu'nun çocuk algısına temel olacak bazı kültürlerin (Antik Yunan, Roma, Mezopotamya ve Eski Türk kültürü) çocuğa bakış açısına değinmek yararlı olacaktır.

Antik Yunanda çocuğa bakış, sosyal ve siyasal yaşamda toplumun cinsiyete bakış açısıyla doğrudan bir ilişki içinde oluşu ile toplum içindeki erkek-kadın ayrımı, çocuklara bakış açısına da etki etmekteydi.⁹ Bunun yanı sıra Eski Yunan toplumunda kadınların ve kız çocuklarının başlıca görevleri ev işlerinden ibaretti. Kız çocuk birinci derecede ev işlerini öğrenirdi, anneler ve çocuk bakıcıları ne öğretirler, ne gösterirlerse bununla yetinmekteydi.¹⁰ Çoğunlukla erkek çocuklar olmak üzere, çocuklar ailelerinin geleceğinin ve Yunan toplumundaki statü ve siyasal güç simgelerinin devamı niteliğinde olmaktadır. Bu yüzden aileler çocuklarını vücutça kusursuz büyütme, ruhi ve manevi bütün yeteneklerini en yüksek dereceye çıkarmaya çalışırdı.¹¹ Örneğin, Sparta'da yedi yaşında ailelerinden alınan erkek çocuklara verilmeye başlayan eğitim sistemi, devletin devamlılığı ilkesi üzerine inşa edilmişti. Sparta eğitimini "güç" kelimesi ile tanımlamak mümkündü. Sparta eğitim sistemi askeri-totaliter toplumun bir parçasıydı. Agoge'nin

⁸ Neil Postman, *Çocukluğun Yokuluşu*, çev. Kemal İnal, İmge Kitabevi, Ankara 1995, s. 182

⁹ Yakup Akyüz, "Eski Yunan'da Çocuk ve Çocuk Eğitimi", *IV. Canik Sempozyumu: Geçmişten Günümüze Şehir ve Çocuk, 15-17 Mayıs 2015*, Samsun, 2016, ed. Osman Köse, Canik Belediyesi, 2, s. 1222.

¹⁰ Fikret Kanad, "*Pedagoji Tarihi*", Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1963, s.114.

¹¹ Osmanlı Devleti'nin Enderun Mektebi ve Yeniçeri Ocağına seçtiği çocuklarda aradığı özelliklerin bu açıdan benzeştiğini söylemek gerekmektedir. Ancak buradaki fark Yunan toplumunda bu seçimlerin aile statüsünü korumak veya yükseltmek için yapılması, Osmanlı'da ise devletin birliği, merkezi yönetimin sağlamlığı için sistematik bir şekilde devlet eliyle organize edilmesiydi. Kanad, a.g.e., s.113.

(Antik Yunan dilinde eğitim) amacı, Spartalı gençleri fiziksel ve ruhsal açıdan eğiterek devletin güçlü ordusuna sağlam birer asker kazandırmaktı.¹²

Eski Yunancada çocuk anlamına gelen *paid* ve yöneten, sevk eden, güden anlamına gelen *agōgós* kelimelerinin birleşiminden meydana gelen *paidagōgos*(pedagog) terimi günümüzde çocuk eğitimi ve çocuk gelişimi uzmanlarını tanımlamakta kullanılan bir kavram olmaktadır. Bulduğumuz modern ve post modern dönemlerin aile ve toplum yapısında çocuğun en iyi şekilde gelişimi için vazgeçilmez bir meslek sınıfı olan pedagoglar, Eski Yunan toplumunda aslında bu kadar değer gören ve önem atfedilen bir konumda bulunmuyorlardı. Pedagoglar henüz okula gönderilmemiş çocukların, ailesi tarafından çocuğa bakması için görevlendirilen, alınıp satılabilen “sadık” köleler olmakla beraber, ailenin zenginlik düzeyine ve elindeki esir miktarına göre sayıları artabilmekteydi.¹³ Anlaşılacağı üzere çocuk algısının her ne kadar zamanla değiştiğini görsek de, aslında çocuk ile bağlantılı olan meslek grupları ve kavramlar hakkında da farklı bir algı meydana gelmiştir. Önceden köle olarak hizmet vermek zorunda olan pedagoglar, günümüzde çocuk gelişiminden sorumlu uzmanlar olarak hayatımızda yer edinmektedir.

Ailenin büyük bir öneme sahip olmasının yanı sıra ailenin büyüklüğü de Eski Mezopotamya toplumlarında önemsenen bir konuydu. Aile ne kadar büyük olursa, anne ve baba kendini o derece emniyette hissedirdi. Bu nedenle aileler büyüme konusunda büyük çaba sarf eder, bu amaçla üvey çocuk veya çocuklar dahi edinilirdi. Üvey çocukların aileden kopmaları her ne kadar daha kolay olsa da, çocuk bir yerde aile için ekonomik ve sosyal yatırım olduğundan, çocuğun aileyi terk etmesinden endişe edilirdi. Hatta bunu önlemek amacı ile Hammurabi kanunları, sorumluluklarını yerine getirmeyen ve aileden kopan çocuklar için çok katı cezai hükümler getirmişti. Bu hükümler ailenin sosyal yapısına ve ekonomik düzeyine göre değişmekteydi. Örneğin çocuk bir saray memuruna veya belli bir düzeydeki rahibeye ait ise ve çocuk bir süre sonra aileyi tanımaz, sorumluluklarını yerine getirmez ise, o çocuğu dili kesilirdi. Eğer çocuk üvey ailesini tanımayıp kendi öz ailesine dönerse, çocuğun gözü çıkarılırdı. Eğer çocuk babasına

¹² Derya Çığır Dikyol, “Antik Yunan’dan Bir Eğitim Modeli: Sparta”, *Mediterranean Journal of Humanities*, Cilt:6, Sayı:2, 2016, s. 191

¹³ Kanad, a.g.e., s.113.

vurursa çocuğun eli bileğinden kesilirdi.¹⁴ Diğer bir deyişle uygulanması ne ölçüde gerçekleşmiş olduğu bilinmeyen ve belki de sadece uyarı amacı ile ortaya konan bu uygulamalar çerçevesinde, Eski Mezopotamya’da ailenin değerinin yasalar ile de sert bir şekilde korunmakta ve ister zengin bir aileden isterse alt tabakadan gelsin, çocuğun özgür iradesi bulunmamaktaydı. Ayrıca anlaşılacağı üzere çocuğun içinde bulunduğu keskin bir saygı sistemi de mevcuttu. Anneye, babaya ve aileye saygısızlığın bedelinin ağır olduğu görülmekte ve aslında zorunlu bir saygı algısı hem mikro(aile) hem de makro(devlet) etkenlerle yaratılmaktaydı. Ancak her ne kadar çocuğu ve çocukluğu kısıtlayıcı katı bir sistem olarak gözükse de Mezopotamya toplumlarında çocuğun eğitimine olan ilginin de azımsanacak derecede olmaması çocuğa o dönemin şartlarına göre verilen değeri göstermekteydi.

Eski Mezopotamya’da eğitimin ilk amacı çocuklara okur-yazarlık ve matematikle ilgili temel bilgi ve becerileri öğretmektir.¹⁵ Eğitim ve okul, çoğunlukla aydın ve varlıklı kişilerin çocukların yararlanabileceği bir imkân olmaktaydı. Fakir ve mali durumu eğitimi karşılamaya yetersiz olan ailelerin çocukları ise baba mesleğini öğrenmek veya tarlada çalışmak durumunda kalırdı. Eğitim hayatı çocuklar için kolay değildi. Okula 7-9 yaşları arasında başlamakta ve eğitimleri 17-18 yaşlarına kadar devam ederdi. Okulla bağlantılı bir meslek seçmeleri durumunda ise okuldan sonra, takriben 2 yıl uygulamalı eğitim(staj) yapılırdı.¹⁶

Roma ailesi (familia), içinde bulunduğu her dönemin sosyal, siyasi ve kültürel özelliklerinden etkilenmiş bir kurum olarak, Roma’da toplumun yapı taşını oluşturması nedeniyle, her zaman özel bir önem görmüştü. Öyle ki, devletin güçlenmesi ve gerilemesi bile, aile kurumunun sağlamlığı ya da zayıflığıyla doğru orantılı olmuştu. Roma ailesi, devlet içinde ayrı bir devlet gibi örgütlenmişti. Ailenin reisi olan *Pater Familias* tüm aile fertleri üzerinde mutlak bir hâkimiyete sahipti. Bu hâkimiyet öylesine büyüktü ki, aile reisi, aile fertleri üzerinde cezalandırma yetkisini bile elinde bulunduruyordu. Aile fertlerinin iktisabı, ailenin güvenliğinin sağlanması, ailenin düzeni gibi konular onun

¹⁴ Onur, a.g.e., s.122.

¹⁵ Koray Toptaş, “Eski Mezopotamya’da Çocuk”, *Archivum Anatolicum*, Cilt:10 Sayı:1, 2016, s. 59.

¹⁶ Onur, a.g.e., s.120.

tasarrufundaydı.¹⁷ Roma’da aile yapısının ataerkil bir konumda olduğu anlaşılacakla beraber ailedeki çocukların da bu çerçeve içerisinde yetiştirildiğini belirtmek yanlış olmayacaktır. Ailenin sürekliliğini sağlayacak kişinin erkek çocuk olduğu düşüncesinden hareket ile Roma uygarlığında kız çocuklarına verilen önemin çok az olduğu, annelik statüsü haricinde kız çocuklarının devlet mekanizmasında pek bir yerinin bulunmadığı görülmektedir. Roma’da çocuklara yönelik gerçekleştirilen bazı acımasız yöntemler de bulunmaktaydı. Örneğin, yeni doğan çocukların boğazlanması, suda boğulması ya da çöle bırakılması sık görülen olaylardı. Yeni doğan çocukların, özellikle de kız çocuklarının öldürülmesi ya da ölüme terk edilmesinin Roma’da kız çocuklarına karşı başvurulan yollardan olması ve bu durumu gerçekleştiren olan kişinin pater familias olması da kız çocuğunun toplumdaki yerini kanıtlar nitelikteydi. Çünkü patria potestas(baba gücü, ataerki), pater familias’a böyle bir hakkı veriyordu.¹⁸ Bu dönemde gerek bu tarz uygulamalar gerekse sağlıklı koşullar yüzünden gerçekleşen bebek ve çocuk ölümleri de dikkate alınırsa, önceliğin hukuken babanın mirasçısı olan erkek çocuklara verilmesi gerekmektedir. Her erkek çocuk da aslında bu yönetim ve statü mekanizmasında etkin değildi. Kız ve erkek çocuklar arasında olan ayrım erkek çocuklar arasında da kendini sınıf ayrımı şeklinde göstermekteydi. Fakir ailelerin ve toplumda alt tabakada yer alan çocukların cinsiyetleri arasındaki farktan gelen erkleri arasındaki uçurum az olmaktaydı. Ancak bu olumsuz koşullara rağmen Roma’da ailelerin ve toplumun çocukların eğitimine verdiği önem yadsınmazdı.

Roma’da çocukların eğitilmesinin nedeni, onların iyi bir “Romalı” olmasıydı.¹⁹ Çocuğa verilen fiziki eğitim, Yunan uygarlığında olduğu gibi çocuğa zarafet ve güzellik katmak için değil, aksine güç ve dayanıklılık içindi. Güç ve dayanıklılık, çocuğa ileride ülkesi için savaşırken, daha donanımlı olma özelliği veriyordu. Çocuğun iyi ahlaklı olması ve yasaları öğrenmesi için çalışılıyordu. Her şey itaatkâr ve kamu yararına kendisini adanmış bir birey yetiştirmek içindi. Hiç şüphesiz ki resmi bir eğitimden daha önemlisi, disiplin ortamı içinde, babanın, çocuğa verdiği eğitimdi. Bir başka ifadeyle Roma’da ilk eğitim,

¹⁷ Fulya Kocakuşak, *Antik Roma’da Aile Kurumu*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bursa 2011, s.15

¹⁸ Kocakuşak, a.g.e., s.55.

¹⁹ Önce İslami devletlerde görülen iyi ahlaklı mümin-vatandaş, sonra ise Osmanlıcı düşünce içerisinde Osmanlı kimliği ve cumhuriyet ile beraber gelişen Türk kimliği ile çocuklara yüklenen misyona benzemesi açısından anlaşılacaktır ki, mikro ve makro mekanizmaların çocuk algısı genel olarak pragmatik bir algı doğrultusunda oluşmaktaydı.

aile içinde başlıyordu. Çocuğa evde verilen eğitimin, tamamen okulun yerini aldığı söylenemez. Romalı ebeveynler, her zaman çocuklarını istedikleri şekilde eğitime özgürlüğüne sahiplerdi.²⁰ Diğer bir deyişle çocuğun yaşam hakkından, eğitim hayatına kadar her sahip olduğu şey ailenin yani babanın elinde bulunmaktaydı.

Eski Türklerde de aile kavramı çok önemli bir yer kaplamaktaydı. Eski Türkçede *Oguş* olarak tanımlanan ailede her ne kadar ataerkil bir yapı hakim olsa da aile sistemi içerisinde çağının diğer toplumlarına göre fazla olan bir eşitlik anlayışı hakimdi. Aile, ne mâderi(sadece anne soyundan oluşan aile) bir aile ne de asabe(sadece baba soyundan oluşan aile) bir aile yapısına sahipti. Eski Türklerde aileye ‘‘soy’’ denilmekteydi ve soyda hem erkek tarafından hem de kadın tarafından gelen akrabalar mevcuttu.²¹ Türk ailesi, aile reisinin, âdeta mülk sayılan aile efradı üzerinde kesin söz hakkına sahip eski Yunan'daki "genose" ve Roma'daki "gens" (geniş âileler)den çok farklı olduğu gibi Slavlardaki, aile büyüğünün bütün aile halkına köleleri gibi hükmettiği, kolektif mülkiyete dayalı, tipik "geniş aile" olan "zadruga'ya da benzememekteydi.²² Aynı dönem içerisinde yer aldığı diğer kavimler kadını bir tabu ve sadece annelik rolü haricinde toplumsal bir işlevi olmayan kişi olarak görürken, Türkler ailede kadına büyük önem atfetmişti ve hatta çocuk bakımında da annenin etkisi azımsanamayacak bir derecede bulunuyordu. Aile içinde kadının ve çocukların kendilerine ait mülkiyeti bulunmaktaydı. Ayrıca kız çocuklarının ileride kendi hayat arkadaşlarını seçmekte serbest olması da aile içinde sadece mülkiyet anlamı ile sınırlı kalmayan bir bireysel özgürlük durumunun olduğunu göstermektedir.²³ Çocuk, hem ailenin hem de Türk ulusunun devamlılığını sağlayan bir konumda olduğu için ayrıca bir değer görmekteydi. Aile sisteminin genişlemesi ile çeşitli aşiretler ve boylara ayrılıp yeni devletlerin kurulması ve bu devletlerin idame ettirilmesi, ailenin temeli olan çocuğa ve onun iyi eğitilmesine bağlıydı. Çocukların eğitiminde kullanılan yöntem ise Türklerin genel yaşayış tarzına uygun olarak şekillenmekteydi ve milletin genel menfaatine elverişli olarak yetiştirilmekteydi. Bu yüzden çocukların iyi ata binmesine ve silah kullanımına önem verilirdi.²⁴ Diğer bir

²⁰ Kocakuşak, a.g.e., s.56

²¹ Ziya Gökalp, *Medeniyet Tarihi*, haz. Kazım Yaşar Koparan-Afşar İsmail Aka Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1976, s. 292.

²² İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*. Ötüken Yayınları, İstanbul, 1998, s.228

²³ Abdulkadir Donuk, ‘‘Çeşitli Topluluklarda ve Eski Türklerde Aile’’, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, Sayı: 33, İstanbul 1982, s.164

²⁴ Kanad, a.g.e., s.200

deyişle, çocuğun manevi anlamı ve öneminden çok, içinde bulunduğu toplum açısından işlevsel olup olmaması öne çıkmaktaydı. Eski dönem geleneksel toplumlarda bu tutum yaygın olmakla beraber Eski Türklerde de mevcut olması doğal karşılanan bir durumdu.

Eski Türkler her ne kadar sert törelere dayanan geleneksel bir aile ve toplum sistemine sahip olsa da, çocuklara ve çocuğun içinde bulunduğu koşullara (coğrafi, sosyal) adapte olması konusuna önem vermişti. Bu adaptasyon her ne kadar çocuğun iyiliği için olsa da yine de esas amaç, ailenin ve devletin düzenini korumak ve sürekliliğini sağlamaktı. Her toplumun çocuğa kendi pragmatist yaklaşımını benimsemesi gibi Türk toplumu da çocuğu bu bağlamda ele almıştı. Katı töreler ve bir çocuk için zorlu seviyelerde bulunan eğitim anlayışları ile aslında çocuklar bağımlılık süreçleri azaltılarak en kısa zamanda yetişkin olmaya yönlendirilmekteydi. Yine de diğer eski kavimler ile karşılaştırılacak olursa, Eski Türkler çocuk ve çocukluk konusunda çağdaşlarına göre daha medeni bir anlayışa sahipti. Özellikle Batı toplumlarında kız çocuğunun erkekten daha düşük bir konumda bulunduğu ve görevinin sadece ev işleri ile annelik olduğu, kendi mülki ve ferdi haklarının olmadığı bir dönemde, Türklerin kız çocuklarına ve kadınlara erkeklerle neredeyse eşit bir konum sağlamaları ve bunu gerek aile gerekse devlet teşkilatı olarak sistemsel bir düzene oturtması bu anlayışı destekler niteliktedir. İlerleyen dönemlerde çeşitli dînî ve kültürel etkilere maruz kalıp değişime uğramış olsa da Türk toplumu en temelinde bu aile ve çocuk anlayışını korumaya devam etmişti.²⁵

Antik Yunan ve Roma'dan aldığı kültürel mirasın yanı sıra Hıristiyanlık dinini de temsil eden Avrupa kültürüne gelindiğinde ise çocuk olgusuna dair sürecin en karanlık dönemlerinden biri karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde çocuklara yönelik ihmal ve istismarların sayısı fazla olup, çocukların korunmasına dair herhangi bir yasal düzenlemenin bulunmaması²⁶bu dönemi çocukluk açısından en zorlu süreçlerden biri haline getirmişti. Çünkü Orta Çağda çocuklar minyatür yetişkinler olarak görülmekteydi.²⁷ Bunun sebebi ise Orta Çağ Avrupası'na gelene kadar geçen süreçteki

²⁵ Hem Türk dünyasında hem de dünya genelinde çocuk konusunun belirgin şekilde ortaya çıkışı ve çocuk haklarının gelişimi için bkz. Sevil Lale Kurt, *Türkiye'de Çocuk Haklarının Bilinirliği*, Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2013, s. 4-33.

²⁶ Çetin Serkan Uğur. *Türkiye'de Çocuk Koruma Politikaları: Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetinin Rolü*, Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Uzmanlık Tezi, Ankara 2018, s. 13

²⁷ Bekir Onur, *Türkiye'de Çocukluğun Tarihi*, İmge Kitabevi, Ankara, 2005, s.26

uygarlıkların tam anlamıyla bir çocukluk anlayışına sahip olmaması ve çocukların yetişkin işlerine hazırlanarak yetiştirilmeleri idi. Bu uygulama ve düşüncelerin yanı sıra Hristiyan din temsilcilerinin çocukları ilk günahın ürünü ve bu sebep ile çocukların günahkar olduklarına yönelik algıları sebebiyle geniş halk kitlelerini etkilemesi çocuk olgusunu özellikle Avrupa’da değersiz bir konuma oturtmuştu. İşte bu nedenle Orta Çağ ve erken modern dönem boyunca eğitilmiş kişiler dahi bebeklerin günahkar olduğu gibi aykırı bir görüşü yeğleme eğiliminde olmuş, ebeveynler de çocukları çalışmaya mümkün olduğunca çabuk hazırlamak istemişlerdi.²⁸ Diğer bir deyişle çocukların hür iradeleri neredeyse tamamen yok edilmişti. Hem günahkar olması hem de ailesine bağımlı bir konumda bulunması sebebi ile toplumda söz hakkı olmayan çocuk, eski dönemdeki anlayış ile aynı kalıba bürünmüştü ve sadece ailenin devamı niteliğinde olarak var olmaya çalışmaktaydı. Ayrıca bu dönemde bebek ve çocuk ölümlerinin fazla olması, yaşam süresinin kısalığı gibi sebepler ile beraber çocuk cinayetlerine karşı kanunen veya toplumsal bazda etkili bir uygulama bulunmadığı için de çocuklar ihmal edilmekteydi. Bu dönemde çocuklara yönelik olan düşünce ve eylemler göz önüne alındığında, Aries’in Orta Çağda çocukluğa yer olmadığını belirtmesi haklılık kazanmaktaydı.²⁹

Aydınlanma dönemi ile beraber gelişen ve değişen çocuk algısı, Avrupa toplumunu da değişime uğratmıştı. Okur-yazar oranının artması, çağdaş düşüncenin gelişiminin temellerinin atılması, Rönesans ve Reform gibi önemli gelişmelerle insanı merkeze alan hümanizm anlayışının oluşmasıyla beraber çocuk da kendine tarih sahnesinde yer bulmaya başladı.³⁰ Çocuk yetiştirme konusundaki bilgiler sorgulanmadan nesilden nesile aktarılmaktaydı. 18. ve 19. Yüzyıla gelindiğinde ise ebeveynler, doktorlardan ve çocuk yetiştirme konusunda bilgi sahibi kişilerden tavsiyeler almaktaydı. Geleneksel kültürün yerini eğitime dayalı görüşler almaya başlamıştı.³¹ Aydınlanma ile beraber gelen rasyonalizm ve eleştirel düşünme, ailenin de değişimine katkıda bulunmuş, çocuğun

²⁸ Heywood, a.g.e., s.199

²⁹ 18. Yüzyıla gelinceye kadar adolosan(ergenlik) döneminin çocukluk ile karıştırıldığını, 19. Yüzyıla gelinceye kadar ise çocukluğun ilk evrelerini belirtecek özel bir kavram bulunmadığını belirten Aries, daha sonra bebeklik kavramının ortaya çıkması ile beraber çocukluğun ilk aşamasının oluştuğunu belirtmiştir Philippe Aries, *Centuries of Childhood: A Social History of Family Life*, Vintage Books, New York 1960, s.25-29, 33.

³⁰ Avrupa’da yaşanan Rönesans ve Reform gelişmeleri için bkz. Stephen Lee, *Avrupa Tarihinden Kesitler(1494-1789)*, çev. Ertürk Demirel, Dost Kitabevi, Ankara, 2015, s.11-26.

³¹ Heywood, a.g.e., s.85

içinde bulunduğu ilk ve belki de en önemli sosyal yapıyı çocuk açısından olumlu bir değişime sevk etmişti. Aydınlanma döneminden günümüze kadar gelen modern çocukluk algısı, Rousseau ve Locke gibi düşünürlerin etkisi ile oluşmuştur demek yanlış olmayacaktır. Katolik kilisesinin “ilk günah” doktrinini reddeden John Locke, insan hayatının başlangıcını ilk günahtan azat ederek, erişkin olmayana, en başta kilise ve zımni olarak da diğer otoriter kurumlar karşısındaki suçlu konumundan çıkarmış; bireyin gelişiminde kurumların erki ve sorumluluğunu vurgular bir biçimde, çocuğun zihninin ebeveyn, öğretmen ve devlet tarafından doldurulması gereken bir boş levha olarak anlatmıştı. Rousseau’ya göre ise gerekli olan şey, yetişkinlerden farklı, kendine özgü olan romantik bir çocuk anlayışıydı.³² Çocuğun tanımlanması ve manevi bir anlam yüklenmesindeki bu süreç, çocuk olgusunun başlangıcı için Batıda bir mihenk taşı oluşturmaktaydı. Ancak bu sürecin gelişimini sekteye uğratan ve çocuklara yönelik sosyal politikaların oluşmasına sebebiyet veren bir olay bulunmaktaydı: Sanayi Devrimi.

Sanayi devrimi, 18. yüzyılda İngiltere’de başlayan, sonrasında diğer Avrupa ülkelerine yayılan ve oradan da tüm dünyayı etkisine almış, makineleşme endüstrisinin artması üzerine kurulu bir gelişme olarak tarihe geçmiş ve ilerleyen dönemlerde yayılcı politikaları ve sömürgeleşme hareketlerini kolay hale getirmişti. Artan nüfusun taleplerini karşılamak için sürekli bir üretim mekanizması gerektiği ve artık tarımsal alanlar terk edilmeye başlandığı için istihdamlar kentlerde, çeşitli sanayi kollarında artmaya başlamıştı. Bu istihdamlar arasında çocuk istihdamlarının da yoğun olarak bulunması, işçi sınıfının alt kolu olarak çocuk işçi kavramının oluşmasına zemin hazırlamıştı. Geçmişte çocuklar aile meslekleri, tarım işleri gibi aslında çok da uzmanlık gerektirmeyen, niteliksiz işlerde çalışırken, sanayi devriminin getirdiği çalışma hayatı ile beraber nitelik gerektiren iş kollarına girmek durumunda bırakılmışlardı. Örneğin, çocukların fizyolojik yapısının uygun olması sebebi ile küçük parçaları birleştirme ve madenlerde yetişkinlerin giremeyeceği kısımlara daha rahat erişebilmeleri daha mümkündü. Thompson’a göre, İngiltere’de, 1780-1830 yılları arasında çocuk iş gücündeki yoğunlaşmanın nedeni yalnızca –hatta belki de esas itibarıyla- fabrika değildi. Birinci olarak, ekonomik rollerin artan farklılaşması, aile ekonomisinin dağılması ve de bizzat uzmanlaşmanın kendisiydi. İkinci olarak da geç 18. yüzyıl hümanizm etkisinin azalması ve işveren sınıfının sert

³² Emrah Akbaş, Reyhan Atasü Topçuoğlu. “Modern Çocukluk Paradigmasının Oluşumu- Eleştirel Bir Değerlendirme”, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, Cilt: 20, Sayı: 1, Nisan 2019, s. 98

dogmatizmini artıran savaşların etkileriydi.³³ Holt'a göre ise 19. yüzyıldaki çocuk iş gücünün sömürülmesinin ileri boyutlara ulaşmasının asıl nedeni, çocukların yapacakları işi seçememesi ve bunu yapmayı reddedememesiydi. Onlar bir bakıma aileleri tarafından çalışmaya zorlanan veya çalışmak zorunda bırakılan modern kölelerdi. Aileleri öyle yoksuldu ki, çocukların getireceği az miktarda para olmazsa aile geçimini sağlayamıyordu. Çünkü ailedeki yetişkinlerin de iş seçme ve ücret pazarlığı gibi bir hakkı bulunmuyordu, bu yüzden kendilerine sunulanı kabul etmek zorundalardı.³⁴ Sonuç olarak çocukların her türlü özgür iradesi yine ellerinden alınmakta ve tarihin gelişim sürecinde çocuk algısı değişerek çocuğa bir sosyal sorun olarak bakılmaktaydı. Bir taraftan aydınlanma düşüncesinin etkisinin sürmesi, diğer taraftan burjuvazinin oluşması ile beraber çocuklara verilen değer yine belirgin olmaktaydı. Ancak uzun çalışma saatleri ve işlerin ağırlığı sebebi ile çocuklar hem eğitimlerinden geri kalıyor hem de kötü koşullarda yaşam mücadelesi veriyor veya ölüyordu. İşçi ayaklanmaları tam anlamıyla başarılı bir değişim yaratmasa da bu konuya bir farkındalık getirmeyi başarmıştı. Çocukluk olgusunun ve çocuğun bir sosyal sorun haline gelişi ise sanayi devriminin getirdiği yayılmacılık ile ortaya çıkan savaşlar nedeniyle ülkelerin giderek kendilerini güvenceye almak için ulus-devlet fikrine yönelmeleri ölçüsünde olmuştu. Çünkü dinlerin azalan etkisine karşılık, yükselen milliyetçilik akımı ile beraber devletler kendi geleceklerinin teminatı olan çocuklara önem vermek ve onlara yatırım yapmaları gerektiğini anlamaya başlamaktaydı. Bu sebeple önce yoksulluğu azaltmak ve sonra da koşulları iyileştirmek için çeşitli sosyal politikaların üretimine başlanması gerekmekteydi.

Avrupa'da eski uygarlıkların ataerkil aile ve sadece erkek çocuğuna önem veren aile anlayışının zamanla değişime uğraması, burjuva ailelerinin türemesi, okur-yazarlığın artışı gibi etkenler ile çocuğun günahkar bir varlık olduğu algısından, saf ve değerli bir varlık olduğu algısına geçişinde olduğu gibi Osmanlı Devletinden Türkiye Cumhuriyeti'ne geçiş sürecinde de çocuk algısının değişimi ve gelişimi üzerinde pek çok etken rol oynamaktaydı. Osmanlı Devleti'nin güçlü olduğu dönemler boyunca çocuk algısı genelde askeri veya sivil mektebe gidecek yaşı belirlemek ve savaş esirlerinden feragat edilmesi için yapılması gereken ayrımlar bazında kendini göstermekteydi.

³³ E. P. Thompson., *İngiliz İşçi Sınıfının Oluşumu*, çev. Uygur Kocabaşoğlu, Birikim Kitapları, İstanbul 2015, s. 410.

³⁴ Holt, a.g.e., s. 140.

Avrupa'daki gibi bir aydınlanma döneminin ve sanayi devrimi gibi ekonomik gelişmelerin yoksunluğu sebebi ile Osmanlı Devletinde çocuk algısı ancak eğitimde yenileşme(batılılaşma) hareketleri ve daha sonrasında savaşlar nedeni ile gerçekleşecek yetim çocuklar sorunu ile şekillenmeye başlayacaktı. Savaşların getirdiği yoksulluğun yanı sıra yetimlerin de artması, mutlak monarşi ile yönetilen Osmanlı'nın sistematik bir uygulama ortaya koyamadığını göstermekteydi. Her ne kadar II. Abdülhamit döneminde çocuklara yönelik bazı hayır işleri yapıldığı ve kurumlar açıldığı görülse de, yine de sorunun çözümü için sistematik bir uygulama bulunmamakta, uygulamalar kişi bazlı kalmaktaydı.³⁵ Osmanlı Devletinde yenileşme hareketleri ile beraber çocuk algısının gelişimi ve değişime uğraması savaş ve yoksulluk etkenleri ile gecikmekte ve çocuk sadece merhamet gösterilmesi, korunması gereken bir varlık olarak algılanmaktaydı. Bu durum her ne kadar o şartlar için mantıklı olsa da yine de ülkenin ve milletin gelişimi açısından yetersizlik yaratan bir algı olmaktadır. Ailelerin ve devletlerin geleceği olan çocuklara devletin imkanlarının yani bireysel imkanların yetmemesi, sorunun giderek büyümesine yol açmaktaydı. Bunun yanı sıra, artan savaşlar nedeniyle, Fransız İhtilali'nin getirdiği milliyetçilik akımının yükselişi, Osmanlı tebaa fikrinin zayıflayarak Türk kimliğinin ortaya çıkışı ve bu kimlik arayışının yeni bir çocuk ve gençlik algısı yaratılarak temellendirilmeye çalışılması gibi eylemler gerçekleşmekteydi. Cumhuriyet fikrinin oluşumuna katkıda bulunacak olan bu milli ve evrensel gelişmelerin yansımaları, önce devrim ve yenileşme hareketlerinde, sonrasında çeşitli sosyal politikalar ve propagandalar ile kendini gösterecekti. Atatürk dönemi cumhuriyetini, kendinden önceki dönemler ve yenileşme hareketlerinden ayıran en önemli özelliklerden biri, çocuk konusuna dair devlet olarak en sistematik ve belki de kanun koyucu nitelikte eylem planlarının uygulanması olacaktır. Osmanlı Devleti'ndeki geleneksel ve daha çok dini yönü ortaya koyulan, tam anlamıyla tanımlanmamış çocuk algısını yıkarak, yeni kurulan Cumhuriyet'in "Yeni Adam" idealine uygun bir *Türk Çocuğu* yetiştirme algısını yaratan, cumhuriyetin genç nesle emanet bir rejim olduğu vurgusu ile çocuklara yüklenen

³⁵ Özbek'e göre Abdülhamit döneminin monarşik refah sistemi, padişahın kişiliğinde sembolleşen geniş bir paternal aileye aidiyet ve bu ailenin reisine bağlılık yaratmak üzere kurgulanmıştı. Nadir Özbek, *Osmanlı İmparatorluğunda Sosyal Devlet: Siyaset, İktidar ve Meşruiyet (1876-1914)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s.44.

vatandaşlık görevleri, yeni rejimin ve Atatürk döneminin çocuk algısını şekillendiren başlıca motivasyon kaynağı olmuştur.

Bu çalışmada Atatürk dönemi çocuk algısının oluşumuna, kendinden önceki dönemin getirdiği birikimlerin farkındalığı ile devrin koşullarına uygun olarak yapılan çalışmalara, yenileşme hareketleri ve propagandalar ile cumhuriyetin ilk dönemlerinin genel çocuk algısı üzerine araştırmalara dayalı bir süreç incelenmeye çalışılacaktır. Çalışmanın birinci bölümünde, yayın hayatında topluma etki eden çocuk algısını anlamak amacıyla, Gürbüz Türk Çocuğu, Çığır ve Yeni Adam gibi, çocuk ve gençlik üzerine yazılar yayımlayan fikir-sanat dergileri incelenerek, çocuğu hangi konu başlıkları ile ele aldıkları ve çocuk konusunu hangi fikir temelleri ile bağdaştırdıkları incelenecektir. İkinci bölümde, yeni kurulan ulus-devletin çocuklara karşı en önemli görevlerinden biri olan sosyal politikalara ve bu politikaların amaçlarına yönelik yaklaşımlar ele alınacaktır. Çocuğun sağlık, eğitim ve nüfus politikalarındaki yeri üzerine kaynak taramaları yapılarak, cumhuriyet döneminde çocuklara somut olarak ne gibi bir anlam yüklenildiği ve ülke için atfettiği değerin sebepleri incelenerek, sistem içerisindeki çocuk algısı üzerine çıkarsamalar yapılmaya çalışılacaktır. Üçüncü ve son bölümde ise Cumhuriyet'in kurucu kadrosu dediğimiz kişilerin çocuklar hakkındaki bireysel görüşleri, Türkiye Büyük Millet Meclisi konuşmaları ve hatıratları kaynak alınarak mikro düzeydeki çocuk algısı incelenecek ve bu kişilerin çocuk algısının ülke genelindeki çocuk algısına etkisi üzerine çıkarsamalar yapılacaktır. Çalışmanın bazı noktalarında "gençlik" kavramı sıkça kullanılacaktır. Bunun sebebi, araştırmada kullanılan kaynaklarda çocuk konusunun bazen gençlik ile bağdaşık olarak anlatılması ve gençlik için belirtilen bazı tanımların çocukluğun bir dönemindeki yaş aralığını da kapsamasından kaynaklanmaktadır. Bu yüzden, bu kısımlarda, çocuk ve gençlik kavramının özdeş olarak düşünülmesi yerinde olacaktır.

I. BÖLÜM

1923-1938 DÖNEMİNDE ÇOCUK ALGISI

1.1 Dönemin Yayın Hayatında İdeal Çocuk Algısı

Uzun savaşlar, kayıplar ve yokluklar üzerine adeta küllerinden doğan Türkiye Cumhuriyeti'nin kendine ait bir hayat tarzı, ideali ve gelecek amacı olması gerekmektedir. 1923'te Anadolu'daki Müslüman nüfus, bütün engellere karşın kendi devletinin Anadolu'da varlığının devamlılığını güvence altına almayı başarmıştı. Ancak 1923-1924'de başlayan eskilerle bağı koparma çalışmaları ve ileri seviye bir sekülerleşme ile Türk milliyetçiliği (Osmanlı-Müslüman düşüncesi karşıtı olarak) ve Türk ulusu (tebaa karşıtı olarak) inşa edilmeye başlanmıştı. Milli ve laik Türk kimliğinin oluşumu kesin bir kararlılık ve çok hızlı bir geçişle meydana gelmişti.³⁶ Bunun için de yeni rejimi sağlamlaştıracak ve koruyacak olan, rejimin insan kaynağını oluşturacak bir *yeni adama* ihtiyaç duyulmaktaydı. Ancak eski sistemin (Osmanlı'nın) insanları, yaratılmış olan bu yeni rejimin içerisinde hâlâ bulunmaktaydı ve değişimler ile yeniliklere alışması genç nesil kadar kolay gözükmüyordu. Bu durum sadece sosyal politikalar veya herhangi bir dayatma ile kabul ettirilebilecek bir konu olmaktan uzak olması sebebiyle, insanların zihinlerine etki etmek gerektiğini gösteriyordu. Eskinin insanı, yani cumhuriyetin yetişkin ve yaşlı ve hatta köylü kesimi buna ayak uydurma konusunda geride kalıyor ve yeni rejimin gerekliliklerini tam anlamıyla yerine getiremediği için de herhangi bir gelecek vadedemiyordu. Bu yüzden cumhuriyetin sağlam temellerini oluşturmak ve devamını sağlamak görevi çocukların ve gençlerin üzerine düşmekteydi. Fakat bu yeni nesli eğitmek ve bir cumhuriyet insanı haline getirmek sanıldığı kadar kolay değildi. Bunun için gerekli politikaların üretilmesinin yanı sıra, halkın genç kesimine ve çocuklu ailelere hitap edecek bir aygıt gerekiyordu. Yayın organları bu görev için en ideal araçtı ve neredeyse ülkenin geneline ulaşması konusunda daha etkin bir işlev görüyordu. Diğer bir deyişle iktidarın meşruiyet tezlerinin halkın geneline yayılması amacıyla bu yayınlar ortaya çıkmıştı.³⁷ Bu sebeple öncelikle 1920'lerin ikinci yarısında şekillenmeye başlayan

³⁶ Erik J. Zürcher, *Osmanlı İmparatorluğu'ndan Atatürk Türkiye'sine Bir Ulusun İnşası: Jön Türk Mirası*, çev. Lütfi Yalçın, Akılçelen Kitaplar Yayınevi, Ankara, 2015, s. 369.

³⁷ Serap Yolcu, *Türkiye'de Bir Politik Özne Olarak Gençliğin İnşası(1930-1946)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 2014, s.159.

çocuk dergileriyle beraber gelişen yeni çocuk algısı; 1930'larda daha da aktif hale gelerek, çocukların ve gençlerin yeni cumhuriyet için olan öneminden, çocukluktan başlayarak yetişkinliğine kadar nasıl yetiştirilmesi ve cumhuriyete nasıl hizmet etmesi gerektiğine kadar pek çok konudaki sorumluluklara kadar her konunun işlendiği birer yayın aygıtı haline gelmişti. Bu alanda en aktif olan dergilerden bazıları ise Gürbüz Türk Çocuğu, Çığır ve Yeni Adam dergileriydi. Bu dergilerde çoğunlukla çocuk terbiyesi, çocuk sağlığı, ailelerin çocuklarını yetiştirirken yapmaları gereken görevler ve Türk gençliğinin güncel durumu işlense de bunların yanında sanat, felsefe, spor ve edebiyat alanında da pek çok makaleye yer verilmekteydi. Diğer bir deyişle bu dergiler pek çok alanda genç cumhuriyetin birer propaganda aracı konumundaydılar.³⁸

Bahsedilen dergiler arasında yayınlanma tarihi açısından en erken tarihe sahip olan *Gürbüz Türk Çocuğu Dergisi*, Himaye-i Etfal Cemiyeti tarafından, 1926-1935 yılları arasında ailelere yönelik olarak çocuk bakımına ve çocuk ile ilgili makalelerin yer aldığı bir dergi olarak yayınlanmıştır. “Yayınlanmaya başladığı tarihten 1931’e kadar hem çocuğa hem de öncelikli olarak anne, ardından da baba, öğretmen ya da çocuğun yetiştirilmesiyle ilgilenen herkese seslenen derginin hedef kitlesi bu tarihten sonra yavaş yavaş sadece yetişkinler olmaya başladı. Himaye-i Etfal Cemiyeti, toplumda üstlendiği misyonu bu dergi vasıtasıyla halka duyurmaktaydı. Dergi bir taraftan cemiyetin hükümetin çocuk politikasına yön verme çabasının bir parçasıyken, diğer taraftan da devletin çocuğa verdiği büyük önem ve değeri yansıtmaktaydı. Sağlıklı ve iyi yetiştirilmiş çocuk ile ülkenin istikbali arasındaki bağlantı, himayeye muhtaç çocukların durumu, çocuğun beden ve ruh sağlığını korumak için neler yapmak gerektiği ve vatana faydalı evlât yetiştirmek için dikkat edilmesi gereken hususlar yetişkinlere yönelik yazılarla vurgulanırdı. Çocuklar için kaleme alınan masal, hikâye, şiir, tiyatro gibi türlerle de millî bilinç, vatan sevgisi, insan sevgisi, acıma duygusu, yardımlaşma, ailenin önemi,

³⁸ Propagandanın tanımını yapan ve ortaya çıkış nedenini açıklayan Bekata, aynı zamanda propagandanın devletler ve ülkeler için fazla gerekli bir araç olduğunu belirtmekteydi. Yeni Türkiye için iki propaganda türünün üzerinde durmaktaydı: Birincisi iç propaganda, ikincisi dış propaganda. İç propaganda, daha çok, köylüler gibi cumhuriyet öncesi döneme bağlılık hissedenden Anadolu halkının yeni rejime entegre edilmesi için, dış politika ise diğer devletlerin Cumhuriyet Türkiye’si hakkındaki yanlış fikirlerini(Osmanlı’nın devamı olduğu yani hâlâ bir Müslüman tebaa devleti olduğu düşüncesi gibi) düzeltmek, medeni ve laik bir devlet konumuna geçildiğini tüm dünyaya duyurmak için yapılması gereken bir eylemdi. Hıfzı Oğuz Bekata, “Propaganda Davamız”, *Çığır*, Sayı: 50, Mayıs 1937, s.137-138.

arkadaşlık, çalışmak, tasarruf gibi ferdin toplum hayatına uyum gösterebilmesi, özel hayatında huzuru yakalayabilmesi ve iyi bir vatandaş olabilmesi için gerekli olan mesajlar verilirdi. Derginin kapağında yazılı olan ‘Çocukluğun sıhhi, terbiyevî inkişafına yardım eder’ cümlesi derginin tüm içeriğini özetlemektedir.’’³⁹ Ayrıca derginin bazı sayfalarında yer alan çocuk fotoğrafları da derginin adını kanıtlar nitelikler içermekte, birkaç sayıda ise bu çocukların yaşı, kilosu vb. özellikleri belirtilerek, olması gereken çocuk profili üzerine bir görsel algı yaratılmasında etki alanı oluşturulmaktaydı.

1930’lu yıllarda dünyada yükselen gençlik ve izcilik hareketlerinin farkında olan cumhuriyetin aydın kesimi, çocuğu da içine kapsayan bir gençlik hareketinin ve topluluğunun bir ülke için gerekli olduğunun farkına varmıştı. Bu farkındalığa sahip olan aydın kesimin yayın hayatında en dikkat çeken isimlerinden biri Hıfzı Oğuz Bekata idi. 17 Mart 1911’de Ankara’da doğan Bekata, üniversite yıllarının bitimine kadar eğitim hayatının neredeyse tamamını başkent sınırlarında almış ve yüksek eğitimini de cumhuriyetin ilk üniversitelerinden Ankara Hukuk Mektebinde (günümüzde Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi) tamamlamıştı. Gençliğinden, vefatına kadar geçen süreçte cumhuriyetin kadrolarında çeşitli görevler üstlenmiş ve yayın hayatında gençlik ile ilgili çalışmaları ile ön plana çıkmıştı.⁴⁰ Atatürk dönemi gençlik anlayışı üzerine fikirlerin ağırlıkta olduğu Çığır dergisi bu çalışmaların en önemli olanlarından biriydi. “1933-1948 yılları arasında Ankara’da çıkarılan *Aylık, Gençlik, Fikir ve Sanat Mecmuası* olan Çığır dergisi, toplam 192 sayı yayımlanmıştı. Dergide erken cumhuriyet döneminin en önemli isimlerinden; Hıfzı Oğuz Bekata, Ahmet Caferoğlu, Ali Kamil Akyüz, Cemil Sena Ongun, Hasan Âli Yücel, Hilmi Ziya Ülken, Hüseyin Namık Orkun, Kazım Nami, Malik Aksel, Mustafa Şekip Tunç, Reşit Galip, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu’nun çeşitli yazılar kaleme aldığı görülmektedir. Dergi başta gençlik meselesiyle ilgilenmekle birlikte, spor, köycülük, halkçılık, Türk dili ve tarihi, eğitim, edebiyat, felsefe, sosyoloji, iktisat, sanat, şiir, müzik, heykel ve heykelcilik, gibi çeşitli konularda yazılar içermekteydi. Ancak gençliğin sahip olması gereken temel özelliklerin irdelendiği yazılarda derginin imtiyaz sahibi ve yayın müdürü olan Hıfzı Oğuz Bekata’nın açık bir ağırlığı vardı.’’⁴¹ Derginin

³⁹ Alev Sinar Çılgin, *Genç Cumhuriyetin Ütopyası: Gürbüz Türk Çocuğu*, Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 6, 2004, s.100.

⁴⁰ Aliyar Demirci, *Çığır Dergisi ve Hıfzı Oğuz Bekata*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1995, s.1-7.

⁴¹ Yolcu, a.g.t., s.159-160.

sloganı olarak sayılabilecek “Toplu ve Teşkilatlı Gençlik” konusu, ilk sayının önsözünden itibaren pek çok sayıda ele alınmakta, bazen de Avrupa’daki gençlik hareketleri ile Türk gençliğinin teşkilatlanması açısından karşılaştırmalar yapılmaktaydı.⁴²

1 Ocak 1934’de yayın hayatına başlayan ve 1979 yılının Haziran ayında yayın hayatına veda eden Yeni Adam dergisi, İsmail Hakkı Baltacıoğlu tarafından haftalık kültür sanat ve fikir dergisi olarak çıkarılmıştı. Sloganı ‘*Ülkümüz demokrasi ve cumhuriyet için çalışmaktır.*’⁴³ şeklinde olan derginin içeriği ise ‘Çocuk, Gençlik ve Terbiye’, ‘Kısa Tetkik ve Tenkitler’, ‘İlim, Felsefe ve Teknik’, ‘Kadın, Ev ve Bahçe’, ‘Resim, Heykel ve Mimari’, ‘Edebiyat ve Tenkit’, ‘Cemiyet, Medeniyet, Nüfus ve İktisat Haberleri’, ‘Tiyatro Piyesleri ve Hikâye’, ‘Kitap ve Yazı Haberleri’, ‘Tiyatro, Sinema ve Radyo’ başlıklarındaki; her biri 2 ya da 3 sütunlu, 1-2 sayfalık bölümlerden oluşmaktaydı.⁴⁴ En uzun soluklu kültür-sanat dergilerinden olan Yeni Adam dergisinde özellikle *Çocuk, Gençlik ve Terbiye* bölümü çocuk bağlamında dikkat çekmekte ve bu bölümde genel olarak çocuklar ve gençler ile ilgili yapılması gerekenler, eleştiriler ve medeni milletlerin gençliği hakkında bilgiler verilmekteydi.

1.1.1 Gürbüz Çocuk

Savaş sonrasında ve cumhuriyetin ilk zamanlarında en önemli meselelerden biri gürbüz çocuk yetiştirmek olmuştu. Cumhuriyet, devraldığı çocuk kitlesinin sahip olduğu fiziksel özelliklere baktığında, onun sahip olmak istemeyeceği bir görüntüyle karşı karşıya kalmıştı. Özellikle kırsal bölgelerdeki görüntü kentlere oranla daha kötü idi. Zayıf, sakat kalmış, verem ve bazı ölümcül hastalıklara yakalanmış çocukların varlığı Türkiye’nin bir

⁴² “Teşkilatı olmayan gençlik, hakiki kabiliyetinden yüzde yetmiş beş noksan randıman veriyor. Bundan zarar eden cemiyettir”, “Gençliği, inkılap heyecanı içinde, muayyen, yüksek bir ideal etrafında toplamak için milli inkılabı iman etmiş, insan kütle ve bilhassa gençlik psikolojisinin bütün inceliklerini bilir, bilgili, idealist ve kudretli organizatörlere muhtacız.”, “Büyük Yarın’a en kısa yoldan emniyetle varmak için, inkılapçı bir gençlik yaratmalı ve bu inkılapçı gençliğin kafa, kalp, iman ve ihtiraslarını müşterek bir ideal içinde birleştirmeliyiz.” ve bunlar gibi pek çok ifadeyle aslında derginin amacı ilk sayının önsözünde açıkça belirtilmiştir. Hıfzı Oğuz, “Toplu ve Teşkilatlı Gençlik”, *Çığır*, Sayı:1, İkinci Kanun(Ocak) 1933, Ankara, s.3-6.

⁴³ Belirtilen ifadeyi neredeyse tüm sayıların kapak veya ilk sayfasında görmek mümkündür. Örnek için bkz. *Yeni Adam*, Sayı: 2, 8 Kânunsani(Ocak) 1934, s. 2.

⁴⁴ Yasemin Türkan, *Türk Modernleşmesinde Yeni Adam Dergisi (1934-1938)*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008, s.31. Ayrıca Yeni Adam dergisinin yayın hayatına girişi ve İsmail Hakkı Baltacıoğlu’nun bu dergiye yüklediği anlama dair detaylı bilgi için bkz. İsmail Hakkı Baltacıoğlu, *Hayatım*, Dünya Yayıncılık, İstanbul, 1998, s. 318-324.

gerçeği idi. Bedensel açıdan ise idealize edilen çocuk görüntüsüne göre ise çocuk, sağlam ve gürbüz olmalıydı. Yeni devlet, sağlıklı bir nesle dayandırılmak isteniyordu. Bu nedenle çocukların sahip olduğu bu olumsuz vaziyetin düzeltilmesi hedeflenmişti.⁴⁵ Bu sebeple sosyal politikalarla beraber yayın hayatında da çocuk bakımı ve sağlığı, çocukların yaşatılması konusu ele alınmıştı. Yayınlanan makalelerde çocuk bakımı için yapılması gerekenler sıklıkla anlatılmakta ve ailelere çocuk yetiştirme öğütleri verilmekteydi. Ayrıca bazı görsel imgeler de kullanılarak olması gereken çocuk profiline dair söylemler gerçekleştirilmekteydi.⁴⁶ Söylemlerin yanı sıra halkı da sağlıklı ve gürbüz çocuk yetiştirmeye aktif olarak katmak amacıyla Gürbüz Çocuk müsabakaları yayınlanmaktaydı.⁴⁷ Ulus-devletin olması gereken çocuk modeli hakkında bilgi veren bu yayımlar, Cumhuriyet'in yılmaz bekçileri olacak olan çocukların dayanıklı, güçlü ve sağlıklı olmalarında devletin en önemli müttefiki olan aile (ve özellikle kadın) geleceğin gürbüz çocuklarını yetiştirmede de aktif bir rol üstlenmekteydi. Bu rolün içselleştirilmesi ve sürdürülmesine yönelik vurgu aynı zamanda ailenin görevlerinin ve çocuk yetiştirme pratiklerinin şekillenmesinde de etkili olmuştu.⁴⁸

Ailelere yönelik verilen tavsiyelerde çocuk ölümlerinin azaltılması için verilen bilgiler dikkat çekmekteydi. Ayrıca ailelere çocuğun farklı alanlardaki bakımı ve doğru yetiştirme tarzı konusunda da direktifler verilmekteydi. Bu direktiflerde aynı zamanda çocuğun, ülkenin bekası olduğu belirtilmekte ve doğmuş olan çocuğun gıdasından temizliğine kadar yaşatılması için gerekenlerin aileler tarafından yapılmasının mecburiyetine de değinilmekteydi.⁴⁹ Çocukların yaşlarına göre ayrılmasının yanında *her*

⁴⁵ Gül Çakır, *Atatürk Dönemi'nde Çocuk, Kadın ve Aile Algısı*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir, 2019, s. 39.

⁴⁶ “Vatanı Bu İki Çocuktan Hangisine Teslim Ederdiniz?”, *Gürbüz Türk Çocuğu*, Sayı: 4, 31 Aralık 1926, s. 24.

⁴⁷ Bu müsabakalarda çocukların yaşı, ağırlıkları ve anne sütü alıp almadıkları dahil pek çok konu hakkında bilgi verilmekte ve bazı çocukların da geçirdiği hastalıklara değinilmekteydi. Ali Şevki, “Sağlam Çocukların Muhtelif Aylarında Bulunması Lazım Olan Evsaf”, *Gürbüz Türk Çocuğu*, Sayı: 8, 30 Nisan 1927, s. 6-7.

⁴⁸ Esra Işık, “Cumhuriyet’in Gürbüz Çocukları”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 75, 2023, s. 2.

⁴⁹ Makaledeki “*çocuk yalnız ebeveynin malı değil, ancak mensup olduğu cemiyetin devam ve bekasını temin iden mesnedlerden(dayanak) biridir.*” ifadesi de çocuğun devlet için önem arz eden bir özne olduğunu göstermekteydi. “Bilmeyerek Yapılan Hayat Hırsızlıkları-Çocuklarımız Yalnız Bizim Değil Aynı Zamanda Vatanındır”, *Gürbüz Türk Çocuğu*, Sayı: 3, 30 Kasım 1926, s. 2.

çocuk ayrı bir alemdir denilerek çocukların ayrı birer vatandaş olarak düşünülmesinin de önü açılmıştı.⁵⁰

Gelişen nüfus politikaları ile beraber çocuk ölümlerinin giderek azalması ve nüfus artışı ve çocuk sağlığının artması ile beraber Gürbüz Çocuk ideali kendisini bir nebze de olsa gerçekleştirmişti ve bu idealin somut örneği olan Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası da yerini sonradan Çocuk dergisine bırakmıştı. Derginin isim değiştirerek devam etmesinden de anlaşılmaktaydı ki cumhuriyetin kuruluşundan sonraki ilk yıllarda istenilen ideal sağlıklı çocuk profili gerçekleşmiş, bu sebeple de artık birkaç sağlık konusu haricinde, çocuk konusunda genel olarak eğitim ve terbiye konularına eğilmek gerekmekteydi.

1.1.2 Çocuk ve Terbiye

Terbiye denildiğinde genelde akla ilk gelen konu ahlak ve görgü kuralları olmakla birlikte daha çok, kişinin karakter yapısı üzerine bir ifade biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak terbiye kavramı kültürlere göre değişiklik göstermektedir. Örneğin, “İslâm kültüründe genellikle öğretimin karşılığı olarak talim, eğitimin karşılığı olarak terbiye kullanılmakta; korumak, ıslah etmek, gözetmek, yükseltmek anlamındaki rabv kökünden türeyen *terbiye* kelimesine ‘çocuğu veya ekini besleyip büyütme, geliştirme’ manası verilmekteydi. Yetişme ve gelişme bütün canlılarda görülürse de terbiye daha çok insan hakkında kullanılan, onun bedenî, zihnî, ahlâkî gelişmesini ve olgunlaşmasını sağlamayı ifade eden bir terim haline gelmiştir. Bu faaliyetin önemi, ilkeleri, metotları, etkileri ve hedefleri gibi konulardan bahseden disipline de terbiye ilmi veya kısaca terbiye denilmiştir.”⁵¹ Genç cumhuriyetin ulus-devlet zemininde ise terbiye, genel ahlak yasalarının yanında, beraber yaşayacak ve ülkeye faydalı olacak bireyleri oluşturma eğitimi olarak karşımıza çıkmaktaydı. Özellikle yayımlanan çocuk ve gençlik dergilerine bakıldığı zaman devlet düzeni ve gereken disiplinin sağlanması için çocukluktan başlayan bir terbiye sistemi yerleştirilmesinin uygun görüldüğü fark edilmektedir.

Terbiyenin tanımına bakıldığında aslında bu terimin bir gerekliliği olduğu da görülmektedir. Bu konuda Baltacıoğlu, “Terbiye niçin vardır?” sorusunu sormakta ve bu soruya, “*Şunun için ki, nerede insan cemiyeti varsa orada terbiye, hiç olmazsa, terbiyeye*

⁵⁰ Kazım Nami, “Muhtelif Yaşta Çocuklar Ve Tecrübi Ruhیات-Her Çocuk Ayrı Bir Alemdir. Her Çocuğun Ayrı Bir Tetkike Tabi Tutulması Yeni Neslin Terbiyesi Nokta-i Nazarından Mühimdir.”, *Gürbüz Türk Çocuğu*, Sayı: 3, 30 Kasım 1926, s. 4-7.

⁵¹ TDV İslam Ansiklopedisi, “Talim ve Terbiye”, Cilt: 39, s.515.

benzer bir şey vardır. Terbiyesi olmayan, demek ki acemilerini yaşamaya alıştırmayan cemiyet yoktur. Hakikat, insan toplanmış bir cemiyet hayatı yaşayabilir, yaşamaya muhtaç bir hayvandır. İnsana içtimai hayvan demelerinin sebebi budur. Fakat insan doğduktan sonra kendi başına bırakılırsa bir hayvan gibi büyüyebilir, diyelim. Fakat bir aile, bir millet ve medeniyet adamı olması kabil midir? Bunu hiç zannetmeyiniz.” cevabını vermektedir. Bu durumun sebebini açıklamak için ise “İnsan kendi kendine niçin cemiyetleşemez?” sorusunu sorar ve şöyle açıklar: “Şunun için ki yeni doğan çocukta cemiyet dediğimiz dil, ahlâk, sanat, teknik gibi tarih doğumlu miraslardan hiçbirini bulamıyoruz. Çocuk yalnız bağıyor, hayvan gibi, fakat konuşmuyor. Çocuk yalnız kımıldıyor, fakat hiçbir iş göremiyor, yine hayvan gibi, çocuk yalnız bakıyor, fakat anlamıyor, yine tıpkı bir hayvan gibi! O halde? O halde besbelli ki çocuk böylece kendi başına bırakılırsa bir hayvan-insan olarak büyüyecek fakat hiçbir zaman bir cemiyet-insan, yani bir adam olamayacaktır.”⁵² Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere terbiye yani eğitim aslında dönemin modern insanını diğer canlılardan ayıran bir özellik olarak gösterilmekte ve terbiyenin, toplumun düzeni ve çocuğun topluma adaptasyonu için gerekli bir araç olduğu belirtilmekteydi. Ancak terbiye anlayışındaki en önemli fark, bu terbiyenin yetişkinler için değil özellikle çocuklar için kullanılması ve çocukların topluma faydalı olacak birer yetişkin haline getirilmesi için yapılan bir uygulama olmasıydı. Eğitilip toplumsal yaşama hazırlanacak olan çocuğun, kendini rejimin gerekliliklerine kanıtlaması için geçmesi gereken yetkinlik aşamalarından biri olarak da kabul edilmekteydi.⁵³

Çocuk ve gençlik dergilerinde terbiyenin toplumsal gerekliliği anlatılırken, ailenin çocuk üzerindeki etkisi de göz ardı edilmemekteydi. Nasıl ki çocukların terbiyeli yetişmesi ülke için önemli ise, ailenin de çocuğu iyi yetiştirmesi ve hatta *aile terbiyesini* çocuğa aşılması, ailenin topluma ve devlete karşı bir sorumluluğu olarak belirtilmekte ve aileye

⁵² İsmail Hakkı Baltacıoğlu, “Terbiye”, *Yeni Adam*, Sayı: 24, 11 Haziran 1934, s. 2.

⁵³ Eğitilmemiş olan çocuk ile ilkel insan arasında birçok ortak nokta olduğunu belirtirken, çocuğun, “hali ilkellikte bulunan bir medeni”, ilkel insanın ise “hali çocuklukta bulunan bir çocuk” olduğunu ifade eden Baltacıoğlu, ilkel insanı ilkellikten çıkararak gelişme ile çocuğu çocukluktan gençliğe çıkararak gelişmenin aynı olduğunu savunmaktaydı. Diğer bir deyişle çocuk, medeni toplumun aslında en ilkel ögesi olarak görülmekte ve bu yüzden de toplum için terbiye edilip (eğitilip), yetişkinlik yani medenilik seviyesine yükseltilmeliydi. İsmail Hakkı Baltacıoğlu *Talim ve Terbiyede İnkılap*, haz. Rıdvan Canım- Remzi Yavaş Kıncal, M.E.B. Yayınları, İstanbul, 1995, s.31.

düşen görevler net bir şekilde, bazı makalelerde anlatılmaktaydı. Örneğin, Fikret Kanad bu konuyu *Ev Terbiyesi* isimli makalesinde “Çocukların iyi terbiye olması, ilk olarak önemli bir memleket işidir. İyi yetişen neslin, memleketi ilerletmek ve yükseltmek noktasından olağanüstü bir değeri vardır. Yalnız bizim yanıldığımız bir nokta vardır ki o da terbiyeyi sadece okullardan ve okutuculardan beklemektir. Düşünmeliyiz ki ev terbiyesi, bütün terbiyenin temelidir. Temel katı olunca, çocuğun genel eğitimi ve geleceği yüzde elli güven altına alınmış demektir. Temel çürük olursa güzel sonuçlar elde edilemez. Dünyanın en iyi okulları tek başına kaldıkça, eğitim ve karakter işinde büyük iş göremezler. Unutmamalıdır ki yeni Türkiye devletinin ve Türkiye Cumhuriyeti'nin bu gibi inanılır ve güvenilir insanlara ihtiyacı, salt okur-yazarlardan on kat daha fazladır. Bunun içindir ki Türkiye'mizde üzerinde durulacak çok önemli işlerden biri işte bu, ev eğitimi, ev terbiyesi işidir.” ifadeleri ile net bir şekilde belirtmişti ve aile terbiyesinin, ülkeye katkı sunacak çocukların yetiştirilmesi için temel oluşturacağına dikkat çekmişti.⁵⁴ Bu ifadelerde dikkat çeken noktalar direkt olarak çocuğun terbiyesinden ziyade, çocuğun ne için terbiye edildiği konusuydu. Çocuğun aile eğitimini yeterli düzeyde alması hem memleketin gelişimi hem de ülkenin bekasının “sağlam ve güvenilir” insanlara emanet edilmesi açısından önemli olarak belirtilmişti. Bu düşüncelerden yola çıkarak, cumhuriyetin ilk döneminde, rejimin beklentisi doğrultusunda bir çocuk modelinin yetiştirilmesi gerektiği düşünülmekteydi. Hatta aynı makalede ideal çocuk yetiştirilmesi için, çocukların gıda ve beslenme alışkanlıklarının nasıl olması gerektiği, bu konuda anne ve babaların yapması gerekenler gibi pek çok konu, Almanya'daki çocuk bakımevinde verilen örneklerle desteklenerek modern terbiye yöntemi ile çocuk yetiştirme telkinlerinde bulunmakta ve tüm bunların amacı “hiçbir zaman unutmamalıyız ki, biz çocuklarımızı kendimiz için değil, kendileri için ve memleket için yetiştiriyoruz.” şeklinde ifade edilmekteydi.⁵⁵ Belirtilen modern terbiye modeli, genel olarak iyi yetiştirilmiş, uslu ve

⁵⁴ Makalede her ne kadar anne ve babalara düşen görevler anlatılmış, ailede bir iş bölümü olması gerektiği vurgulanmış ise de cumhuriyet döneminde çocuk büyütmenin; beslenmesi, uykusu, açık hava ihtiyacı, yıkanması, beden ve fikir terbiyesi ile bir sanat ve bir bilim olduğunu belirterek Kanad ile bir noktada aynı fikirde olan Toprak, Kanad'ın aksine, bunların sadece annenin öğrenmesi gereken bir meslek olduğunu belirtmektedir. Zafer Toprak, *Türkiye'de Yeni Hayat: İnkılap ve Travma (1908-1928)*, Doğan Kitap, İstanbul, 2017, s.128. Halil Fikret Kanad, “Ev Terbiyesi”, *Çığır*, Sayı: 31, Birinci Teşrin(Ekim) 1935, s.11.

⁵⁵ Kanad, “Ev Terbiyesi”, s. 12. Ayrıca makalede yer alan çocuğun beslenme alışkanlığı ve düzenli-düzensiz gıda alımı gibi konulara bakıldığında batıdaki çocuk eğitimi üzerine benzerliği

neşeli çocuğa övgü yapmakla birlikte, ailelere bu tip çocukların memleket için daha yararlı olacağı algısı aşılarmaktaydı.⁵⁶ Diğer dikkat çeken bir şey ise çocukların yeme-içme düzenleri ve her şeyin nizamına göre yapılması konusuydu. Her istediğinde yemek yiyemeyen, sadece belirli zamanlarda ve belirli durumlarda ihtiyaçlarını karşılayan bir çocuğun bu düzene alıştırılması, aslında ilerde yetişkin olarak devlet düzenine uyum sağlaması için terbiye başlığı altında bir ön prova niteliğindediydi. Düzen ve nizam anlayışı her ne kadar katı bir yapıya sahip olsa da dergilerde yayınlanan makalelerde görölmekteydi ki, ailelere verilen tavsiyeler ve uyarılar, çocukların pedagoji ilmine uygun olarak yetiştirilmesi için, yapılması ve yapılmaması gereken davranışlar/eylemler üzerinediydi. Örneğin, eskiden kalma, geleneksel bir terbiye yöntemi olan dayak ve korkutma yöntemleri kesinlikle kabul edilemez bir davranış modeli olarak görölmekte ve ailelerin çocuklarına yaklaşımları konusunda kaçınmaları gereken bir eylem olduğu belirtilmekteydi. Eskinin terbiye ve eğitim yöntemlerinden uzaklaşmaya çalışan cumhuriyetin bu hususlara dikkat ettiği görölmektedir.⁵⁷

Ailedeki terbiye unsurunun davranışsal nizamını ilk makalesinde anlatan Kanad, *Ev Terbiyesi II* isimli makalesinde ise bu sefer aileden toplum hayatına uyarlanabilecek başka terbiyevi konulara değinmekte ve bu konunun önemini şu ifadelerle belirtmekteydi: ‘Eğer çocukların hayatlarında çok kuvvetli bazı etkiler olmazsa, bu tarz gençlerde karakterin izine rastlamak çok zordur. Yaşayıştta sabit ve kesin alışkanlıklar oluşmadıktan sonra karakterde nasıl bahsedilebilir? Fertlerinden dürüstlük, adalet ve fedakârlık isteyen ve son zamanlarda pek büyük adımlarla yükselmeye çalışan Türkiye’imiz için bu

görölmektedir. Karşılaştırma için bkz. John Locke, *Eğitim Üzerine*, çev. Aylin Uğur, Yeryüzü Yayınevi, Ankara, 2004, s.20-23.

⁵⁶ Terbiyeli ve bilgili öğrenci denildiği zaman, “dersini ezberleyen ve uslu duran” çocukların akla geldiğini belirten Baltacıoğlu, en sıradan mahalle mektebinden, en yüksek eğitim kurumlarına kadar bütün okullardaki amacın “uslu ve hafızası kuvvetli adamlar yetiştirmek” amacıyla eğitim verdiğini vurgulamaktaydı. Cumhuriyet öncesi geleneksel eğitimdeki ders çeşitleri ile bilgilerin sadece hafızaya doldurulduğunu, öğrencileri uslu adam haline getirmek için de falaka gibi ceza yöntemlerinin uygulandığını belirtmekteydi. Eski dönemin eğitim zihniyetinin nefretle anıldığını söylerken aslında yeni rejimin, çocuğa terbiye öğretimi konusundaki yaklaşımının da eski dönemle ne kadar ayrıldığını ifade ederek, Cumhuriyet’in çocuğa yüklediği anlamın daha yüksek hedeflere vardığını göstermekteydi. İsmail Hakkı Baltacıoğlu, *Talim ve Terbiyede İnkılap*, s.15-17.

⁵⁷ “Çocuklarınızı Korkutmayınız ve Dövmeyiniz”, *Resimli Ay*, Sayı: 1, 31 Ocak 1924, s.10. Ayrıca çocukların eğitiminde dayak ve cezanın yer aldığı dönemler ile alakalı karşılaştırma için bkz. Necdet Sakaoğlu, *Osmanlı’dan Günümüze Eğitim Tarihi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003, s.13

tip insanların çokluğu arzu edilir şeylerden midir? Bir milleti ayakta tutan, bir devleti hak ve adalet ülküsüne yaklaştıran ve fertleri er geç hayatta başarıya ulaştıran en büyük meziyetlerden biri, fertlerin temiz ve kuvvetli bir karaktere sahip olmalarıdır.

...görüyoruz ki mükemmel insan tipi yetiştirmek için, mayası temiz ve kuvvetli insanların sayısını çoğaltmak lazımdır. Bu da mantar gibi, bir gün içinde yerden bitemez. Bunun için küçüklükten işe başlamak gerekir. Bu sebeple ev terbiyesi terbiyenin kökü, terbiyenin mayasıdır. Mini mini arzularını hileli ve dolambaçlı yollardan yürüyerek yerine getirmeyi alışkanlık edinin bir çocuğun ileride iki yüzlü, hilekâr ve yalancı olması neden mümkün olmasın! Ve bu imkân mevcut oldukça, böyle akibetin önüne geçmek, çocuğunu seven her anne ve baba için kutsal bir borç değil midir?’’⁵⁸

Çocuğun, memleketin çıkarını düşünmek yerine sadece kendi çıkarına göre hareket etmesi ve yetişkinlikte de bu davranışı devam ettirmesi, memleket açısından daha büyük bir sorun haline gelecek ve cumhuriyetin yaratmaya çalıştığı *ideal vatandaş* fikrine zıt düşecekti. Bu yüzden her ne kadar okul eğitimi gerekliyse, aileden gelen bir görgü ve kişilik eğitimi de önemli bulunmaktaydı. Çünkü ülkenin emanet edileceği gençliğin, sağlam temellerinin olması ve rejimin kalkınması için yetkin niteliklere sahip olması gerekmektedir. Terbiye konusu ile ilgili dergilerde yayımlanan makalelere bakıldığında görülmektedir ki, terbiye ne sadece bir kişilik eğitimi ne de sadece bir okul dersi değildi. Her çocuğun, yetişkinlerin dünyasına adım atabilmesi için sistematik olarak öğrenmesi gereken kurallar ve nizamlar bütünüydü. Hatta çoğunlukla cumhuriyete layık olması gereken ideal çocuğun/gençliğin sahip olması gereken temel özelliklerdendi. Temel özellikleri kazandıracak kişilerin ise başta aile olmak üzere, inkılabın öğreticileri olacak entelektüel kişiler olması gerektiği açıkça belirtilmekteydi.⁵⁹ Bu entelektüel kişilerin mürebbiye/muallim yani öğretmenler olması gerektiği ve pedagojik öğretim yöntemleri üzerine çalışmanın da gerekli olduğu, ailenin yanında okul öncesi ve ilk-ortaokullarda terbiye yöntemi üzerine yayımlanan kaynaklarda mevcuttu. Örneğin, 1924 yılında Maarif Vekaleti'nin yayınladığı *Fröbel Usulü ile Küçük Çocukların Terbiyesi* isimli pedagojik

⁵⁸ Halil Fikret Kanad, “Ev Terbiyesi II”, *Çığır*, Sayı: 32, İkinci Teşrin(Kasım) 1935, s. 19.

⁵⁹ İnkılabın mektebinin bir demokrasi yurdu olması gerektiğini belirten Baltacıoğlu, aynı zamanda “Bir inkılap vardır, inkılap terbiyesi de var olacaktır.” sözleriyle yeni düzenin kendine has bir terbiye anlayışının olacağını belirtmekteydi. Ayrıca inkılap düzeninin ihtiyacı olan, inkılaba layık kişileri yetiştirmek için de yüksek tahsilli *terbiye edicilerin* olması gerektiğini vurgulamaktaydı. İsmail Hakkı Baltacıoğlu, “İnkılabın Mektebi”, *Yeni Adam*, Sayı: 7, 12 Şubat 1934, s.5.

kitapta, Fröbel'in, çocukların ilk güzel hislerini bahçede yani doğal ortamlarında almaları, bunun yanı sıra güçlülere, mecburi olarak özen göstermesi gereken konulara karşı metin olması ve bunun acısıyla yani zorluğuyla ahlaka varması gerektiği görüşüne yer verilmişti. Bununla beraber çocukları hayata hazırlama noktasında, çocuklara bilgi öğretiminde öğretmenlere düşen görevler ve takip etmeleri gereken yöntem de çocuk psikolojisinin incelikleri belirtilerek anlatılmaktaydı.⁶⁰

Çocuklara yönelik terbiye öğretiminde ve çocuğun gelişiminde aile ve öğretmen en çok rol alan iki etken olmakla beraber, aslında bu iki unsur, çocukları cumhuriyetin birer ferdi haline getirmekle görevli mekanizmanın kollarından sadece ikisiydi.⁶¹ Yürütülen politikalar ve yayın araçları ile ailelere ve öğretmenlere ideal çocuğun yaratılması noktasında verilen talimatlar, aslında bu yayınları okuyan çocuklara da olmaları gereken vatandaş konumuna gelmeleri için yazılmış doğrudan talimatlar niteliğindedir. Bu talimatları çocuklara ve gençlere yüklenen misyonlar ve çeşitli beklentiler ile görmek mümkündür.

1.2. Misyoner Türk Gençliği

Cumhuriyetin ilk on beş senesine bakıldığında zaman, gençlik üzerine fazlaca vurgu olduğu görülmekte ve ülke içinde yapılan işler, genellikle gençlere emanet edildiği yönünde telkinlerle desteklenmekteydi. Genç cumhuriyetin, kendisi gibi genç beyinlere ihtiyacı vardı. Diğer bir deyişle, eskinin hatırasını değil, yeni ülkenin ruhunu yansıtması gereken bir gençliğe. Bu yüzden çocukları, ergenlik çağındaki gençleri ve genç yetişkinleri de içine alan bir gençlik propagandası üretilmeli ve cumhuriyetin devrimci niteliği genç ruhlara işlenmeliydi. Her ne kadar parti programları, iktidar sahiplerinin söylemleri ve sosyal politikalar bu alandaki çalışmalardan olsa da gençleri cumhuriyet misyonuna bağlı kılmanın ilk koşulu onların dikkatini çekebilmek olmalıydı. Bu görev de yayınlanan dergilere düşmekteydi. Yayın hayatındaki makalelere ve yazılara bakıldığında yeni Türk

⁶⁰ Frederich Wilhelm August Froebel, Alman eğitimci ve filozoftur. Çocukların doğal ortamda yetişmeleri gerektiğini savunan görüşü ile dikkat çekmiş ve oyunun çocuk eğitimi üzerindeki etkisine sıkça değinmiştir. Çocuğa bilginin öğretilmesi için oyun ve şakalar gibi, çocuk psikolojisinde güzel olarak nitelendirilen yöntemlerin uygulanması gerektiğini belirten Froebel, bunun yapılmaması halinde çocuğun öğrenme isteğinin düşeceğini ve bilgiyi hazminin zorlanacağını belirtmektedir. *Fröbel Usulü ile Küçük Çocukların Terbiyesi*, Maarif Vekaleti Yayınları, İstanbul, 1924, s.37.

⁶¹ “Mektep ve Ailenin Çocuk Terbiyesindeki Tesirleri”, *Çocuk*, Sayı: 6, 1 Haziran 1936, s. 12.

gençliğinin tanımı, ne olması gerektiği ve gençliğe düşen görevler üzerine yoğun bir ilgi olduğu görülmektedir. Hatta çocuklara ve gençlere verilen önemin belirtilmesi için “*Çocuk düşmanlarına ilan-ı harb için umumi ve daimi seferberlik!*” şeklinde bir ifade dahi kullanılmıştır.⁶² Hedeflerini gerçekleştirme konusunda gençleri ana unsur olarak belirleyen cumhuriyet hükümeti, ideallerine ulaşması noktasında karşısına çıkacak engellere karşı da sert hamlelerin olacağını, gerekirse gençliğin bu rolü üstleneceğini de belirtmekteydi. Bu gelişmeler de aslında gençliğin her açıdan politik bir unsur oluşunu göstermekteydi. Burhan Asaf, kaleme aldığı bir eleştiri yazısında gençliğin politize edilmesini “*zamanımızda, gençlik, sanki başlı basma bir şey ifade edermiş gibi, politika unsuru olmuştur.*” ifadeleri ile belirtirken bir yandan da gençliğin değerini ve anlamını “*genç, genç olmak bakımından değil, genç fikri temsil etmek ve onun için mücadele edebilmek bakımından bir kıymet*” şeklinde nitelendirmişti. Bunların yanı sıra Türk gençliğinin, Hitler Avrupası gençlerinden farklı olarak, direkt inkılap aracılığı ile haklarını temin ettiklerini belirtmiş ve gençliğin hak kazanma arayışı yerine sadece devrimlere yönelik vazife almaya çalışmalarını eleştirerek gençlik kavramının aslında politik bir unsur oluşunun yanı sıra ülkeni toplumsal bir kurumu niteliğinde olduğunu da belirtmişti.⁶³ Çığır dergisinde düzenli olarak yapılan “toplu ve teşkilatlı gençlik” vurgusu da aslında gençliğin devletin bir kurumu olarak düşünüldüğünü göstermekteydi. Gençlik kurumu uluslararası, ulusal, yeni rejimler, eski ve yeni nesiller bakımından olmak üzere toplam dört açıdan ele alınmaktaydı. Uluslararası alanda, savaş sonrası dünyanın durumuna yönelik bir tedbir ve medeni devletler seviyesine erişmek için ülkenin, gençlik kurumuna ağırlık vermesi gerektiğini; ulusal alanda gençliğin, milli menfaatler için çalışması ve milli birlik ve bütünlük konusunda etkin olmasının; rejimler açısından ise dünyada yayılan komünizm ve faşizm gibi hareketlerden etkilenmeyerek , bu gibi *zararlı* fikir akımlarına karşı ülkesini savunmasının; eski ve yeni nesil alanında ise, geçmişin yani eski neslin fikirlerinden uzaklaşarak cumhuriyetin yeni eğitim, gelenek ve göreneklerinin bir temsili olması gerektiği şeklindeydi.⁶⁴ Asaf’ın eleştirisine ise

⁶² “Milli Siyasetimizin En Mühimi Çocuk Siyasetidir”, *Gürbüz Türk Çocuğu*, Sayı: 1, 30 Eylül 1926, s.2.

⁶³ Burhan Asaf, “Gençlik Bahsi”, *Hakimiyeti Milliye*, Sayı: 4442, 29 İkinci Teşrin(Kasım) 1933, s. 3.

⁶⁴ Hıfzı Oğuz Bekata, “Türkiye’de Ulusal Gençlik Kurumu”, *Çığır*, Sayı: 25, Sonkanun(Ocak) 1935, s.3-4. Hıfzı Oğuz Bekata, “Eski ve Yeni Nesiller Bakımından Gençlik Kurumu, *Çığır*, Sayı 26, Şubat 1935, s.3-4.

cumhuriyetin gençlik oluşumunu temsil eden Çığır'ın başyazarı Bekata cevap niteliğinde bir yazı kaleme almıştı. Bu yazıda gençliğin, toplumun taze değerlerini, devrim ülkelerinde, devrimin dinamik hayatını, ileri ve hayati kuvvetini temsil ettiği belirtilmekle beraber genç fikir ile hareket eden milletlerde meydana gelen fikir hareketlerinin niteliğine atıfta bulunulmuştu.⁶⁵ Ülkedeki gelişmeler ve yaygın hayatındaki yazılar da dikkate alınırsa cumhuriyetin ilk dönemlerinde gençlik aslında politik bir unsurdu. Fakat bu durum büyük devletler ile aynı kademeye gelebilmek ve yeni Türk ülkesinin kalkınmasını sağlamak amacıyla uygulanan bir politikaydı. Yeni ülkenin kalkınmasında ise gençlere düşen toplumsal görevler çeşitli olmakla beraber pek çok şekilde ifade edilmekteydi. Örneğin, Türk gençlerinin disiplinli ve *ülkölü* bir kadro içinde, yapacakları işler programlaştırılmış, ne yapacağını, nereye varacağını bilen bir gençlik olması gerektiği vurgulanmıştı. Ayrıca Türk gençliğinin *Türklük* kavramı ile bütünleşerek direkt olarak Türk unsurunu temsil etmesi gerektiğinin altı çizilerek, gençlerde bu konuda bir ülkü ve kültür birliği olması gerektiği savunulmuştu.⁶⁶ Gençlerin diğer bir görevi ise ülkenin milli kültürünün oluşmasında görev almak, devrimin niteliklerini üzerine alarak ulus-devletin yeni vatandaş profilini oluşturmak ve okuyan-düşünen bireyler olarak rejimi zararlı akımlara karşı korumaktı. Milli topluluk için gereken *tarih birliği, kültür birliği, dil birliği, ahlak birliği, inkılap için mücadele birliği ve büyük Türk yarını için mücadele birliği* gibi kavramlar ile gençlerin milli birlik ve bütünlüğü bir inkılap geleneği ve ahlakı olarak inkılapları korumaları gerektiği belirtilmişti.⁶⁷ Halkın güvenilen nadir kesimlerinden biri olarak vurgulanan gençliğe, aynı zamanda ülkeyi hem eski anlayış unsurundan hem de dış unsurlardan gelen zararlı fikir akımlarına karşı halkı savunma görevi de üstü kaplı bir mesaj olarak verilmiş ve bütün bu görevler sonunda gençliğe yüklenen vazifeler, “*Sonsuz ve çok mühim memleket vazifeleri Türk gençliğini bekliyor. Bu memlekette yapılacak o kadar iş vardır ki yapılanın bütün azameti, yapılması lazım gelenlerle karşılaştırılırsa çok küçük kalır.*” ifadeleri ile ortaya konmuştu.⁶⁸

Genç rejimin yapacağı çok iş olduğu gibi genç nüfusunun da sahip olduğu pek çok misyon bulunmaktaydı. Ülkenin genel ve özel sorunla dahil pek çok mesele bu dönemde gençliğe

⁶⁵ Hıfzı Oğuz Bekata, “Gençlik Bahsi”, *Çığır*, Sayı: 9, İkincikanun(Ocak) 1934, s. 175.

⁶⁶ Kazım Nami Duru, “Disiplinli Gençlik”, *Çığır*, Sayı: 9, İkincikanun 1934, s.172.

⁶⁷ Hıfzı Oğuz Bekata, “İnkılap Gençliğinin Vazife ve Mesuliyeti II”, Sayı: 10, Şubat 1934, s.185.

⁶⁸ Hıfzı Oğuz Bekata, “İnkılap Gençliğinin Vazife ve Mesuliyeti”, *Çığır*, Sayı: 9, İkincikanun(Ocak) 1934, s.164.

bir görev olarak yüklenmiş ve gençliğin ulusal özellikleri sebebiyle bütün bu görevleri başarıyla gerçekleştireceğine inanılmıştı. Gençlere yüklenen bu sorumluluk ve görevler bir noktada onlara cumhuriyetin birer misyoneri gözüyle bakıldığını açıkça ortaya koymaktaydı. Ancak her misyonerlik faaliyetinde olduğu gibi yapılacak çalışmaların bireysel düzeyde kalmaması ve ülke geneline yayılması için gençliğin örgütlenerek kolektif bir yapı halini alması gerekmektedir. Bu yüzden devlet politikalarının ve dergilerde yayınlanan makalelerin gençlik teşkilatı kurmanın gerekliliği üzerinde durması gerekmektedir.

1.2.1 Teşkilatlı Gençlik

Cumhuriyetin ilk dönemlerinde gençlerin, aynı anlayış birliği ile hareket etmesi için örgütlenmesi yani teşkilatlanması önem arz etmekteydi. Çünkü dönemin güçlü ve “kazanan” devletleri gençlik teşkilatlarına yatırım yapan ve geleceğine önem veren, dinamik ülkeler olarak görülmekteydi.⁶⁹ Bunun yanı sıra gençlik, sadece askeri yapılanma ile fayda sağlanacak bir mekanizma olarak değil aynı zamanda genç dimağların bilime yönelik çalışmaları ile de ülkeye katkısı olacak bir yapıydı.⁷⁰ Gençliğin kazanılmasının yanı sıra rejim ile bir bütün haline gelmesi de bu açıdan önemliydi. Gençleri kazanmanın gerekliliğine değinen Bekata, çocukların ve gençlerin cumhuriyete uygun bir birey olabilmeleri için gerekenleri, *gençlik terbiyesinin daha sistemli bir şekilde ele alınmasıyla yeni rejimlerin gençlik üzerine kurulması*, gençliğin *öz cumhuriyetçi ve samimi inkılapçı* olması, Türk gençleri için ideal bir teşkilat ve kurumun oluşturulması, idealist ve ülkü sahibi inkılap gençlerinin oluşturulması gibi pek çok yöntem ve özellik üzerinde durarak belirtmişti. Ayrıca gençleri kazanmanın yanı sıra bir diğer amaç da inkılabın *palavracı*

⁶⁹ Yeni Adam dergisinde yayınlanan makalede teşkilatlanmanın önemi diğer milletler üzerinden örnek olarak verilmekteydi: “*Gençlik teşkilâtı diyerek spor klüplerini, mektep cemiyetlerini, talebe birliklerini kasdetmiyorum. Benim teşkilât dediğim şey, herhangi topluluk değil, belki Kemal’ciliğin terbiye ve hayat müessesesi haline geçmesidir. Mevzuum sanılabileceği kadar yavan bir iş değildir. Bu maksat iş meydanına girince büyür. Ruslar hemen bolşeviklik inkılâbiyle birlikte komünist gençlik evlerini yaptılar ve yeni insan soyunu bolşevikleştirdiler. İtalyanlar aynı teşkilâta bugün malik bulunuyorlar. Dünkü faşistler gençlerini hemen Hitlerleştirdiler. Bütün bu vakıalar Liberalcilik ananesinden çıkan milletler için bu soy teşkilâtının canlı birer zaruret olduğunu gösteriyor.*” İsmail Hakkı Baltacıoğlu, “Türkiye İçin Bir Gençlik Teşkilatı Yapmak Lazımdır”, *Yeni Adam*, Sayı: 34, 20 Ağustos 1934, s. 2.

⁷⁰ “*Gençlikteki ihtirastan çekinmek değil ona inkılap için yüksek ve toplum için faydalı veçheler(yönler) vermek lazımdır. Toplu ve teşkilatlı gençlik terbiyesinde ihtiras, büyük Türk yarınına, her türlü şartlara rağmen yürümek, ilerlemek için cemiyetleşen iç ve kafa şahlanmasının kendisidir ve bunda kendine güvenen neslin ileri kuvveti saklıdır.*” Hıfzı Oğuz Bekata, “Yalnız Kendine Güvenen İnsanlar Ülkesi”, *Çığır*, Sayı: 11, Mart 1934, s.204.

olmayan, *idealist gençliğini, faziletli, mert, büyük başlı ve büyük gönüllü gençliğini, yaratmaktı*. Bu amaç kişisel hedeflerden ziyade memlekete ve inkılap çıkarlarına yönelik çalışılması amacıydı.⁷¹Türk gençliğinin niteliklerinin yüceliği üzerinden yapılan “*Bugünkü Türk gençliği, her devirden daha çok milliyetçi ve demokrattır. Ortak menfaatler, devamlı gelenek ihtiyacı, yaşama ve duyuş birliği, gençlikte kendini şiddetle gösteriyor. Bütün başka akımlara rağmen Türk deyince, bugünkü gençlik kadar samimi ve geniş ölçekte kafa ve gönül ihtiyacı duyan bir devir gençliğini hatırlamıyoruz.*” ve “*Türk Gençliği, duyan, düşünen iyiyi kötüden ayırabilme kudretine sahip, daima harekete kabiliyetli, seciyeli ve şuurludur. Bu varlığın toplu ve teşkilatlı oluşu bir ve bütün olarak gelişimi inkılabın dinamik hayatını yaratacaktır.*” gibi ifadelerle birlikte acilen bir kurumlaşmaya duyulan gereksinimin önemi belirtilmiş; gençliğin kuru, sözde ve zoraki milliyetçi bir yapısı olamayacağı, milliyetin her şeyden üstün tutularak teşkilatlı genç emeğinin milli birlik ruhunun ve büyük Türk yarımının gerçekleşmesinde başat rol oynayacağı tekrardan pekiştirilmişti.⁷²

Bu sebeple gençlik teşkilatlanmalarına önem verilmiş ve devlet eliyle yönetilmesi için de bir kanun hazırlanmıştı. 12 Mayıs 1928 tarihli Türkiye Gençlik Teşkilâtının Türk Vatandaşlarına Hasrı Hakkında Kanun’daki maddeler incelendiğinde görülecektir ki, cumhuriyet, kendine ait bir Türk gençliğini teşkilat haline getirme uğraşındaydı:

Madde 1 — *Türkiye Cumhuriyeti dahilinde gerek mekteplerde ve gerek mektep haricinde izcilik, keşşaflık, boyskavntik veya diğer herhangi nam ve unvan altında izcilik teşkilâtı vücuda getirmek hakkı münhasıran Türk vatandaşlarına aittir.*

Madde 2 — *Birinci maddede zikredilen teşkilâtı ecnebiler vücuda getiremeyeceği gibi bu kabil teşkilâta ecnebi gençler dahil olamazlar.*

Madde 3 — *Türk vatandaşlarından olanlar dahi birinci maddede zikredilen teşkilâtı ancak Maarif Vekâletinin müsaadesiyle ve o Vekâletin emir ve murakabesine tâbi olmak şartıyla vücuda getirebilirler.*⁷³

⁷¹ Hıfzı Oğuz Bekata, “İlk İş: Gençliği Kazanmaktır!”, *Çığır*, Sayı: 29-30, Mayıs-Haziran 1935, s.3-4.

⁷² Hıfzı Oğuz Bekata, “İnkılap Gençliğinin Vazife ve Mesuliyeti II”, Sayı: 10, Şubat 1934, s.184-185

⁷³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3, Cilt: 4, İçtima: 73, 12.05.1928, s. 96. Ayrıca Türkiye’deki gençlik teşkilatları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Erol Akcan, “İki Dünya Savaşı Arasında Türkiye’de Gençlik Teşkilatı Oluşturmaya Dönük Bazı Tasavvur ve Teşebbüsler”, *Bellekten*, Cilt: 81, Sayı: 292, 2017, s. 1004-1022. Mustafa Balcıoğlu, “Osmanlı Genç Derneklerinden İnkılâp Gençleri Derneklerine”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 43, 1999, s. 141-154.

Resmiyette her ne kadar bir izcilik kanunu ile Türk vatandaşlarının ve gençlerin örgütlenmesi amaçlanmış ve uygulamalar olmuşsa da bu kanundan altı yıl sonra yayımlanan bir makalede, bu kanunun uygulama alanında beklenen etkiyi göstermediği, gençliğe yönelik bir eleştiri ile ele alınmıştı. Ayrıca bu makalede neden yaşlı nüfus yerine genç nüfusun tercih edildiği üzerine bilgi verilmiş ve gençliğe hem baba figürü olan Atatürk üzerinden hem de ülkesel bazda çeşitli misyonlar yüklenmişti. Belirtilen makaledeki ifadeler: *“Türk Gençliğinin yürüyeceği ana hatlar çizilirken, üzerinde önemle durulması lazım gelen esaslardan biri de şüphesiz gençliğin inkılabımızla ve memleket işleri ile daha fazla alakalandırılmasının temini olacaktır.*

Bugünün Türk gençliği muhakkak ki bu bakımdan başı boş ve maalesef toplu bir teşkilata bağlı değildir. Öyle bir teşkilat ki bizi büyük Gaziye daha layık kılsın ve onun emanet ettiği inkılabı, yalnız bu Ulu mürşit hayatta iken değil, özellikle O hayata gözlerini kapadıktan sonra daha büyük bir heyecanla koruyabilmemizi temin eylesin.

Bizim idealimiz: Faşist, Sokol⁷⁴ ve Sovyet gençlik topluluklarından daha üstün bir Kemalist Gençlik Teşkilatıdır. Kemal ve Kemalizm her şeyi ifade eder. Daima yaşanan inkılap heyecanını, hiç sönmeyen memleket aşkını ve özellikle nemelazım düşmancılığını. Toplu ve teşkilatlı gençlik bunu başarabilir ve bunu bekliyoruz.”⁷⁵ şeklindeydi ve aslında gençliğe yönelik algıyı göstermekteydi. Gençlik, savaş görmüş nesilden daha dinamik bir haldeydi ancak yine de tam istenilen konumda da bulunmamaktaydı. Devrimlerle kendinde özdeşlik kurması ve cumhuriyet rejiminin bir bireyi olduğunu, eski ve “köhne” geleneklerle arasında bir bağ kalmamış olması ve daima ileriye yönelik hareket etmesi gerekmekteydi. Bunu yaparken ise gerekirse her şeyden feragat etmeli ancak ne olursa olsun Gazi’ye borçlu olduğu devrimi ve rejimi yaşatmalıydı. Diğer bir deyişle halk destanlarındaki kahramanlardan biri olmalıydı. Bekata, bunu iki şehit gencin ailelerinin konuşmalarına dayanarak kaleme aldığı bir yazıda şu şekilde belirtmişti:

“İslam’ın dört büyük halifesi arasında hislerim en fazla Ömer’e temayül eder. Hakikaten Ömer’i çok severim. Fakat nasıl tefsir ederseniz ediniz, Ömer’i şu sözünden dolayı

⁷⁴ Bir Slav paramiliter örgütlenmesi olan Sokol hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Sanem Yamak, *II. Meşrutiyet Döneminde Paramiliter Gençlik Örgütleri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 2009, s. 31-32. Aylin Uğurlu-Tolga Şinforoğlu, “Sokol Hareketi: Nasyonalist ve Politik Bir Araç Olarak Jimnastiğin Kullanımı”, *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, Cilt: 26, Sayı: 4, 2021, s.483-492.

⁷⁵ Rusçuklu Fahri(Ozansoy), “Nasıl Gençlik İstiyoruz”, *Çığır*, Sayı: 15-16, Temmuz-Ağustos 1934, s.7.

affetmem: Ömer'e yaralandıktan sonra, ölürken soruyorlar, 'yerinize oğlunuzu geçirelim mi?' diye. O, maalesef hayır diyor: 'Hayır, bir evden bir kurban yetişir!' Asla! Çünkü büyük cemiyet davaları için bir evden bir kurban değil, bir ev, bir cet belki bir nesil bile kâfi gelmez, Büyük Türk yarını yalnız bir Türk gencinin değil; bütün Türk gençliğinin millî davalar uğrunda kurban olmağı göze aldığı zaman tahakkuk edecektir. Onun anası ve öbürünün babası da öyle dememiş mi idi: 'Hiç acı mıyorum yavruma. Niçin acıyayım? o mesleğine vurgundu. Bu uğurda can verdi. Bundan daha şerefli bir ölüm olabilir mi? İşin başı vatani yaşatmak!'

'Yavrumun vazifesini, yarıda bırakmağa mecbur kaldığı için teessür duyuyorum. Bu yıl liseyi bitirecek ikinci oğlum, ağabeyinin tamamlayamadığı vazifenin başına geçecektir.' Ey Türk ruhunun büyüklüğünü ruhlarından gelen sözlerle, kahramanlığını da yavrularıyla ispat eden asil Türk anası ve asil Türk babası! Her Türk oğlu sizin oğullarınız kadar kahraman; her ana, baba da sizin ruhlarınız kadar Türk olduğu zaman bu millet kurtuldu demektir! insan ayaklarını topraktan kesince yükseliyor!"⁷⁶ Makalede dikkat çeken bir nokta da dini referans verilerek eskinin aslında yanlış bir kanaate sahip olduğu ve eğer gerçek anlamda bir devrimci ve cumhuriyetçi olunmak isteniyorsa yani vatanseverlik mevzu bahis ise gencin ve bireylerin kendilerini feda etmelerinin kutsal bir vazife olduğu mesajının verilmesiydi. Hatta bu ögeler bir noktada militarist ifadeler ile desteklenmekteydi.⁷⁷ "İnkılap gençliği, inkılap yapısının ikinci on yıllık inşasında bilfiil çalışacak devrede bulunuyor ve gençlik, büyük vazifelerin mesuliyetini, nezaketini idrak etmiş bir olgunlukla hazırdır. Birinci on yıl, yalnız inkılabı kuran neslin gücüyle başarılan devirdi, ikinci on yılda ise inkılap içinde büyüyen gençlik vazife alıyor, inkılap

⁷⁶ Metinde geçen ilk söz Hıfzı Oğuz Bekata tarafından "Şehit öğretmen pilot Ferit Orbay'ın annesi Bn. İffet Orbay, oğlunun mezarında böyle söyledi." dipnotu ile, diğer söz ise "Şehit Adanalı İmat Akhun'un babası, B. Mesut Akhun, kendisine başsağlığı dileyenlerle böyle konuştu." dipnotu ile belirtilmiştir. Hıfzı Oğuz Bekata, "Türk Ruhu" *Havacılık ve Spor*, Sayı 207, 15 Ocak 1938, s.1545 Ayrıca benzer bir "kahraman" teması ile cumhuriyetin ilk Türk kadın hava şehidi Eribe Hürkuş hakkındaki haber için bkz. "Kahraman Eribe", *Haber*, 1 İkciteşrin(Kasım) 1936, s. 1.

⁷⁷ "En öz kuvveti milletinin büyüklüğünden ve onun asil kanından alan Türk gençliği toplu ve teşkilatlı inkılap orduları halinde halkın önünde ve halka rehberlik ederek büyük Türk yarımına doğru giderken, bu kahraman ve idealist nesil ülkü şarkıları arasında bunu tekrarlayacaktır. Türk, kuvvet demektir." ifadeleri cumhuriyetin, gençliği kendi ordusu olarak gördüğüne dair telkinlerden biriydi. Hıfzı Oğuz Bekata, "Yalnız Kendine Güvenen İnsanlar Ülkesi", *Çığır*, Sayı 11, Mart 1934, s.205. Cumhuriyetin ilk dönemlerinde militarizasyon faaliyetleri için bkz. Müzeyyen Ezel Ünal, "Erken Cumhuriyet Döneminde Gençliğin Militarizasyonu: Askerliğe Hazırlık Dersleri", *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 1, 2015, s. 86-97.

meydanlarında taze ve dinç inkılap kuvvetleri saf alıyor. Bu demektir ki, ikinci on yıl inkılabı kuran nesille inkılap gençliğinin ortak eseri olacaktır. Yani ikinci on yıla taze enerjilerle beslenmiş yeni kuvvetlerle giriyoruz.” ifadeleri de gençliğinin devletin politik bir unsurunun olmasının yanı sıra militer bir teşkilatı olduğunu göstermekteydi.⁷⁸ Sanırız ki bu telkinlerde gençliğin direkt kol gücüne dayanan bir militer teşkilat değil, kafa gücüne dayanan bir teşkilat haline gelerek ülkede etkin rol oynaması üzerine ısrarla dikkat çekilmesi, gençliğin cumhuriyet için merkezi bir konumda bulunduğu ve cumhuriyet için yapabileceklerinin fazla olduğunu göstergesiydi.

1.2.2 Gençliğin Atatürk’e Olan Borcunun ve Atatürk Gençliği Kavramının Vurgulanması

Cumhuriyet dönemi yayınlarında gençliğe yönelik diğer bir dikkat çeken konu ise, gençlerin Atatürk’e *borçlu* oldukları ve bunun yanında Mustafa Kemal Atatürk’ün gençliğe “güvenmesi ve inanması” sebebiyle de devletin bekası ve devamı gibi misyonların gençliğin üzerine yüklendiğinin belirtilmesiydi. Örneğin, geçmişin karanlık dehlizlerini geride bırakan ve Türk insanına yaşama ve insanlık hakkını geri veren Atatürk’ü ve Türk ulusunun yüceliğini belirten cümlelere bakıldığında zaman propagandanın derinliği daha iyi anlaşılacaktır:

“Büyük Türk yarınının ufuklarına çevrili olan Cumhuriyet ve devrim tarihimizin başı olan bu devirde, koca Türk ulusunun baştan başa kurtuluş ve yeni kuruluş kalkınması, Atatürk’ün ileri bir eseri ise, Atatürk de kökü insanlığın başında olan ulu Türk tarihinin şaheseridir. Tarih, böyle kahramanların değerini iyi bilir ve onları israf etmez. Bu yüzden uluslar onlara daima hasret kalmışlar ve pek az kavuşmuşlardır. Atatürk bunların biri, belki başıdır ve ünlü Türk ulusunun kurtulma, yeniden kurulma, Türk’e, Türk tarihine ve uyanan milli onura yaraşır özle, şerefli yaşamasında milletin imanı, ümidi ve başı olarak ebediyetlere açılmış bir bayrak gibi dalgalanan Atatürk ebedidir. Çünkü onu ve onun büyük eserini, layık olduğu derecede, yarının sonsuzluklarına doğru Türk gençliğinin omuzları, kalbi ve kafası taşıyor. Ve herkes bilmelidir ki Türk gençliğine imanımız, güvenimiz, bel bağlayışımız kadar sağlam ve içtendir. Esasen Türk gençliği buna fazlasıyla layık olduğu içindir ki, Atatürk de büyük eserini -onu en çok benimseyen- Türk gençliğine emanet etti. Bu, Atatürk’ün gençliğe verdiği şerefli bir ödevdir.

⁷⁸ Hıfzı Oğuz Bekata, “İnkılap Gençliğinin Vazife ve Mesuliyeti”, *Çığır*, Sayı: 9, İkincikanun(Ocak) 1934, s.163.

Bir de Ünlü Türk tarihinin Türk gençliğine verdiği tarihi bir vazife vardır. O da bugünü yaratmak, yeni nesillere eşsiz bir örnek ve rehber olmak üzere tarihin gönderdiği büyük ve şanlı Türk kahramanı Atatürk'ün yolundan yürümektir. Bu yüzden de Atatürk herkesten ziyade gençliğindir ve gençliğe emanettir! Bunun için bütün vaktimizi, en yakın ilgimizi en içten bağlılığımızı gençlik üzerinde toplamalıyız.

*Dün Cumhuriyetimizin on ikinci yıl dönümünün Atatürk ile birlikte ve Atatürk başta olarak kutladık. Yarın cumhuriyetimizin yüz on ikinci yıl dönümünü Atatürk'ün ardından, fakat Atatürk ile birlikte ve yine o başta kutlayacağız. Çünkü Atatürk sevgisi, ulusun ve gençliğin içine en yüce bir ruh halinde işlemiştir. İşte bunun içindir ki Türk olan, ona yan bakamaz ve ona kıymak isteyen sapık beyinsizlere yazıklar olsun!⁷⁹ Atatürk'ün izinden gitmenin devlet nezdinde ne kadar kutsal bir görev olduğu, gençlere benimsetilmekte ve bu telkinler hem kurtarıcı gazi hem de Türklerin yeniden doğuşunun sembolü olan baba figürleri kullanılarak telkin edilmekteydi. Yeni sistemin Türk halkına sağladığı koşullar üzerine dikkat çekilirken öncelikle eski sistemin başarısızlıklarını ortaya koyan ‘‘Viyanada duvarlarına kadar giden ve dünyanın bir kısmını işgal eden Osmanlı İmparatorluğu çöktüğü zaman vatani ne halde bıraktığını hiçbir Türk unutamaz.’’ ve ‘‘bugün Türk vatanını ve milletini 11 sene öncesine kadar kıyafetiyle, yazısıyla, düşüncesiyle medeni milletlerin dışında bırakıp asırlarca geri kalmasına sebep olan ecdatlarımızı derin bir kin ile anıyoruz.’’ gibi ifadelerden sonra Atatürk'e verilen değerlerin yansıtılmasına yönelik övgüler ile beraber, dönemin gençlerinin Gazi'ye olan borcunu açıklamak amacıyla yazılan ‘‘Bizim tarihimizde en mühim ve en büyük zafer Atatürk ve onun büyük devrimidir. O, eserini ve devrimini Türk gençliğine bırakmıştır.’’ sözlerindeki telkin ile Türk gençliğine pek çok misyon yüklenmişti. Gençliğin Atatürk'e bağlı olmasının yanı sıra, teşkilata ait her aydın gencin bir *misyoner* gibi, ona emanet edilen ülkenin her köşesine ve her vatandaşına da ulaşması gerektiği belirtilmiş, bunun için ise gençliğin aklına işlenen propagandaların yanı sıra gençlerin inkılap okullarında eğitimlerini tamamladıklarında yapacakları işlerin bir plan dahilinde olması gerektiği üzerinde durulmuştu.⁸⁰*

⁷⁹ ‘‘Atatürk ve Türk Gençliği’’, *Çığır*, Sayı: 32, İkinci Teşrin(Kasım) 1935, s.17.

⁸⁰ Aziz Çorlu, ‘‘Cumhuriyetin ve İnkılabın Muhafızı Hakiki Cumhuriyetçi Olan Münevver Türk Gençliğidir’’, *Çığır*, Sayı: 29-30, Mayıs-Haziran 1935, s.12.

Belirli planlar ve telkinler ile meydana gelen, Mustafa Kemal Atatürk'e olan borçları ve aynı zamanda onun güvenini kazanmak sebebiyle oluşan gençlik ise artık Atatürk'ün gençleri yani Atatürk Gençliği haline gelmişti. Bunu Çığır dergisinin 1935 yılındaki sayısında görmek mümkündür:

*‘‘Kök salmıştır bağrında cumurluğun değeri
Her gençlikten üstündür Atatürk'ün gençleri
Doğuda başlar ünüm batıda konak verir
Andımın yamacında bütün acun erir
Titretir adımlarım bastığım her toprağı
Kamâl aşkı içimin hiç çözülmez bir bağı
İnanın vardır Ona, inani sağdır bana
İçirdi savaşını göğsüme kana kana
Cumurluk hem O demek, cumurluk hem ben demek
O ve ben ülkü demek, ülkü bir gençlik demek
Gençlik yaşayan birlik yaşatan da bir güçtür
Atatürk'ün yolunda en verimli gömüçtür
Doğuda başlar ünüm batıda konak verir
Türk adı duyunca il başları eğilir
Her gençlikten üstündür Atatürk'ün gençleri
Örnek olur erliğe, er kurçağı erleri’’⁸¹*

Türk gençliğinin aynı zamanda Atatürk gençliği olduğu algısının yaratılması yeni rejimin yayımlarında karşılaşılan sık bir durum olması, ülkenin egemenliğinde söz sahibi olan bir baba figürü olarak Mustafa Kemal'i ön plana çıkararak, gençliğin cumhuriyet rejimine bağlılık duygusunun milliyetçi materyaller ile şekillendirilmesi amacının bir parçası olarak varsayılabilir. Genç nüfusun dinamizmini kendisi ile bağdaştıran genç cumhuriyet için bu materyaller anlaşılacağı üzere çeşitli makale ve şiir gibi metinlerle desteklenerek, telkinlerin etkisinin artırılması amacını gütmekteydi.

⁸¹ Münir Müeyyed Bekman, ‘‘Atatürk Gençlerinin Türküsü’’, Çığır, Sayı: 29-30, Mayıs-Haziran 1935, s. 10.

1.3 Dönemin Öncülerinde Çocuk Algısı

1.3.1 Atatürk'ün Cumhuriyet'in Çocuk Algısındaki Etkisi

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu ve ilk Cumhurbaşkanı olan Gazi Mustafa Kemal Atatürk, ülkenin düşman işgalinden kurtarılması sırasında verilen savaşlarda ve sonrasında zor koşulların içerisinde pek çok karar almak ve halkı da bu kararlarda kendisi ile beraber harekete geçirmek durumunda kalmıştı. Savaşların etkisinin çok ağır olduğu, ülke nüfusunun çoğunun savaşlarda kaybedildiği, halkın okur-yazar oranının çok düşük olduğu ve eski anlayışın hâlâ egemenliğini sürdürdüğü bir dönemde yeni bir toplumu millet yapma uğraşına girmişti. Bu uğraşları sırasında pek çok engeller ve karşı çıkışlarla karşılaşmış, ancak bunlara rağmen yine de ülkenin ve milletin kaderi için gerekli görülen bağımsız ve demokratik rejime geçilmesinde başat rol oynamıştı. Gazi Mustafa Kemal, cumhuriyetin kuruluşunu planlarken bunun aynı zamanda toplumu yeniden yaratmak ya da yeni bir toplum yaratmak anlamına geldiğini benimsemişti ve buna yönelik olarak da ülkede yeni bir vatandaş yaratma arayışına gitmişti. Bu vatandaşın cumhuriyetin devrim ve ilkelerine bağlı, dürüst ve ülkesi için faydalı bir birey olması gerekmektedir. Bu yüzden Atatürk'ün direktifleri ve etkileriyle, eğitim ve öğretim alanında girilen tüm devrimler, cumhuriyetçi kuşaklar yaratarak yeni rejimin vaat ettiği modernleşme ve kalkınma idealine ulaşmak üzere tasarlanmıştı. Bu amaca uygun olarak, yetişkinlerde olduğu gibi çocuk bağlamında da gündelik yaşamdaki Osmanlı geçmişinin izleri silinmeye çalışılmış, saltanat ve hilafet makamları eleştirilmiş ve Türk kültürünün yüksekliği vurgulanmıştı.⁸² Kültürüm tanımını yaparken Atatürk, *“Kültür, tabiatın yüksek feyzleriyle mesut olmaktır. Bu ifade içinde çok şey vardır. Temizlik, saflık, yükseklik, insanlık vb... Bunların hepsi insanlık vasıflarındandır. İşte kültür kelimesini mastar şekline soktuğumuz zaman, tabiatın insanlara verdiği yüksek vasıfları kendi çocuklarına, torunlarına ve atisine vermesi demektir. Buraya kadar anlatmak istediğimiz, bugünkü Türkiye Cumhuriyeti çocukları, kültürel insanlardır. Yani hem kendileri kültür sahibidirler hem de bu hassayı (özelliği) muhitlerine ve bütün Türk milletine yaymakta olduklarına kanidirler.”*⁸³ ifadelerinde çocuklara da yer vererek çocukların, kültürün ayrılmaz bir parçası olduğunu da belirtmekteydi.

⁸² Öztan, a.g.e., s.63.

⁸³ Afet İnan, *M. Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım*, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul, 1998, s. 53-54.

Milletine mal olmuş bir lider olarak Gazi Mustafa Kemal'in etkisi ve gücü Türk milletinin üzerinde çok fazlaydı. Hem ‘‘Kurtarıcı Gazi’’ konumunda olması ve sonrasında Türklerin babası anlamına gelecek olan Atatürk soyadını alması bunun sadece iki örneğiydi. Söylevlerinde, ülkenin genel durumundan, uygulanması gereken ve uygulanan politikalara kadar pek çok konuda söz sahibi olmasının yanı sıra toplumun genç kesimine hitabı da bu dönemdeki etkilerden bazılarıydı. Aynı zamanda çocuk koruma politikaları hakkında yapılan faaliyetler hakkında da bilgi vermiş ve konuşmalarında bu konularla ilgilenen cemiyetleri de takdir etmişti. Bunun yanı sıra ‘‘vatan evlatlarının’’ eğitiminde yapılması gerekenleri ve Maarif Vekaleti'nin yapacaklarını da belirtmişti.⁸⁴ Çocukların eğitiminde dikkat edilmesi gereken hususları aynı zamanda şu şekilde belirtmişti: ‘‘Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı (Milli Eğitim), edebiyat tedrisinde (öğretiminde) şu noktalara bilhassa ehemmiyet ve kıymet vermelidir.

a) Türk çocuğunun kafasını, fitri yaratılışındaki dikkat ve itinaya göre tekevvün ettirmek (oluşturmak). Bu, cumhuriyetin sıhhi düzeni ile alakadar olan vekalet de teveccüh eden bir vazifedir.

b) Güzel muhafaza edilen, Türk kafa ve zekalarını açmak, yaymak, genişletmek. Bu, bilhassa kültür Bakanlığı'nın vazifesidir. Bununla birlikte olarak, müstait Türk çocuk kafalarına müspet ilim ve maddi teknik mefhumlarını, yalnız nazari olarak değil, aynı zamanda pratik vasıtalar ile de yerleştirmek.

c) Bir taraftan da Türk kafalarındaki kabiliyetleri, Türk karakterindeki sağlamlıkları, Türk duygularındaki yükseklik ve genişlikleri, kendilerini hiç zorlamadan, natürel bir tarzda ve olduğu gibi ifadeye onları alıştırmak. Bunlar yapılıncaya, netice şu olacaktır: Türk çocuğu konuşurken, onun beyan ve anlatış tarzı, Türk çocuğu yazarken onun ifade üslubu, kendisini dinleyenleri, onun yürüdüğü yola götürebilecek bu kabiliyeti sayesinde, Türk çocuğu kendisini dinleyen veya yazısını okuyanları, peşine takarak yüksek Türk ülküsünü iletebilecek, ulaştırabilecektir.’⁸⁵

Atatürk'ün çocukların eğitimine verdiği önemi belirten bu cümlelerinde ulus-devlet mekanizmasının oluşturmaya çalıştığı Türk çocuğuna verilecek eğitimin yanı sıra yeni rejimin yaratmış olduğu çocuğun ulusal bağlamdaki üstün özellikleri üzerinde bir yorum

⁸⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 28, İçtima: 1, 01.03.1923, s.4-12.

⁸⁵ Afet İnan, a.g.e., s. 58.

yapılmaktaydı. Diğer bir deyişle Atatürk'ün şekillenmesini istediği yönde bir çocuk algısının mekanizması açıklanmaktaydı.

Türk gençliğinin şekillenmesinde kurtarıcı baba figürü konumunda olan Atatürk, gençlik(ve dolayısıyla çocukluk) hakkındaki ümidini ve beklentilerini pek çok konuda ifade etmekteydi. Örneğin, 1919'da Sivas Kongresi'nin beşinci gününde manda ve himaye meselelerinin görüşüldüğü bir tartışmada genç bir tıbbiyelinin, manda ve himayenin asla kabul edilemeyeceğini beyan etmesi üzerine “*Arkadaşlar gençliğe bakın, Türk milli bünyesindeki asil kanın ifadesine dikkat edin. Evlat, müsterih ol. Gençlikle iftihar ediyorum ve gençliğe güveniyorum*” demiş ve sonrasında gençliğe duyduğu güveni “*Gençler, vatanın bütün ümit ve istikbali size, genç nesillerin anlayış ve enerjisine bağlanmıştır*” şeklinde ifade etmişti.⁸⁶

Hakimiyet-i Milliye'de yayınlanan bir konuşmasında ise gençlere olan güveni ve onlardan beklentileri “*Tarsus gençlerini takdirle selâmlarım. Fertler hayatta üç devre geçirir. Devletlerin hayatı da bu edvarı geçirebilir. Eski Osmanlı hükümeti bu edvarı hayatiyenin üçünü yaşadıktan sonra tarihi ademe karıştı. Onun yerine tarihi cihanda bir yeni Türkiye devleti kaim oldu. Yeni Türkiye devleti bütün Türklük secayasını, yani onun dinç, azimkar, faziletli âvamilini kendisinde cemetmiştir. Gençler, biz size maziden, mazinin hurafatından, mevcudatı maziyyeden âri bir mevlûd çıkardık. Hâdisattan, hâdisatın zaruretinden çıkan bu mevlûd, sizin pek kıymettar iştirakinizle, münevver müzaheretinizle çıktı. Bu mevlûdu büyütüp yükseltmek bizlerden sizlere teveccüh eder. Bu vazifede muvaffak olacağınıza gördüğüm delâil sayesinde pek çok kuvvetlerle iman edenlerdenim. Muhterem gençler, hayat mücadeleden ibarettir. Bundan dolayı hayatta yalnız iki şey vardır. Galip olmak, mağlûp olmak. Size, Türk gençliğine terk ve tevdi ettiğimiz vedai vicdaniye, yalnız ve daima galip olmaktır ve eminim daima galip olacaksınız. Milletın esbap ve şeraiti tealisi için yapılacak şeylerde, atılacak hatvelerde kat'iyen tereddüt etmeyin. Milleti o merhalei tealiye götürmek için dikilecek haillere hep birlikte mâni olacağız. Bunun için dimağlarınıza irfanlarınıza, malûmatınıza, icabederse bileklerinize, bazularınıza bacaklarınıza müracaat edecek, fakat neticede mutlaka ve mutlaka o gayeye varacağız. Gerek burada ve gerek seyahat ettiğim bütün yerlerde genç arkadaşlarınız, hep sizler gibi hisli, azimkar ve cesurdur. Binaenaleyh şimdiden âtinin*

⁸⁶ Mazhar Müfit Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, Cilt I, TTK Basımevi, Ankara, 1997, s.248.

*parlak ufuklarını görmekte mesuttur. Bu millet sizin gibi evlâtlariyle lâyük olduğu mertebeyi kemali bulacaktır. Beni çok memnun ettiniz. Huzurunuzla ve bilhassa azimkar sözlerinizle mesudum. Size, arkadaşlarınıza ve Tarsus halkına müteşekkirim.*⁸⁷ ifadeleriyle belirtilmişti. Atatürk burada Türk gençlerine verdiği önemi arz ederken aslında bir yandan da gençliğe bıraktıkları mirası belirterek, bu mirasa sahip çıkması için gençliğe bir cumhuriyet vazifesi yüklemişti. Cumhuriyeti ilan etmeden önce dahi “*Ey, çocuklar, yarın Cumhuriyet ilan edeceğiz.*”⁸⁸ demesi Atatürk’ün ülkenin yaş fark etmeksizin tüm fertleri üzerinde bir baba figürü olduğunu da kanıtlamaktaydı.⁸⁹ Spor hakkındaki beyanında “*Her ulus çocuklarının sıhhatli ve gülbüz olmaları için yaşadıkları bölgenin sıhhi şartlarını temin etmek, devlet halinde bulunan siyasi teşekküllerin en birinci ödevidir.*” diyerek çocuklara yönelik devletin misyonunu belirten ve Türk çocuğunun ve gençliğinin dinamizmine güvenen Gazi Mustafa Kemal, Türk çocuğunun mezziyetlerini belirtirken bir yandan da diğer milletlerden herhangi bir eksiğinin olmadığını “*Türk çocukları her kavmin çocukları gibi, doğdukları andan itibaren tabiatın kendilerinde yarattığı hareket ve faaliyete ellerini, kollarını, bacaklarını hareket ettirmekle başlarlar, sonra çocuk büyüyünce bulunduğu muhitin şartlarına göre tarlalarda, bayırlarda, tepelerde kayalıklar içinde, ormanlarda koşar, yürür, hiç de yaptığığın ne olduğunu düşünmeksizin bugünkü ilim dünyasının spor dediğini kendiliğinden yapar.*” ifadeleriyle belirterek Türk çocuğunun hangi koşulda ve nerede olursa olsun pek çok iş başardığını vurgulamıştı. Sporun çocuklar ve ülke açısından önemine dair “*Türk çocuklarına sporun bugünkü tekniğini öğretmek ve bunların bir kısmını bazı törenlerde ve bayramlarda dekor olarak ortaya koymak gerekir Bizler için asıl olan Türk çocuklarının sporu sevmeleri ve fiziki kuvvetlerini yerinde kullanabilmeleridir. Bu çocuklar asker oldukları zaman onların muharebe meydanlarında muvaffak olmaları için lazım gelen talim ve terbiyeye bilhassa ehemmiyet vermeliyiz.*” İfadelerini kullandığı konuşmada görülmektedir ki, spor yalnızca çocuğun

⁸⁷ “Tarsus’ta İnanılmaz Bir Gün ve Hatıra”, *Hakimiyet-i Milliye*, Sayı: 772, 25 Mart 1923.

⁸⁸ Kansu, a.g.e., s.595.

⁸⁹ Buradaki çocuk tabirinin açıklamasını Soyak’ın, “Atatürk, çocukları çok severdi. O’nun dilinde çocuk, sevgi demektir. Sevdiklerine, hangi yaşta olursa olsunlar, çocuk diye seslenirdi. Kendisinin çocuğu olmamıştı; bundan dolayı vakit vakit iç acısı duymuş mudur bilmiyorum ama doğrusu ben buna hiç de ihtimal vermiyorum; bütün Türk yavruları, O’nun öz çocukları gibiydi. O, bu yavrulara öylesine gönül vermiş, onlar, O’na öylece candan bağlanmışlardı.” ifadelerinden anlamak mümkündür. Hasan Rıza Soyak, *Atatürk’ten Hatıralar*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010, s. 64.

keyfi ihtiyacı amacıyla değil, aynı zamanda zinde bir kuvvet olarak cumhuriyetin kadrolarında yer alması için düzenlenen bir uygulama olmaktaydı. Çocukların ülkede meydana gelen her koşula hazırlanması gerektiğini belirten bu konuşmasının son bölümünde Atatürk, cumhuriyetin yetiştirdiği çocuklar ile dünya milletlerine meydan okuyarak “*Biz çocuklarımızı hakiki kuvvet, kudret ve zeka müsabakalarında, her gün her yerde ve hatta her köyde görmekteyiz. Türk milleti ve onun küçük ve büyük yaştaki çocukları çelikten yapılmış heykellerdir; onların ne olduklarını anlamak için onlarla savaş meydanlarında boy ölçüşmek lazımdır. İşte böyle bir teşebbüstür ki, Türk gençliğinin binlerce sene evvelden beri tanınmış olan yüksek kıymet, kuvvet, kudret ve yenilmez zekasının imtihanı olur. Türk milleti her an ve her kiminle olursa olsun böyle bir imtihana hazırdır.*” demişti.⁹⁰ Türk çocuğunun ve gençliğinin ülkeyi temsil edişine güven duyan Atatürk’ün, ayrıca cumhuriyeti gençliğe emanet ederken düşüncesinin “*tarihi yaşadığımız gibi yazdık, fakat geleceği Cumhuriyete inananlarla onu koruyanlara ve yaşatacaklara emanet etmek lâzımdır.*”⁹¹ şeklinde olması da gençliğe yönelik beklentilerinin bir göstergesi olup, asıl ve en güçlü ifadelerini ise Gençliğe Hitabe’inde bulmaktaydı:

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen Türk istiklalini, Türk Cumhuriyetini ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir. Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegane temeli budur. Bu temel, senin, en kıymetli hazinendir. istikbalde dahi, seni, bu hazineden, mahrum etmek isteyecek dahili ve harici bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklal ve Cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkan ve şeraitini düşünmeyeceksin. Bu imkan ve şerait çok namüsaid bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklal ve cumhuriyetine kasedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemi~~ bir galibiyetin mümessili olabilir. Cebren ve hile ile aziz vatanının, bütün kaleleri zaptedilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elim ve daha vahim olmak üzere, memleketin dahilinde, iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsi menfaatlerini, müstevlilerin siyasi emelleriyle tevhid edebilirler. Millet, fakrî zaruret içinde harap ve bitip düşmüş olabilir.

⁹⁰ Afet İnan, a.g.e., s. 61-63.

⁹¹ Afet İnan, “Büyük Nutuk’ta Atatürk’ün Gençliğe Hitabesi”, *Belleten*, Cilt: 30, Sayı: 120, Ekim 1966, s.516

*Ey Türk istikbalinin evladı! İşte; bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklal ve Cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda, mevcuttur.*⁹²

Gazi Mustafa Kemal'in gençliğe yönelik en büyük etkiyi yapan bu sözleri, diğer konuşmalarının da temelini oluşturmuş ve ülkenin her yerinde geniş yankı uyandırmıştı. Gençliğe verilen bu önem ve yüklenen vazifeler cumhuriyetin çocuk ve gençlik algısının şekillenmesinin baş etkeni olmuş ve yaygın hayatından politikalara kadar pek çok alandaki gelişmelerin ana kaynağı haline gelmişti. Atatürk'ün çocuk ve gençlik algısının oluşumu ve gelişiminde ülke genelindeki etkin rolü sayesinde çocuk her ne kadar politik bir unsur olarak görülmüş ise de aynı zamanda ülkenin ve rejimin değerli bir vatandaşı konumuna yükselmişti.

1.3.2 Kazım Karabekir ve Çocuk Davası

Kazım Karabekir, 23 Temmuz 1882'de İstanbul Küçükmustafapaşa'da dünyaya gelmişti. Muhafazakar ve milliyetçi bir aileye mensup olan Karabekir, bir Osmanlı Subayı olan Mehmet Emin Paşa'nın oğlu olarak yer aldığı bu ailede, babasının kahramanlıklarının yanı sıra, kimsesiz ve yardıma muhtaç insanlara olan davranışları ve yardımlarına da şahit olarak askerlik mesleğini seçmiş ve ilerleyen dönemlerde kendisi de özellikle çocuk konusunda çalışmalarda bulunmuştu.⁹³ Cumhuriyetin ilk yıllarında çocuk alanında yapılan işler denildiğinde akla ilk gelen isimlerden biri olan Kazım Karabekir, korunmaya muhtaç yetim çocuklar için yaptığı faaliyetler ile bilinmekteydi. Kâzım Karabekir, asker olmasının yanı sıra iktisat ve eğitim konularıyla da yakından ilgilenmiş, Şark Cephesi Komutanlığı yaptığı sırada Şark yetimlerinin terbiye ve tahsiliyle meşgul olmuş önemli bir kişiydi⁹⁴. Bu da onu cumhuriyeti kuranlar arasında, çocuk alanında en önemli kişilerden biri haline getirmekteydi. Karabekir, düşüncelerinde ve eylemlerinde her zaman çocukları korumanın önemine değinmişti. Örneğin, çocuk koruma politikalarında ülkenin kurumlarına düşen vazife hakkındaki düşünceleri şu şekildeydi: "*Çocukları*

⁹² İnan, a.g.m., s.518-519.

⁹³ Derya Keser, "Kazım Karabekir Paşa'nın Yetim Çocukları Himayesi Üzerine Bir Değerlendirme, *Ankara Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 5, 2020, s. 6-7. Ayrıca bkz. Cemalettin Taşkıran, *Kazım Karabekir Paşa'nın Askeri Hayatı ve Komutanlığı*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1992.

⁹⁴ Meral Kuzgun, "Şark Cephesi Kumandanı Kâzım Karabekir'in Çocuk Terbiyesi Ve Eğitimine Yönelik Görüşleri: Sarıkamış Ana Mektebi Örneği", *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 10, Sayı: 19, 2020, s.330.

milletlerin terbiyesine, ihtiyacına göre büyütmek ve bilhassa mensup oldukları memleketler için hepsini faydalı ve en iyi adamlar olarak yetiştirmek hususlarında dahi gayret eder ve bu uğurda hiçbir fedakarlıktan çekinmezler.'⁹⁵ Bunun yanında yetim çocukların eğitimi ile de ilgilenmiş, ana sınıflarında bulunan yetim ve öksüz yavruların bakımları, Kâzım Karabekir'in başkanlığında iki şekilde yapılmıştı. Çocukların eğitiminde Şark Cephesi Komutanlığı'na mensup askerler ve bakımlarında da Doğu Anadolu'nun işgali sırasında evlatlarını kaybeden ve evlat hasreti çeken Türk kadınlarını görevlendirerek tanzim etmişti. Evlatsız kalan annelerle, kimsesiz çocukları bir araya getiren Kâzım Karabekir, bu yolla bir yandan çocukların öz bakımlarının yapılmasını ve anne şefkatine hasret çocukların duygusal olarak da destek almalarını sağlamıştı.⁹⁶ Karabekir'in çocuk davasının amacı ise yine Karabekir tarafından *yoksul ve bakımsız çocukları devlet himayesine alarak memleketin diğer çocukları gibi muvaffakiyetli hayat mücadelesinde kudretli kılacak maddi ve fikri bir talim ve terbiye ile teçhiz etmek* olarak belirtilmişti.⁹⁷ Aynı zamanda bu yoksul ve bakımsız çocuklar ile bir çocuklar kasabası kurmuş ve bakımsız çocuklardan da bir çocuklar ordusu oluşturmuştu. Bakımsızlıktan yoksun ve ölüme terk edilmiş pek çok Türk çocuğunu kurtarmış ve onları hayat mücadelesine hazırlamıştı.⁹⁸ Karabekir, bakımsız çocuklar konusuna önem vermesinin ana nedenlerini "Bakımsız Çocuklar Hakkındaki Duygularım" başlığıyla maddeler halinde belirtmişti:

- 1) *Bakımsız çocuklar millet enerjisinin, bakımsız topraklar da vatan enerjisinin kaybedilmesi demektir.*
- 2) *Bakımsız fidan kurur, çürür veya yabani olur. Bakımsız çocuk ise hastalıklı olur, ölür veya mücrim veya cani olur*

⁹⁵ Kuzgun, a.g.m., s.331.

⁹⁶ Kuzgun, a.g.m., s.336.

⁹⁷ Kazım Karabekir, *Çocuk Davamız*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2019, s.12.

⁹⁸ Erzurum Darüleytamlarına yerleştirilen kimsesiz çocuklardan yaşı 12 ve üstü olan 33 çocuğu alarak iki kolorduluk sanayi birliklerine vermişti. Bayburt'tan ve Erzurum'un çevresinden toplanan çocuklarda bu birliğe yerleştirilmişti. Çocukları himayesi altına alan Kazım Karabekir Paşa, onlara tıpkı bir asker gibi beden terbiyesi vermişti. Bu çocuklar bir yandan okuma yazma öğrenip diğer yandan da ayrıldığı sanayi koluna göre, kunduracı, saraç, terzi çıraklığına başlatılmıştı. Derya Keser, "Kazım Karabekir Paşa'nın Yetim Çocukları Himayesi Üzerine Bir Değerlendirme, *Ankara Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 5, 2020, s.22.

- 3) *Bakımsız çocuk milli tehlikedir. Çünkü her yıl maddi, manevi bir sürü düşkün halk arasına kaynaşacak ve ordu saflarına karışacaktır. Demek milletin ve ordusunun keyfiyet bakımından kıymeti her yıl bir derece daha aşağı düşecektir.*
- 4) *Vatanın istikbali, sahipleri bugünün çocuklarıdır. Şu halde bakımsız çocukların bu vatana nasıl sahip olacakları bugünden düşünülecek bir meseledir.*
- 5) *Bu dünyada türlü haksızlıklar vardır. Haksızlıkların en gaddaranesi çocukların bakımsız kalmalarıdır. En haksız ölüm de yine bakımsız bir çocuğun ölümüdür.*
- 6) *Haksızlıklar nihayet mahkemede hallolunur. Bakımsız çocukların korunma hakkını da Medeni Kanunumuz hakimlere vermiştir. Bunların müddeiumumisi müterakki yerlerde bütün millettir.*
- 7) *Bakımsız çocukları olan bir milletin nüfus davasının da teyid kuvvetleri cılızdır.*
- 8) *Bazı kimselerden esefle duydum ve duymaktayım da ‘‘mademki bakamayacaklar ne diye çocuk yapıyorlar!’’ Ben de cevap veriyorum ki ailelerin vatan borçları, fakir de olsalar mümkün olduğu kadar çok çocuk yapmalarıdır. Nasıl bakılacağını hesap etmek onların değil devletin vazifesidir.*
- 9) *Ölen, dilenen, hapsilere düşen çocukların yasını ailesi çekse de tasesını topyekûn devlet çekmelidir.*
- 10) *Bakımsız çocuklar felaket kaynağıdır. Her türlü hastalıklar ve ahlaksızlıklar, cürümler ve cinayetler onlardan daha kolay ve daha çok fıskırır.*
- 11) *Çocuk Bayramı! Ne hoş söz! Fakat mesut çocuklar için her gün bayram! Bakımsız çocuklar için ise bayram günü en büyük matem.*
- 12) *Hayatımda bana zevk veren hayli muvaffakiyetlerim vardır. En zevklisi, binlerce bakımsız çocuğun hayat ve istikballerini kurtarmak olmuştur. Hayatımda duyduğum ıstıraplarımda vardır. En acısı, bakımsız çocuk görmeliğim oluyor.’⁹⁹*

Çocuk koruma politikaları ve çalışmalarındaki korunmaya muhtaç çocuk algısının iki türünü bu ifadeleriyle açıklayan Karabekir, bakımsız çocuklara pek çok farklı konu ile bağdaşık olarak yaklaşmış, bu çocukların kendileri için olduğu kadar millet ve memleket için de sorun oluşturduğunu belirtmişti. Aynı zamanda bakımsız bir çocuğun hem büyürken yaratacağı hem de yetişkinlik döneminde meydana getireceği sıkıntıların önüne

⁹⁹ Karabekir, a.g.e., s.13.

geçilmek istenmesi de göstermekteydi ki, salt çocuk odaklı bir sosyal yardım anlayışından ziyade içinde bulunulan topluma ve ülkeye de faydalı bir birey yetişmesi gerektiği düşüncesi hakimdi.

Çocuk alanında ülkenin doğu bölgesini kapsayan çalışmaları ile bilinen Karabekir, burada çocuk kasabası kurmuş¹⁰⁰ ve yerel halkın çocuklarının eğitiminde önemli bir rol oynayarak hem bölge halkının hem de çocukların koruyucusu olmuştu.¹⁰¹

1.3.3 Fuat Umay'ın Çocuk Konusundaki Rolü

24 Şubat 1885 tarihinde Kırklareli'nde dünyaya gelen Mehmet Fuat Umay, cumhuriyetin çocuk alanında yaptığı çalışmalarda ilk akla gelen isimlerindendi. İlk ve orta okul eğitimini Kırklareli'nde alan Umay'ın çocukluk ve gençlik yılları Osmanlı'nın Rumeli'nde uzun süren savaşlar sonucu yorulduğu, imparatorluğun sürekli toprak kayıpları yaşadığı bir döneme denk gelmişti. İmparatorluğun içinde bulunduğu durum ve savaşlar nedeniyle yaşanan kayıpların ve ekonomik, sosyal ve siyasal alanda yaşanan çöküşün doğduğu ve büyüdüğü topraklarda gün be gün daha belirgin olarak gözlemlenmesi, Fuat Umay'ın entelektüel gelişimi, hayata bakışı ve mesleki tercihinde önemli etkileri olmuştu.¹⁰² Gerek kişisel çabaları gerekse kurumsal faaliyetleri ile çocuk koruma ve çocuk sağlığı konularında önemli işlere imza atmış kişilerden biri olmasının yanı sıra, Balkan harpleri sırasında askeri hastanede çalışmış, sonrasında belediye doktorluğu ve hükümet doktorluğu gibi pek çok görevde yer almış, görev yaparken hem sağlık problemleriyle hem de sosyal meselelerle ilgilenmişti. Öksüz, yetim çocukların ihtiyaçlarını gidermek için Himaye-i Etfal Cemiyeti Kırkkilise(Kırklareli) Şubesi'ni kurması gibi uygulamaları ilerleyen dönemlerde cumhuriyetin Himaye-i Etfal Cemiyeti'ne giden yolda kurumsallaşmanın en önemli adımlarından biriydi.¹⁰³ Bunun yanı sıra Kurtuluş Savaşı'nın temelleri atılırken Sivas Kongresi'nde Anadolu illerinin İstanbul hükümeti ile ilişkilerinin kesilmesinde Mustafa Kemal Paşa'dan gelen talimatın

¹⁰⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Makbule Sarıkaya, “Bir Çocuk Kasabası Sarıkamış” Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı: 23, 2004.

¹⁰¹ Hürü Sağlam-Tekir-Süleyman Tekir, “Eğitime Katkılarıyla Kazım Karabekir”, *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 2, 2017.

¹⁰² Burcu Deniz, *Dr. Fuad Umay ve Çocuk Esirgeme Kurumu Faaliyetleri*, Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırklareli, 2019, s.3.

¹⁰³ Makbule Sarıkaya, “Türkiye Himaye-İ Etfal Cemiyeti Reisi Dr. Mehmed Fuad (Umay) Bey'in Çocuk Üzerine Yazıları ve Kitapları”, *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 25, 2020, s.356.

yerine getirilmesi lehinde konuşma yapması, Sivas Kongresi sonrasında İstanbul Hükümeti'nin Anadolu illeri üzerindeki etkisinin kırılmasında jeo-stratejik konumda bulunan Bolu'nun, Milli Mücadele tarafında yer almasında önemli katkılar sağlaması, sadece Bolu merkezli örgütlenmelerle kalmayarak, ilçe örgütlenmeleri ile çevre illerdeki örgütlenmelerde de önemli roller oynaması sebebiyle Fuat Umay, Atatürk tarafından benimsenen ve cumhuriyetin kuruluşuna en büyük katkılarda bulunan kişilerden olmuştur.¹⁰⁴ Kurumsal teşebbüsler ile çocukların korunması, aile ve çocuk sağlığı gibi konulara önem veren Umay, savaşın bitimine ve cumhuriyetin ilanına kadar olan süreçte, “Bolu Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti”ni kurdu ve başkanlığını yürüttü. Milli Mücadele’ye katılan Fuat Bey, bu dönemde Ankara’da açılan Büyük Millet Meclisi’ne Bolu milletvekili olarak seçildi ve mecliste önemli görevler üstlendi, çeşitli kanun teklifleri hazırladı. Türk-Yunan Savaşı sırasında Sıhhi Müşavir olarak cephe görevi aldı. Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekaleti Vekilliği yaptı. 1923 yılında Himaye-i Etfal Cemiyeti adına Amerika Birleşik Devletleri’ne gitti ve bu seyahat, Türk-Amerikan ilişkilerinde oldukça önemli bir etki yarattı.¹⁰⁵ 1923 seçimlerinde Kırklareli milletvekili olarak seçildi ve 1950 yılına kadar bu görevini sürdürdü.

Cumhuriyet döneminde çocuk alanındaki kurumlaşmanın öncüsü olan Dr. Mehmet Fuat’a, Soyadı Kanunu’nun ilanı sonrasında, Eski Türk mitolojisinde doğum sırasında ve doğumdan sonra çocuğun büyüünceye kadarki geçen süresi içerisinde onu kötü varlıkların her türlü kötülüklerinden koruyup gözettiğine, himaye ettiğine inanılan tanrıçanın adı olan “Umay” soyadının verilmesi de onun çocuk alanında başat bir role sahip olduğunu kanıtlar nitelikteydi.¹⁰⁶ Türkçede sadeleşme ve yeni cumhuriyetin Türk çocuğunu yaratma idealinde, eski Türk kültürünün ön plana çıkmasına örnek oluşturan

¹⁰⁴ Burcu Deniz-Sezai Öztaş, “Dr. Fuad Umay ve Çocuk Esirgeme Kurumu faaliyetleri”, *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 19, 2020, s.565

¹⁰⁵ Sarıkaya, “Türkiye Himaye-İ Etfal Cemiyeti Reisi Dr. Mehmed Fuad (Umay) Bey’in Çocuk Üzerine Yazıları ve Kitapları”, s.356.

¹⁰⁶ Onur Alp Kayabaşı, “Türk Mitolojisinin Kutsal Dişisi: Umay”, *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 7, Sayı:22, 2016, s.222. Bu tanrıça hamile kadınlara ve özellikle bebeklere hamilik, koruyuculuk eden bir tanrıça olarak bilinmekteydi. Ayrıca Türk topluluklarının bazılarında yaşayan inanca göre Umay tanrıçasının 3 yıl (çocuk doğduktan konuşuncaya ve yürüyünceye kadar) çocuğu himaye ettiği düşünölmekteydi. Bu da her yaştan çocuğun koruyucusu bir kurum olan Himaye-i Etfal Cemiyeti’nin(Çocuk Esirgeme Kurumu) başkanı olan Fuat Umay’a soyadının verilmesindeki anlamı açıklar nitelikteydi. Gıyasettin Geybullayev-Vefa Rızayeva, “Eski Türklerde Umay Tanrıçası”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 2, 1999, s.215.

bu durum aynı zamanda Fuat Umay'ın da Türk çocuğu kavramının oluşumunda büyük etkiye sahip olduğunu göstermekteydi. Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin çalışmaları ve Gürbüz Türk Çocuğu dergileri gibi belirgin işlerinin yanı sıra Umay'ın meclis içindeki konuşmaları ve teklifleri de önem arz etmekteydi. Ülke genelini ele alan sorunların yanı sıra çocuklar hakkında da meclis içinde bazı kararlara iştirak eden bu taktir ve tekliflerden bazıları Atatürk dönemine bazıları ise Atatürk'ün ölümünden sonraki dönemlere denk gelmekteydi ve çocuklarla ilgili olan çalışmalarının uzun bir süreç aldığını gösterir nitelikteydi. Fuat Umay'ın çocuklar ile ilgili olan konuşma, önerge ve tekliflerin listesi aşağıda açıklamalı olarak sunulduğu şekildedir:

1. Çocukların umumî sinemalara ve tiyatrolara girmelerinin yasak edilmesi hakkında¹⁰⁷
2. On beş yaşını bitirmemiş çocukların sinema, tiyatro, dans salonu ve bar gibi yerlere kabul edilmemeleri hakkında¹⁰⁸
3. Asker ailelerinden muhtaç olanlara yardım hakkındaki kanuna dair¹⁰⁹
4. 15 yaşını bitirmemiş olan çocukların sinema, tiyatro, dans salonu ve bar gibi yerlere kabul edilmemeleri hakkındaki kanun teklifinin ruznameye alınması hakkında¹¹⁰
5. On beş yaşını bitirmemiş çocukların sinema, tiyatro, dans salonu ve bar gibi yerlere kabul edilmemeleri hakkındaki kanun teklifinin geri verilmesine dair taktiri¹¹¹
6. Çocuk vergisi ihdası hakkında¹¹²

¹⁰⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 1, İçtima: 2, 07.03.1935, s. 10., TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 24, İçtima: 51, 20.04.1938, s.112., TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 24, İçtima: 52, 25.04.1938, s. 123-124.

¹⁰⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 6, Cilt: 16, İçtima: 26, 10.03.1941, s.3., TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 6, Cilt: 30, İçtima: 23, 04.01.1943, s. 2-3.

¹⁰⁹ Dr. Fuad Umay: “Yardım edilecek asker aileleri içinde, üç aylık, beş aylık, bir yaşında, iki yaşında öksüz kalmış çocuklar vardır. Bunlar hakkında ne şekilde yardım yapılabilecektir?” TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 6, Cilt: 20, İçtima: 77, 11.08.1941, s. 102.

¹¹⁰ “On beş yaşından aşağı çocukların umumî sinema filmlerine gitmemeleri hakkındaki kanun teklifim encümenlerde aldığı şekle göre Umumî Heyete gitmesini uygun görmediğimden geri verilmesine müsaade buyurmanızı rica eder, saygılarımı sunarım.” TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 6, Cilt: 26, İçtima: 67, 01.06.1942, s. 3.

¹¹¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 6, Cilt: 30, İçtima: 23, 04.01.1943, s. 2-3.

¹¹² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 7, Cilt: 7, İçtima: 23, 24.01.1944, s. 96.

7. Musikide olağanüstü bir kabiliyet gösteren İdil Biret adındaki çocuğun İstikbali hakkında ne düşünüldüğüne dair Millî Eğitim Bakanlığında sözlü sorusu¹¹³
8. Kimsesiz, terkedilmiş ve anormal çocukların korunması hakkında kanun tasarısına dair¹¹⁴
9. İdil Biret ve Suna Kan'ın, yabancı memleketlere Müzik tahsiline gönderilmelerine yönelik kanuna dair¹¹⁵
10. Çocuk doğumu ve vefatı hakkında sorusu münasebetiyle sözleri¹¹⁶
11. Korunmaya muhtaç çocuklar hakkında Kanun münasebetiyle sözleri¹¹⁷
12. Korunmaya muhtaç çocuklar hakkında 5387 sayılı kanunun uygulanma tarzına dair sözlü soru önergesi¹¹⁸
13. Korunmaya muhtaç çocuklar hakkında 5387 sayılı kanunun uygulanma tarzına dair olan sorusuna dair¹¹⁹

Yedinci maddede İdil Biret için yaptığı “*Vatanımız için çok kıymetli bir varlık olacak olan bu yavrunun anasının, babasının durumu ne olursa olsun tam inkişafına muvaffak olabilmeleri imkânsızdır. Amerika'da bu gibi olağanüstü yaradılışlar için hususi ve çok itina ile yetiştirme imkânları temin edilmiş müesseseler vardır. Bu yavrunun orada yetiştirilmesini, zekâ ve istidadının fennî bir şekilde açılmasını ve gelişmesini ... Yurt için*

¹¹³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 8, Cilt: 7, İçtima: 8, 19.11.1947, s. 105.

¹¹⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 8, Cilt: 11, İçtima: 65, 31.05.1948, s. 560-562, 583, 586.

¹¹⁵ Belirtilen iki yetenekli çocuğun iyi eğitim alması ve ülkeyi temsil etmesi konusunda Umay'ın çabasını sözleri için bkz. TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 8, Cilt: 12, İçtima: 84, 07.07.1948, s. 924.

¹¹⁶ Bu dönemde her ne kadar yıllık sekiz yüz bin kişilik bir nüfus artışı olsa da çocuk ölümleri hâlâ ciddi bir sorun olarak ele alınmaktaydı. TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 8, Cilt: 17, İçtima: 59, 23.03.1949, s. 98.

¹¹⁷ Çocuk davasının memleketin en büyük davalarından biri olduğunu söyleyen Umay, bu kanundan aynı zamanda ebeveynleri olan çocuklarında yararlanabileceğini belirtmekteydi. TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 8, Cilt: 19, İçtima: 90, 23.05.1949, s. 596-597.

¹¹⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 8, Cilt: 23, İçtima: 27, 09.01.1950, s. 64. “*Büyük Millet Meclisi Yüksek Başkanlığına, Korunmaya muhtaç yurt yavrularının ihtiyaçlarını karşılamaya medar olmak üzere Meclisin kabul buyurmuş olduğu 5387 sayılı Kanun 27.05.1949 tarihinde yürürlüğe girmişti. Bu tarihten beri Millî Eğitim Bakanlığı ile Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, bakımlarını üzerlerine aldıkları muhtaç yavrulardan ne kadarını hangi müesseselere almışlardır ve muhtaç çocukların miktarı hakkında bir tetkikat yapılmış mıdır? Yapılmışsa Korunmaya muhtaç çocukların adedi ne kadardır? Lütfen kürsüden cevaplandırılmasını rica eder saygılarımı sunarım.*” TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 8, Cilt: 23, İçtima: 29, 13.01.1950, s. 174.

¹¹⁹ “*Muhterem arkadaşlar; memleketin çocuk dâvası ne kadar sık sık bu kürsüde mevzu bahis olursa memleketin âtisi o kadar emin ve müstahkem bulunmuş olur.*” TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 8, Cilt: 23, İçtima: 29, 13.01.1950, s. 175.

paha biçilmez bir kıymet olan bu yavru bir müddet daha böyle mühmel bırakılırsa dehasının sönme ihtimali yok mudur?’’ konuşmasında Umay, sadece fakir ve kimsesiz çocuklara değil aynı zamanda potansiyeli olan çocuklara da yardım ettiğini göstermişti.¹²⁰ İdil Biret ve Suna Kan’ın yurtdışına eğitim için gönderilmesi konusunda yaptığı konuşmada, bu gençlerin eğitime gönderilmesinin faydasını *“bu yavru Türktür ve hiç şüphesiz memlekete dönecektir. Milyonların yapamadığı tesiri, propagandayı bu Türk yavrusu yapacaktır.”* şeklinde belirtmesi de onun çocuk alanındaki cumhuriyetçi ve milliyetçi yönünü göstermekteydi.¹²¹ Ayrıca kimsesiz, terkedilmiş ve anormal çocukların korunması hakkında kanun tasarısına dair konuşmasında, Çocuk Esirgeme Kurumu’na yöneltilen eleştirilere uzun ve detaylı açıklamalar yaparak yanıt vermiş ve kimsesiz, terk edilmiş ve normal olmayan koşullarda yaşamak zorunda kalan çocuklar adına sorular sorarak bu konunun çözümü için uğraş vermişti.

Çocukların her alanda cumhuriyetin birer parçası ve bireyi olduğunu, birbirinden bağımsız pek çok alanda yaptığı çalışmalarla gösteren Mehmet Fuat Umay, meclis içindeki etkin konumuyla da çocuk alanındaki gelişmelere en çok katkıyı sunmuş kişilerden biri olarak, Atatürk dönemi ve sonrası dönemlerde genç rejimin çocuk algısının belirginleşmesinde, şekillenmesinde ve toplum içinde yerleşmesinde kurumsal boyutu temsil etmişti. Çocuk Esirgeme Kurumu aracılığıyla yapılan uygulamalar, kuruma bağlı dergiler ile halkın çocuk bakımı ve sağlığı gibi konularda bilinçlendirilmesi ve yönlendirilmesi çalışmaları sayesinde genç cumhuriyetin kendi genç neslini yetiştirmesinde ve yerleşik hale getirmesinde büyük rolü olan Umay, cumhuriyetin simgeleşen ismi olarak her zaman saygıyla anılması gereken biri haline gelmiştir.

¹²⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 8, Cilt: 7, İçtima: 8, 19.11.1947, s. 105.

¹²¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 8, Cilt: 12, İçtima: 84, 07.07.1948, s. 924.

II. BÖLÜM

ATATÜRK DÖNEMİNDE ÇOCUĞA YÖNELİK SOSYAL POLİTİKALAR

Sosyal politika kavramı ilk defa 19. yüzyılın ikinci yarısında, Almanya’da Profesör Riehl tarafından kullanılmıştır.¹²² Amacı da endüstrileşme ve kentleşme nedeniyle ortaya çıkan iş kazası, hastalık, işsizlik, yaşlılık gibi sorunlara karşı işçileri korumak ve onlar için bazı önlemleri hayata geçirmektir. Dolayısıyla “dar anlamda sosyal politika”, işçi sınıfına ve onun çok temel sorunlarına yönelik dar, kapsamlı, sınırlı amaçlı bir politikadır.¹²³ Sosyal politika, sosyal yardımlar ve sosyal refah hizmetleri insanlığın başlangıcından beri var olmuşlardır. “Hemen hemen her toplumda yardıma muhtaç kimsesiz çocuklar, yoksullar, engelliler, yaşlılar ve hastalar sosyal yardım ve sosyal hizmetlere ihtiyaç duyan toplumsal kesim olmuşlardır. Sosyal politikanın tarihine baktığımızda Sanayi Devrimi’ni başlangıç alırız. Sanayileşme ile birlikte görülen değişim ve etkileşim, genel olarak yalnızca olumlu anlamda değil aynı zamanda tüm dünyada, özellikle çalışan kesimi olumsuz olarak etkilemiştir. İşsizlik, özellikle çalışma hayatında büyük oranlara vararak, ücret ve maaşların azalması, çalışma sürelerinin ihtiyaca cevap vermesi açısından uzaması, çocukların da yoğun şekilde istihdam edilerek çalıştırılması gibi birçok çeşitli sorunun meydana çıkmasına sebebiyet vermiştir. Ağırlıklı olarak erken sanayileşen devletlerde sosyal politikalar konusu altında toplumda bağımlı çalışan kişiler, sosyal ve ekonomik yönden zayıf, özel olarak ilgi isteyen, bakım ve gözetim ihtiyacı duyan çeşitli kesimlerin toplumsal olarak karşılaştıkları ya da karşılaşılabilecekleri olumsuzluklara karşı korunmasını öngören belirli politikalar ihtiyaç duyularak oluşturulmuş ve bu politikalarla sözü edilen bu grupların, devletlerin ulaşmak istediği refah seviyesine çıkartılması hedeflenmiştir. Sosyal refah açısından bakıldığında, 18. Yüzyıl Aydınlanma dönemiyle ortaya çıkan en önemli gelişmenin, dünyada var olan nimetlerden herkesin, dolayısıyla çocukların da eşit faydalanması gerektiği görüşü olduğu söylenebilir. Bu modern anlayış,

¹²² Ertuğrul Yuvalı, “Sosyal Politika Aracı Olarak Sosyal Güvenlik Kavramı”, *İş ve Hayat*, Cilt: 6, Sayı: 11, 2020, s.47.

¹²³ Yasemin Mamur Işıkçı, *Sosyal Politika Açısından Türkiye’de Çocuk Hakları Sorunu: Alana İlişkin Bir Araştırma*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Malatya, 2013, s.15.

toplumu oluşturan bireylerin, refah içerisinde huzurlu yaşamalarına yönelik düzenlemeleri hedefleyen, sosyal politika anlayışının gelişmesini hızlandırmıştır.’’¹²⁴

Türk halkını ve Türk yurdunu işgalden kurtaran Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün önderliğinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti, nüfusunun çoğunluğunu savaşlarda kaybetmiş, savaş sonrası dönemde yokluk ve salgın hastalıklar ile mücadele etmek zorunda kalmıştı. Savaşın her anlamda yıkıcı olan etkisi, kaybedilen nüfusun çoğunluğunun erkek olması, ekonomik anlamda hem işgücünde hem de aktif nüfusta bir azalmaya neden olmuş, yetim sayısında artış olması da bakıma muhtaç çocuklar sorununun büyük bir boyuta geldiğini göstermişti. Ayrıca bu dönemde salgın hastalıklar ve bilinçsiz ebeveynlik sebebiyle çocuk ölümlerinde yüksek oranda artışlar yaşanmaktaydı ve bu da yeni rejimi yani cumhuriyeti tehdit eden bir sorun haline gelmişti. Geleceğinin teminatı ve rejimin koruyucu ögesi olan genç nüfusun azalmasını önlemek ve nüfus artışına yönelik çalışmalarda bulunmak genç cumhuriyetin ayakta kalması için büyük önem arz etmekteydi. Mustafa Kemal Atatürk ve iktidarın üst düzey yöneticileri, bu konularda harekete geçilmesi gerektiğini fark ederek, çocuk ölümlerinin azaltılması, yetimlerin ve bakıma muhtaç çocukların geleceğinin garanti altına alınması, genç nüfus artışının sağlanması amacıyla ekonomi, sağlık ve eğitim gibi pek çok alanda sosyal politikalar üretilmesi için çalışmalar yürütmeye başlamıştı. Nüfus politikaları önce mübadele ve savaş sonrasında Anadolu’ya doğru gerçekleşen göçler üzerine icra edilmiş olsa da daha sonradan nüfus politikalarının aynı zamanda sağlık politikaları ile de bütünleşik bir akışta ilerlediği görülmektedir. Çocuk ölümlerinin azaltılması, çocuk doğum oranını destekleyici nüfus planlamasının sağlık politikaları ile birlikte yürütülmekteydi.¹²⁵

2.1 Nüfus Politikalarında Çocuk

2.1.1. Atatürk Döneminde Nüfus Politikalarının Gereçekçeleri

Nüfus politikaları, hükümetlerin nüfusun niceliği, niteliği ve dağılımını etkileyen kararları olup; ülkelerin eğitim, sağlık, istihdam, barınma, şehir planlaması, tarım ve sanayideki gelişmeleri de etkilemektedir. Nüfus kavramının, Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk

¹²⁴ Ayşe Nur Reçberoğulları, *Atatürk Dönemi Çocuk Politikası*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Bursa, 2021, s.10-11.

¹²⁵ Meliha Özpekcan, *Türkiye Cumhuriyeti’nde Sağlık Politikası(1923-1933)*, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 1999, s. 98-99.

dönemlerinden itibaren ulusal politikalar içinde önemli bir yeri olmuştur. Yaşanan savaşlar nedeniyle azalan nüfusun, geniş yurt topraklarına göre ekonomik, sosyal, askeri savunma vb. yönlerden olumsuz bir etki yarattığı düşüncesiyle nüfusu arttırmaya yönelik önlemler alınmıştı.¹²⁶ Misak-ı Milli(28 Ocak 1920) ile saptanıp, Lozan Antlaşması(24 Temmuz 1923) ile siyasi sınırları belirlenen yurt topraklarını dolduracak Türk çocuklarının, o zamana dek ihmal edilmiş toprağı işlemesi; *Türklük* kimliğini içine sindirmiş ve benimsemiş özdeş bir toplum olarak Türk nüfusunun, ülkenin kalkınmasında etkin bir rol oynaması, yeni Türkiye'nin çağdaş ve atılımcı yönetici kadrosu tarafından da arzu edilen ve desteklenen bir durumdu.¹²⁷ Homojen bir Türk kimliği altında birleşmesi gereken nüfusu hedefleyen yönetici kadro, aynı zamanda bu nüfusun nitelik ve nicelik bakımından da bir artışa ihtiyacı olduğunu gözeterek, buna yönelik politikalar uygulamıştı. Hükümetin sağlık ve sosyal yardım alanındaki amacını Mustafa Kemal Atatürk, 1 Mart 1922 tarihinde TBMM'nin üçüncü toplanma yılının açılış konuşmasında "*Milletimizin sıhhatinin muhafaza ve takviyesi, vefiyatının tenkisi(ölümlerin azaltılması), nüfusun tezyidi(nüfusun arttırılması), emrazı içtimaiye ve sâriyenin gayri müessir bir hale ifrağı(toplumsal ve bulaşıcı hastalıkların etkisiz hale getirilmesi), bu suretle efrad-ı milletin dinç ve sâye kabiliyettar(kabiliyet sahibi) bir halde sahiül-beden(sağlıklı beden) olarak yetiştirilmesi...*"¹²⁸ şeklinde belirtmişti. Bu dönemde nüfus politikalarının çocuklar ile ilgili olan kısmında ise iki konuya ağırlık verilmişti. Birincisi çok çocuk dünyaya getirmek, ikincisi de doğan mevcut çocukları ölümden kurtarmak ve özellikle de çocukları sağlıklı bir şekilde yetiştirmekti.¹²⁹ Bunun yanında çocuğu düzgün yetiştirmek ve çocuk büyütme için gereken görsel (sinema filmleri vb.) kaynaklara değinilmiş ve asıl marifetin çocuk yapmak değil çocuğu büyütebilmek yani yaşatabilmek olduğu vurgulanmıştı.¹³⁰ 11 Şubat 1925 tarihinde Fethi Okyar Hükümeti göreve geldiğinde de yine benzer bir açıklama yapmış, çocuk hastalıklarına ve ölümlerine karşı

¹²⁶ Elif Yüksel Oktay, "Türkiye'de Cumhuriyet'in İlanından Günümüze Uygulanan Nüfus Politikaları", *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 7, Ekim 2013- Nisan 2014, s.31.

¹²⁷ Kemal Arı, *Cumhuriyet Dönemi Nüfus Politikasını Belirleyen Temel Unsurlar*, Atatürk Araştırma Merkez, Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 23, 1992, s.409-410. Meclisin üçüncü toplanma yılında, Atatürk'ün muhacirlerin ülkeye gelişi konusundaki sözlerinde *Hudud-u millîye haricinde kalan yerlerden iltica eden dindaşlarımız* ifadesinin kullanılması, cumhuriyetin oluşum aşamalarında Türklük vurgusunun yanında bir dini kimlik vurgusunun da bulunduğunu göstermektedir. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1997, s.236.

¹²⁸ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III*, s.236.

¹²⁹ Reçberoğulları, a.g.t., s.14.

¹³⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 5, İçtima: 102, 14.02.1924, s. 852.

hükümetin tedbirlerinin olacağını belirtmişti.¹³¹ “Türkiye’nin Cumhuriyet’in ilk yıllarında nüfusa duyduğu iç ve dış kaynaklı ihtiyaçlarının karşılanması yolunda gerek resmî devlet kurumları gerekse gönüllü kuruluşlar önemli görevler alarak, geleceğin bedenlen ve ruhen sağlıklı kuşağını yani 'Gürbüz Türk Nesli'ni yetiştirmek için çalıştılar. 'Gürbüz Türk Çocuğu' yetiştirme meselesi dönemin önemli bir meselesi olarak benimsenerek çocuk davası kapsamında ele alınmıştı. Çocuk davasında önemli görevler üstlenen kurumlar arasında özellikle Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekâleti ve Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti başarılı hizmetler sunmuşlardı.”¹³²

2.1.2 Göç ve Çocuk

Nüfus konusunda herhangi bir eyleme geçilebilmesi için önce nüfusun niceliğini ve niteliğini belirlemek gerekmektedir. Bunun için de ilki 1927’de, ikincisi ise 1935’te olmak üzere iki defa nüfus sayımı yapılmıştı. Çağdaş tekniklerin kullanıldığı ilk nüfus sayımı 1927 yılında yapılmıştı. Cumhuriyetin ilk yılları geride bırakıldıktan sonra, yapılacak ekonomik ve toplumsal atılımlara temel olmak üzere 1927 yılında üç sayım gerçekleştirilmişti: Sanayi, Nüfus ve Tarım Sayımları. Bu sayımlar 1926 yılında kurulan İstatistik Umum Müdürlüğü tarafından planlanmış ve uygulanmıştı.¹³³ Sayım sonrasında Türkiye nüfusu 13.648.270 olarak belirlenmişti ve pek çok analiz içeren şekilde yayınlanmıştı. Ancak sayımda cinsiyete göre nüfus oranı, nüfusun eğitim derecesi, nüfusun mesleklere göre dağılımı, erkek ve kadınların medeni hali, engelli nüfusun genel nüfusun içinde kapladığı yer gibi pek çok istatistik yer almasına rağmen direkt olarak çocuklarla alakalı herhangi bir sayısal veriye yer verilmemişti.¹³⁴ 29 Mayıs 1934 tarihinde

¹³¹ *Hükümetler, Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*, haz. İrfan Neziroğlu-Tuncer Yılmaz, Cilt 1, TBMM Basımevi, Ankara, 2013, s.100.

¹³² Yaşar Baytal, Atatürk Döneminde Nüfusu Artırma Çalışmaları ve Gürbüz Türk Çocuğu Projesi, *Cumhuriyet Tarihi Araştırma Dergileri*, Yıl: 5, Sayı: 10, 2009, s.121

¹³³ Tefik Çavdar, “Türkiye’de Nüfus ve Nüfus Sorunu”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 6, İletişim Yayınları, İstanbul 1995, s.1553.

¹³⁴ *Umumi Nüfus Tahriri*, İstatistik Umum Müdürlüğü, 28 Teşrinievvel 1927, Başvekalet Müdevvenat Matbaası, Ankara, 1929, s.39-46. Ayrıca sayım öncesinde verilen beyannamede İsmet İnönü’nün “*Ailelerin bütün doğum vakayini hükümete haber vermeleri de bu sebeple ehemmiyeti haizdir. Halkımız bütün doğum vakayini nüfusa kayt ettirerek gelecek nesillerin hali medeni ve hüviyetlerini tesise alışmalıdır.*” şeklinde bir ifade ile çocukların da bu sayıma dahil edileceğini belirtmesi her ne kadar önemli bir gelişme olsa da somut verilere tam anlamıyla yansımadağı görülmektedir. Bunun sebebi olarak ise çocukların beyan edilmesinde ihmal ve hataların olması gerekçe gösterilmiştir. *Umumi Nüfus Tahriri*, İstatistik Umum Müdürlüğü, Vesika 9, 28 Teşrinievvel 1927, Başvekalet Müdevvenat Matbaası, Ankara, 1929, s.20, s.118.

yayımlanan 10 maddelik kanuna¹³⁵ göre yapılan 1935 nüfus sayımında ise nüfus artışının olmasının haricinde çocuklarla alakalı herhangi bir veri bulunmamaktaydı. Ancak sayımda da belirtildiği üzere anlaşılmaktadır ki 1927 senesindeki sayımdan 1935 senesindeki sayıma kadar geçen sürede 2.552.424 kişilik bir nüfus artışı gerçekleşmişti.¹³⁶ Bu veri aynı zamanda nüfus arttırma politikası ve propagandasının ve sağlık alanında yapılan çalışmaların etkili olduğunu göstermekteydi. İç politikaların yanı sıra cumhuriyetin ilk dönemlerindeki nüfus politikalarından bir kısmı da dış politika ile ilgili bir konu olan mübadele ve dışarıdan göç ile gelen Türk nüfusunun yerleşimi ile ilgiliydi. Ülkeye 1923'ten sonra 219799 aile ve 877209 kişi göçmen olarak gelmişti.¹³⁷ Nüfusun dış göç ile artışı, bir yerleşim problemi ve gelen nüfusun iş gücüne katkısı, bakıma muhtaç muhacir çocuklar ve kimsesizler konularını gündeme getirmişti ve bu alanda bir iskan kanunu gerekliliği doğmuştu.

1934 tarihli İskan Kanunu'na göre, “*Türkiyede yerleşmek maksadile dışarıdan, münferiden veya müçtemian, gelmek istiyen Türk soyundan meskûn veya göçebe fertler ve aşiretler ve Türk kültürüne bağlı meskûn kimseler* muhacir olarak kabul edilmişti.¹³⁸ Muhacirler, aileler, bekar kadınlar ve erkekler, yaşlılar ve kimsesizler olarak pek çok farklı kategorilerden oluşmaktaydı. Kanunda en dikkat çekici detaylardan biri ise, aileler ve çocuklar için oluşturulan iskan planının detaylı ve iyi denetim içeren bir uygulama olmasıydı. Kanununun 16. maddesine göre:

“A: Karı ve koca bir aile olarak iskân edilir

B: Evlenmemiş çocuklar, çocuksuz erkek ve kadın dullar, ana ve baba ile veya bunlardan sağ olanı ile birlikte iskân görürler

C: Anasız ve babasız torunlar dede ve büyük analarile veya bunlardan sağ olanile birlikte iskân edilirler. Ancak torunların hisseleri tapuda kendi adlarına yazılır

¹³⁵ Umumi Nüfus Sayımı Hakkında Kanun, T.C. Resmi Gazete, Sayı 2714, 29 Mayıs 1934, s.3876.

¹³⁶ *20 İlkteşrin 1935 Genel Nüfus Sayımı Türkiye Nüfusu*, Ulus Basımevi, Ankara, 1935, s.4.

¹³⁷ Yüksel Kaştan, “Cumhuriyet Döneminde Nüfus Hareketlerinin Fonksiyonu”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 7, Sayı 1, 2006, s.73.

¹³⁸ İskan Kanunu, 21.06.1934, T.C. Resmi Gazete, Sayı 2510, s. 4003.

Ç: Anasız ve babasız çocuklar birlikte bulunduğu ve yaşadığı kan, civar ve sihrî hısımlarıyla birlikte yerleştirilirler. Bunların da hisseleri tapuda kendi adlarına yazılır

D: Anasız ve babasız çocuklar, kan ve civar veya sihrî hısımlarından biri, yoksa kendi başlarına iskân görürler. Bunların küçüklerine ayrıca vasi tayin ettirilir.

E: Evli çocuklar ve evli torunlar, başlı başına bir aile olarak iskân görürler;

F: (C) fıkrasındaki torunların, (Ç) ve (D) fıkralarındaki çocukların, üvey çocukların ve evlâtlıkların hisseleri evleninceye kadar hiç bir suretle satılamaz, bağışlanamaz ve haciz olunamaz;

*G: Türk muhacir ve mülteciler hısım ve akrabalarının buldukları yerde iskân olunurlar.*¹³⁹

Belirtilen bu firkalara bakıldığında, ülkede sadece iç politikayı ilgilendiren bir çocuk konusu bulunmadığı anlaşılmakta, genç cumhuriyetin dış göç sebebi ile ülkeye gelen vatandaşların ve çocukların sahipsiz bırakmadığı görülmektedir. Ayrıca öz, üvey, yetim veya kimsesiz demeden tüm çocukları kapsayan bir uygulama olan bu kanun ile birlikte muhacir çocukları da ülkenin gelişimi için her Türk çocuğu gibi bir vatandaş haline gelmişti.

2.1.3 Yurttaş Olarak Çocuğun Ortaya Çıkışı: 23 Nisan Bayramları

Çocuklar ile alakalı olan nüfus politikaları her ne kadar sorun çözme odaklı bir yönetime dayalı, yani sorun odaklı gelişen bir mekanizma olsa da, olumlu yönde ve sevinç uyandırıcı bir politik adıma da ihtiyaç bulunmaktaydı. Bunların en dikkat çekici olanı hem çocukların cumhuriyetin birer bireyi olarak hissetmeleri hem de cumhuriyetin genç neslinin bağlılığını arttırmak amacıyla yapılan bir uygulama da 23 Nisan milli bayramının çocuklara atfedilmesi idi. 23 Nisan 1920 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılmasına rağmen bu tarihler için meclisin 1., 2. Ve 3. açılış yıldönümlerinde gazetelerde herhangi bir çocuk bayramından söz edilememekte, daha çok milli kurtuluşun sembolleştiği bayramlar kutlanmaktaydı. Ancak düzenlenen resmi geçitlerde TBMM önünde yapılan törenlerde büyük çocuk, kadın ve öğrenci kalabalığının olduğu

¹³⁹ İskan Kanunu, Fası 3, 21.06.1934, T.C. Resmi Gazete, Sayı 2510, s. 4005.

belirtilmekteydi.¹⁴⁰ 23 Nisan Çocuk Bayramı Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, 1927’de günümüzdeki adı ile kutlanılmaya başlandı. Himaye-i Etfal Cemiyeti’nin bu konudaki etkinliği büyük olmakla beraber çocukların vatandaş olma yolunda çeşitli çalışmalarından sadece bir tanesiydi.¹⁴¹ Himaye-i Etfal Cemiyeti’nin İstanbul merkezi tarafından 1927 hazırlanan salnamede ilk başta 23 Nisan ve 29 Ekim tarihleri çocuk bayramı olarak gösterilmiş olsa da sonradan çocuk bayramı olarak sadece 23 Nisan kutlanmaya başlamıştı.¹⁴² Çocuk bayramının yurt içinde de büyük yankı uyandırdığı, hatta cemiyete, cemiyetin bu çalışmasını öven telgraflar yazıldığı belirtilmişti.¹⁴³ “1928 Çocuk Bayramı kutlama programında ise, 6 çocuklu ailelerin düzenlenen alaya özel otomobillerle katılmasının sağlanacağı, bayramlaşma töreninin yer alacağı "Çocuk Sarayı’nda bu çiftlere ödüller verileceği, ayrıca da "Gürbüz Çocuk" yarışması yapılacağı bildiriliyor. Böylece, Uluslararası Çocuk Yılı çalışmalarını yönlendiren ilkelerden ikisinin daha, nüfus ve sağlıklı çocuk politikalarının, 23 Nisan Çocuk Bayramı törenlerinin kapsamı içine alınmış olduğunu görüyoruz ve Atatürk’ün kesinlikle, nüfusun artmasından yana olduğunu, halkın çocuk sahibi olmaya özendirilmesini ve çocukları ile iftihar etmesini istediğini saptıyoruz. 1933’de ise, 23 Nisan Çocuk Bayramı yeni bir aşama ile çocukları yarınki sorumluluklarına hazırlayacak bir uygulamayla zenginleştirilmiştir. O yıl, stadyumlarda yapılan beden hareketleri gösterisi, günün Milli Eğitim Bakanı Reşid Galip’in kaleme aldığı bir andı çocukların bir ağızdan okumasıyla başlamıştı. O günden sonra ülkenin bütün okullarında yapılan bayrak törenlerinde de bu and okunur olmuştur. Andın metni hep bildiğimiz gibi şöyledir: *"Türküm doğruyum, çalışkanım; yasam küçüklerimi korumak, büyüklerimi saymak, yurdumu ulusumu özümnden çok sevmektir. ülküm, yükselmek ve ileri gitmektir. Varlığım, Türk varlığına armağan olsun."*¹⁴⁴ Çocuklara ülkenin ve yeni Türk ulus-devletinin birer parçası olduğunu hissettiren ve

¹⁴⁰ İffet Aslan, “Dünyanın İlk Çocuk Bayramı 23 Nisan Ve Uluslararası Çocuk Yılı”, *Bellekten*, cilt 46, Sayı 183, 1982, s.579.

¹⁴¹ 23 Nisan, çocuk bayramı olarak kullanılmasından önce ilk defa 1921 yılında “milli bayram”, sonra da ulusal egemenlik bayramı olarak kutlanmıştı. 1927’de Himaye-i Etfal Cemiyeti’nin etkin rolü ile çocuk bayramı olarak isimlendirilmiş ve kutlanmaya başlamıştı. Bu karar aynı zamanda çocuklara vatandaş olarak verilen önemi göstermekteydi. Makbule Sarıkaya, *Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti(1921-1935)*, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, Erzurum, 2005, s.258-259.

¹⁴² Annelere ve Çocuklara Salname, Himaye-i Etfal Cemiyeti Yayınları, 1927, İstanbul, s.137.

¹⁴³ Seniha Midhat, “23 Nisan Çocuk Gününü Bütün Millet Teyid Etti”, *Gürbüz Türk Çocuğu*, Sayı 8, 30 Nisan 1927, s.33.

¹⁴⁴ İffet Aslan, a.g.m., s.581.

sorumluluk bilinci yöneltten bu uygulama, çocuğa verilen değeri göstermesinin yanı sıra aynı zamanda çocuktan beklenen görevlerden birkaçını da işaret etmekteydi.

2.2. Sağlık Politikalarında Çocuk

2.2.1. Umumi Hıfzıssıhha Kanunu Öncesi Durum

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında karşılaştığı en büyük sorunlardan biri sağlık sorunuydu. Savaş koşulları ve savaş sonrasında oluşan koşullar, yoksulluk, kaynaklara ulaşımın yetersizliği ve sağlık alanındaki bilinçsizlik nedeniyle çocuklar ve yetişkinler sağlık açısından büyük tehdit altındaydı. Özellikle çocuk ölümlerinin fazla, doğum oranlarının ise azaldığı bu dönemde hem hali hazırda bulunan yetişkin nüfusu hayatta tutmak hem de devletin sürekliliğini ve dinamiğini sağlayacak olan genç nüfusun arttırılması gerekmektedir. Bunun için de öncelikle hastalıklara karşı bir çözüm üretmek gerekiyordu. Hatta memleketin en önemli işinin sağlık meselesi olduğu da açıkça belirtilmiş ve eğer bu konu üzerinde bir çözüm olmazsa Türk ulusunun bekasının tehlikeye gireceği ifade edilmişti.¹⁴⁵ Ancak bu karşılaşılan hastalıklar o döneme göre ciddi derecede tehlike oluşturan hastalıklar olmakla beraber üzerinde ehemmiyetle durulması lazımdı. Örneğin, Türkiye'nin Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren yaşadığı en büyük sağlık sorunlarından birisi trahom hastalığı olmuştu.¹⁴⁶ Trahom hastalığında çocukların hastalığı yayma oranı ve hızı daha fazlaydı. Bu bulaştırıcılık yaş ilerledikçe daha da azalmaktaydı. Trahomun yayılma nedenlerinde ise yetersiz hijyen, kalabalık ev hayatı, su kaynaklarında yetersizlik ve sağlık önemlerine erişim gibi etkenler ağırlıklı rol oynamaktaydı.¹⁴⁷ Savaş sonrası Türkiye'nin koşulları dikkate alındığında bu hastalığın, çocukların ve ailelerin sağlığında büyük zarara neden olduğu bir gerçektir.

Önemli bir tehlike arz eden diğer hastalıklardan biri de veremdi. Verem, dünyada ve Türkiye'de bir döneme damgasını vurmuş salgın bir hastalıktı. Verem, toplumsal hayatı etkileyen yapısı ile halk arasında çok bilinen bir hastalık olmuştu. Verem ile insanların tanışması ise sığırın evcilleştirilerek insanlarla daha yakın bir yaşama imkânına

¹⁴⁵ *Türklüğü bitiren hastalıklar* şeklinde tanımlanan bu hastalıkların durdurulması hem Türk ailesinin hem Türk bireylerinin refahını arttırmak için önem arz etmekteydi. Bunun yanı sıra sağlık ve sosyal yardımlardan yararlanamayan yetim muhacir çocukların da kötü durumda olduğu belirtilmekte ve bir an önce refaha kavuşmaları gerektiğinin altı çizilmekteydi. TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 1, İçtima: 8, 22.08.1923, s.164-165.

¹⁴⁶ Reçberoğulları, a.g.t., s.231.

¹⁴⁷ <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/trachoma> Erişim Tarihi: 12.05.2023

kavuşması ile gerçekleşmişti.¹⁴⁸ Sığır tipi verem basili sonradan DNA'sını değiştirerek daha virülan(virüsün etkinlik derecesi) olan insan türüne dönmüş ve bu değişiklik insanların hızlı bir şekilde ölümüne sebep olmuştu.¹⁴⁹ Hayvanlara zarar vermeyen bu mikrop, insanların çoğalması ve dünya üzerine yayılması ile artmış ve çevreye sirayet etmişti.¹⁵⁰ Savaşlar ve savaşın getirdiği salgın hastalıkların yayılmasının yanında Türk halkının çoğunluğunun hayvancılık ve tarım gibi işlerle meşgul olması da aslında bu hastalığın yayılmasında önemli bir etkendi.¹⁵¹ Halk sağlığı bakımından en önde akla gelen hastalık ise sıtma idi. Sıtma ortaya çıkış ve yayılış itibariyle en fazla köylerde ve kırsal alanlarda görülmekte idi. Bu nedenle sıtmaya köylü hastalığı da denilmekteydi. Türkiye gibi halkın büyük çoğunluğunu köylülerin oluşturduğu ve tarımsal faaliyetlerin yoğun olduğu dikkate alındığında, kırsal kesimde çalışan vatandaşları bulaşıcı hastalıklardan korumanın sadece sağlık alanında bir boyutu olmamakla birlikte ekonomik durumu de etkilemekteydi.¹⁵² Hatta sıtma tehdidini durdurmak için bir Sıtma Mücadelesi Kanunu dahi çıkarılmıştı.¹⁵³ Umumi Hıfzıssıhha Kanunu çıkana kadar geçen sürede önem arz eden bu konular ve hastalıklara karşı pek çok kuruma yönelik sağlık çalışmaları da yapılmıştı. Özellikle askeri okullarda bulunması gereken öğrenci profilinde bu tip bir hastalığın(verem) bulunması, öğrenci hali hazırda askeri okulda bulunuyorsa bu okuldaki alınmasına ve sivil bir okula yerleştirilmesine, askeri okula girmek istiyorsa da öğrencinin gerekli şartları karşılamadığına dair bir fikir birliği söz konusuydu.¹⁵⁴ Farklı alanlardaki bu sağlık çalışmalarını Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekaleti yürütmekteydi.

¹⁴⁸ Fatih Tuğluoğlu, “Cumhuriyetin İlk Döneminde Verem Mücadelesi ve Propaganda Faaliyetleri”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, Sayı 13-14, 2008, s.2

¹⁴⁹ İzzettin Barış, “Çağlar Boyu Tüberküloz”, *21. Yüzyılda Tüberküloz Sempozyumu ve II. Tüberküloz Laboratuvarı Tanı Yöntemleri Kursu*, Samsun, s.2

¹⁵⁰ Tuğluoğlu, a.g.m., s.2

¹⁵¹ 1927 sayımında belirlenen nüfusun meslek kollarına göre oranları için bkz. *Umumi Nüfus Tahriri*, İstatistik Umum Müdürlüğü, 28 Teşrinievvel 1927, Başvekalet Müdevvenat Matbaası, Ankara, 1929, s.24.

¹⁵² Fatih Tuğluoğlu, “Türkiye’de Sıtma Mücadelesi(1924-1950)”, *Türkiye Parazitoloji Dergisi*, Cilt 32, Sayı 4, 2008, s.354.

¹⁵³ Sıtma Mücadelesi Kanunu, T.C. Resmi Gazete, 29.05.1926.

¹⁵⁴ Dönemin Urfa milletvekili Refet Bey(Ülgen), bu konu hakkında detaylı olarak “ *Bir defa mekteplere devam ettiği müddet zarfında hastalıkla malul olanları zaten almazlar. Meselâ veremli bir çocuk ister istemez alınmaz. Binaenaleyh bu gibi hastalıklarla malul oldukları halde mektepten çıkarılmış olanlar leyli mekteplere alınır demek değildir. Ahlâki vaziyet de yine bunun haricindedir. Fakat şimdi bir mektepte okuyan bir çocuğun (Askerî mektebinde) ahvali sıhhiyesi, bunun asker olamayacağı derecede bozulmuş olabilir. Bu gibi çocuklar bittabi velileri varsa velilerine verilir. Yoksa, yetim, kimsesiz iseler tabii bunlar sokağa atılamaz. Onun için, derece-i*

“Cumhuriyetin ilk dönemlerinde sağlık politikaları yönünden Vekalet’in hedefleri şu şekildeydi:

- Vekaletin merkez ve taşra örgütünü genişletmek
- Doktor, sıhhiye memuru, ebe ve hemşire sayılarını arttırıcı önlemler almak
- Meslekte uzmanlaşmış olanları devlet sağlık kuruluşlarında tutmak
- Bulaşıcı ve salgın hastalıklarla savaşmak ve koruyucu önlemler almak
- İlgili yasa, kararname ve tüzükleri çıkarmak
- Numune hastaneleri, sanatoryum ve dispanserler açmak
- Özel idarelere bağlı hastanelerin, Numune Hastanesine dönüşümünü sağlamak
- Yayın çalışmalarına önem vermek ve halk sağlığı konusunda bilgilendirmek
- Diğer sağlık kuruluşlarına yol gösterip, yardım etmek
- Göçmenler için sağlıklı ortamlar hazırlamak
- Sosyal yardım kurum ve dernekleriyle yakın ilişki kurmak’’¹⁵⁵

Cumhuriyet’in ilanına kadar iktidar olan ilk dört İcra Vekilleri Heyeti Hükümeti döneminde hükümet programlarında sıhhi konulara herhangi bir yer verilmemiş, ancak beşinci İcra Vekilleri Heyeti Hükümetinin programında halk sağlığı ve sosyal yardımlar konusu şu şekilde belirtilmişti:

Hakimiye-i Milliye devresinin icap ve mahsulü olarak teşekkül eden Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekaleti o vakitki ahvali fevkaladenin kaffe-i mesainin cepheye sarfını istilzam etmesi hasebiyle layıkı veçhile neşvünema bulamayıp sulha kadar memleket ihtiyacatını

tahsiline göre ya şehir yatı mektebine, eğer on beş yaşından fazla ve ilk tahsilini ikmal etmiş ise liseye gider. Bunu şehir yatı mektebine göndermek onun hayatını çürütmektir. Bu da doğru değildir. Olabilir ki liseye girer, olabilir ki istidadı hasebiyle ziraat mektebine girer, olabilir ki mülkî mekteplerden birisine gider. Maksat budur, tadil teklifi doğrudur, binaenaleyh kabulünü rica ederim’’ şeklinde yaptığı bu açıklamada, hastalıktan muzdarip olan çocuğun asker olamayacağına kanaat getirerek bu çocukların okuldan alınmasının gerekli olduğunu, ancak ailevi ve sosyal durumu ne olursa olsun yine de çocuğun geleceği açısından kötü sonuçları olmayan bir eğitime devam etmesi için bir uygulama yapılması gerekliliğini arz etmekteydi. TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 30, İçtima: 46, 26.03.1927, s. 223.

¹⁵⁵ Meliha Özpekcan, a.g.t., s.100.

mahdut bir bütçe ve nakafî mesai ile tatmin edebildi. Fakat bundan böyle kendisinden beklenen mühim vazâif-i ilmin ve ihtiyacın emrettiği dairede hüsnü ifa etmeye çalışacaktır. Sulh devresinde bu ihtiyacı bihalkkın tatmin edebilmek için evvela merkez teşkilatı ve taşra teşkilatını çalışabilecek müfid bir hale koymak, kavanin ve nizamatı sıhhiyeyi islah ve hu noksanlarını yeniden ikmal etmek lazımdır. Şimdiye kadar memleketimizde Hıfzıssıhhayı Umumiye mesailini istihdaf eden sıhhiyecilik şubesi henüz matlup derecede tekemmül etmemiştir. Bu şubede maatteessüf lüzumu derecesinde ne mütehassıs yetişmiş, ne de bu yolda kavanin-i lazime yapılmıştır. Binaenaleyh bütün medeni devletlerin bu husustaki teşkilat ve kanunları mukayeseli surette tetkik olunacak ve bunların milletimize ve yurdumuza göre tevfiğ edilmesi için süratle Meclis-i Aliden" geçerek fiiliyat sahasında tatbikiine tevessül edilecektir. Bununla beraber bazı ecnebi mütehassısların celbine ihtiyaç olacaktır. Mütemadi harbler takriben 200 bin şehit yavrusunu bugünkü neslin ve Hükümetin himaye ve şefkatine terk etmiştir, Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekaleti bütçe darlığından dolayı bunların ancak yirmi bin kadarına bakabilmektedir. Daha büyük bir miktarın bu himaye ve şefkatten müstefid olmaları için, varidat teminine Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekaleti gayret edecektir. Memleketimizde en çok tahribat yapan hastalıkların verem ve frengi olduğu zannı yanlış olarak taammüm etmiştir. Halbuki bizde en mühim sıhhi tahribatı yapan malaryadır. Bu hastalık yurdumuzun, milliyetimizin kara belasıdır, en vahim derdi içtimaimizdir. Sıhhiye Vekaleti en büyük gayretini bu hususa sarf edecektir."'¹⁵⁶ Cumhuriyetin kurulmasından Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun kabulüne kadar olan dönemdeki hükümetlerden sadece Fethi Okyar Hükümeti salgın hastalıklar konusuna hükümet programında yer vermişti.¹⁵⁷ Fethi Okyar Hükümeti'nin programında bu hastalıklarla ilgili olarak, 'halkımızın bünyeye içtimaiyesini yıpratan sıtma ile ciddi bir suretle mücadeleye girişmek sıhhiye vekâletinin; en esaslı umdesidir. Bundan maada frengi ve verem tahribatına, nüfus itibari ile pek şayanı tetemmül olan çocuk hastalıklarına ve vefiyatına karşı koymak için bir taraftan teşkilâtı sıhhiyemizin taazzuv ve tevessülüne azamî zarfı gayret edilecek, diğer taraftan da teşkilâtı hususiyeye bu gayeleri teminen muavenet ifa olunacaktır.

¹⁵⁶ *Hükümetler ve Programları (1920-1960)*, haz. Nuran Dağlı-Belma Aktürk, Cilt 1, TBMM Basımevi, Ankara, 1988, s.21.

¹⁵⁷ Programlar için bkz. *Hükümetler ve Programları (1920-1960)*, s.2-38

İklim ve meskenlerini tebdil sebebi ile ve bittabi sıhhi meskenlerden mahrumiyet itibarı ile hastalıklara daha ziyade maruz bulunan muhacirlerin ve harikzedelerin ahvali sıhhiyesine itina etmek ve bu mıntıkalarda sıhhi tedabiri teksif eylemek cümle-i mesaimizden olacaktır’’ ifadeleri kullanılmış ve hükümetin Sıhhiye Vekaleti’nin bu konu üzerinde önemle duracağı belirtilmişti.¹⁵⁸

2.2.2 Umumi Hıfzıssıhha Kanunu’nda Çocuk

1925 yılında Sağlık Bakanı Refik Saydam ülkenin sağlık konusundaki ihtiyaçlarının neler olduğunu tespit ederek bu ihtiyaçların, devletin var olan sağlık örgütünün genişletilmesi, çok sayıda ebe, doktor ve sağlık memuru yetiştirilmesi, mümkün olduğunca doğum ve çocuk bakımevi açılması, sıtma, verem, frengi, ve trahom gibi hastalıklarla etkili mücadele edilebilmesi, sağlık ve sosyal örgütlenmenin en uzak köylere kadar götürülmesi, sağlığa yönelik kanunlar çıkarılması şeklinde olduğunu belirtmişti.¹⁵⁹ Anlaşılacağı üzere cumhuriyetin ilk yıllarında sosyal politikaların en önemli konularından birisini sağlık alanındaki uygulamalar oluşturmuştu. Bu dönemde devletin sosyal alandaki varlığı esas olarak halk sağlığına yönelik politikalarda kendini göstermişti. Uzun yıllar süren savaşların getirmiş olduğu beşerî yıkım, nüfusun azalması, sağlık sorunları nedeniyle var olan nüfusun da üretken kapasitesinin son derece sınırlı olması erken cumhuriyet dönemi rejiminin baş etmesi gereken en önemli meseleler arasında yer almaktaydı. Cumhuriyet rejiminin halk sağlığı alanındaki duyarlılığı 1924 yılında kurulan Merkez Hıfzıssıhha Enstitüsü’nde ifadesini bulmuştu.¹⁶⁰ Enstitünün salgınları önleyici metotlar üzerinde çalışması öngörülmekteydi. Halk sağlığı konusundaki yaklaşım 1930’da Umumi Hıfzıssıhha Kanunu’nun çıkarılmasıyla daha geniş bir çerçeveye oturtulmuştu.¹⁶¹

“Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, sağlık koşullarının düzenlenmesi ve halk sağlığının korunması amacıyla TBMM’nin 24 Nisan 1930 tarihli oturumunda kabul edilmişti. Bu kanun ülkedeki sağlık koşullarını iyileştirmek, sıtma, verem, frengi gibi hastalıklara karşı koruyucu önlemler almak ve halk sağlığı alanında sosyal yardım hizmetlerini genişletmek

¹⁵⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 10, İçtima: 13, 27.11.1924, s 399.

¹⁵⁹ Reçberoğulları, a.g.t., s.245-246.

¹⁶⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Meryem Bulut, *Refik Saydam Hıfzıssıhha Merkezi Başkanlığı(1928-2017)*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2021, s. 30-67.

¹⁶¹ Özbek, a.g.e., s.90.

gibi konularda düzenlemeleri içeriyordu. Bu kanunun kapsamı içine çocuk sağlığı konusu da alınmıştı. Kanunun maddeleri arasında doğum kontrolünü engelleyici hükümler de yer almıştı. İşçi sağlığı, kadın ve çocuk sağlığına yönelik düzenlemeler bu kanunla devlete bırakılmıştı. Ayrıca Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ile gebe kadınların doğum öncesi üç aylık dönemde çalışmaları yasaklanmış, kadınlara doğum ve süt izni hakkı verilmiştir. Çok çocuklu ailelere maddiyalar verilmesi öngörülmüştü. Bunun yanı sıra on iki yaşından küçük çocukların çalıştırılmaları yasaklanmıştı.’’¹⁶² Kanunun farklı fasıllarında ve farklı konularında çocuklar ile alakalı bölümlere bakıldığında bu yasanın kapsayıcı bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Özellikle *Çocuk Hıfzıssıhhası* bölümü tamamen çocuğu korumaya yönelik bir sağlık politikası niteliğinde idi. Bu maddeler:

‘‘Madde 151 — Sıhhat ve İctimaî Muavenet Vekâleti küçük çocuk hıfzıssıhhası ve bunlarda görülen vefiyatın azaltılması için lâzım gelen müesseseler açarak idare eder ve çocuk hıfzıssıhhası faydalarının halk arasında intişar ve tatbikini teshil edecek tedbirleri ittihaz eyler.

Madde 152 — İlkaha mâni veya çocuk düşürmeğe vasıta olup Sıhhat ve İctimaî Muavenet Vekâletince tayin olunacak alât ve levazımın ithal ve satışı memnudur. Bunların tababette müstamel envai Sıhhat ve İctimaî Muavenet Vekâletinin tayin edeceği şartlar dairesinde ithal edilir ve eczanelerde reçete ile satılır.

Madde 153 — Devletin resmî müesseselerinde doğum yardımı meccanidir. Sıhhî ahvali daha fazla kalmayı istilzam etmeyen vakayide lohusaların doğumdan sonra müesseselerde bir hafta alıkonulması mecburidir.

Madde 154 — Hükümet ve belediye tabipleri ve ebeleri fakir kadınların doğurmasında meccanen yardıma mecburdurlar.

Madde 155 — Kendisi ve çocuğunun sıhhati için bir zarar husule getirmeyeceği bir tabip tarafından tahriren tasdik edilmedikçe kadınların doğumlarından mukaddem üç hafta ve doğurmasını müteakip yine üç hafta zarfında fabrika, imalâthane ve umumî ve hususî müesseselerde çalışması ve çalıştırılması memnudur.

Madde 156 — Bu kanunun neşrinden sonra berhayat çocuğu altı veya altıdan fazlaya baliğ olan kadınlara Devletçe mükâfatı nakdiye verilmesi için her sene Sıhhat ve İctimaî Muavenet Vekâleti bütçesinde bir faslı mahsus açılır. Arzu edenlere nakdî mükâfat yerine

¹⁶² Özbek, a.g.e., s.91.

ihdas edilecek bir madalya verilir. Bu kanunun neşri tarihinde berhayat altı veya daha ziyade çocuğu olan kadınlara dahi bu madalya verilir.

Madde 157 — *Süt ninelik edecek kadınlar kendi çocuklarının yedi aylıktan fazla olduğuna dair resmî vesikalar ibraz etmedikleri ve kâfi emzirme kabiliyeti mevcut olmadığı takdirde süt ninelik etmelerine müsaade edilmez. Süt annenin çocuğu yedi aylıktan küçük olduğu halde bunun başka kadın tarafından emzirildiği ispat olunmak lâzımdır. Bu vesikalar süt annelerin 125 inci maddede gösterilen muayenesi esnasında talep edilir.*

Madde 158 — *Yedi yaşından aşağı olan metruk, öksüz veya babası ve anası hayatta çocukları gerek para ile ve gerek parasız kabul ederek bakan resmî ve hususî bütün müesseseler Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekâletinin murakabe ve teftişine bağlıdır. Bu tarzdaki müesseselerin küşadı, sahipleri tarafından Vekâlete ihbar olunur.*

Madde 159 — *Nezdine yedi yaşından aşağı çocukları para mukabilinde bakmak üzere alan eşhasın evvelâ mahallî belediyesinden müsaade-i mahsusa alması mecburidir. Belediye heyeti sıhhiyesince bu gibi eşhasın ikametgâhı ve sair şartlan muvafık görüldüğü tasdik edilmeden bu müsaade ita edilmez. Bu gibi eşhasın ikametgâhları da 158 inci maddede bahsedilen teftişe tâbidir.*

Madde 160 — *Kabul ettikleri çocukların sıhhat ve hayatlarını muhafaza için lâzım gelen vasıtalar noksan olur veya çocukların sıhhat ve hayatını uçarı tehlike eden mahzurlar mevcut bulunursa ve 159 uncu maddelerde zikredilen müesseseler ve şahıslar, sıhhat memurlarının tahrirî ihtarlarıyla bu noksanlar ve mahzurları izaleye mecburdurlar. Bu ihtarları on beş gün zarfında icra ettirmeyenlerin çocukları nezdlerinde bulundurmalarına müsaade edilmez ve müesseseleri kapatılır.*

Madde 161 — *Metruk çocukları altı yaşını ikmal edinceye kadar mahallî belediyeleri, belediye olmayan yerlerde köy heyeti ihtiyariyeleri himayeye mecburdurlar. Hususî müesseseleri olmayan yerlerde belediyeler bu çocukları icap ederse bir ücret mukabilinde bakılmak ve büyütülmek üzere aileler nezdine verirler. Altı yaşından sonra bu çocukların himayesi ve tahsil ettirilmesi Maarif Vekâletince deruhde olunur.*

Madde 162 — *Nüfusu on binden fazla olan mahallerde belediyeler bir “süt çocuğu muayene ve müşavere evi” tesis ederler. Bu müesseselerin vasıf ve şartlan ve vazifeleri Sıhhat Vekâletince tayin olunur. Nüfusu kırk binden fazla olan mahallerde bunlara merbut olmak üzere bir “Süt damlası” tesis edilir. Nüfusu yüz binden fazla olan mahallerde bu müesseseler ihtiyaca göre tezyit olunur.*

Madde 163 — Bilûmum mekteplerin bina ve sıhhi şarttan ve sari salgın hastalıklardan vikayeleri hususları Sihat ve İçtimaî Muavenet Vekâletinin murakabesi altındadır. Yalnız talebenin şahıslarına ait sıhhi murakabe bu mekteplerin tâbi oldukları makamlar, cemiyetler veya şahıslar tarafından ifa edilir.

Madde 164 — Alelûmum mekteplerde muayyen fasılalarla talebenin beden, ruh ve göz ve kulaklarına ait muayeneler mekteplerin hususî tabipleri tarafından icra ve her talebeye mahsus ayrı kayıt varakalarına tespit olunur.

Madde 165 — On yaşından aşağı çocuğun babası, anası veya öksüz olanlarda sair hısımları tarafından hayat ve sıhhati ve ahlâkını tehlikeye maruz bırakacak fena muameleye, teşviklere veya cebre duçar olduğu takdirde bunların belediye veya Devlet müesseselerine kabul edilmek üzere nezdinde bulunduğu kimselerden ayrılması caizdir.

Madde 166 — On iki yaşından aşağı çocukların yanlarında ebeveyni veya velileri olduğu halde dahi meyhanelere girmesi ve on sekiz yaşından aşağı gençlere her nevi ispiertolu içki verilmesi veya satılması memnudur.

Madde 167 — On iki yaşından aşağı çocukların, sinema ve tiyatro ve dans salonu ve bar gibi mahallere getirilmesi ve kabul edilmesi memnudur. Altı yaşından yukarı olanların gündüziin terbiyevî veya hususî mahiyette olan sinema veya tiyatrolara getirilmesine müsaade olunabilir.

Madde 168 — Her şehir ve kasaba belediyeleri o şehir ve kasabanın vüs'at ve nüfusunun adedine göre icap eden büyüklükte küçük çocukların temiz hava almasına mahsus bir veya müteaddit/ bahçeler ve spor meydanları vücuda getirmeğe mecburdurlar.

Madde 169 — Kız liselerinde ve orta tahsil mekteplerinde mektep idarelerince münasip görülecek sınıflarda talebeye fennî çocuk bakımı usulleri nazari ve amelî surette öğretilmek üzere haftada lâekal bir saatlik mahsus bir ders küşat olunur. '163

şeklinde Resmi Gazete'de yayınlanarak hem cumhuriyet döneminin hem de cumhuriyet dönemi çocuk koruma politikalarının ilk genel ve kapsayıcı yasası konumuna gelmişti. Her yaştan çocuğa yönelik bir yasa olmasının yanı sıra, fakir vatandaşların sağlığı konusunda destekleyici nitelikte maddelerinin bulunması ve fakir kadınların doğum koşullarının iyileştirilerek bebek ölüm oranlarının azaltılmaya çalışılması, yetim ve öksüzlerin bakım altına alındığı kurumların denetlenmesi gibi pek çok alanı kapsayan

¹⁶³ Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, T.C. Resmi Gazete, 6 Mayıs 1930, s.8902-8903.

maddelerinin bulunması, bu kanunu devletin ilk sistematik sağlık yasalarından biri olduğunu göstermekteydi. Çocuklara günlük hayatta sağlıklı şekilde yer alabilecekleri ortamların sağlanması ve okullarda sağlık derslerinin açılmasının gündeme getirilmesiyle de çocuklara teorik ve pratik sağlık eğitimleri verilmesi, devletin nezdinde çocuğun değerini gösterme konusunda bir yaklaşım olmuştu. Ayrıca Umumi Hıfzıssıhha Kanununun yayınlanmasına kadarki süreçte çocuk koruma politikalarının da ne kadar önemli olduğu vurgulanmış ve sonunda bu yasanın da hazırlanması ile beraber devletin sistematik bir çocuk koruma yasası oluşmuştu.

2.2.3. Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin Çocuk Koruma Faaliyetleri

Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekaleti'nin ilk vekillerinden biri olan Fuat Umay, çocuk davasına ayrı bir önem vermişti. 19 Mayıs 1921'de kurulan İcra Vekilleri Heyeti'nde Sıhhiye Vekili olarak görev yapmış olan Umay, başta çocuk sağlığı, çocuk ve gençliğin korunması ile ilgili kanunların çıkarılmasına ön ayak olmuştu. Onun öncülüğünde kurulan Himaye-i Etfal Cemiyeti, Türkiye'de ilk defa çocuk hakları ve çocukların korunmasını gündeme getirmişti.¹⁶⁴ Çocukları korumak amacıyla daha örgütlü bir teşkilat kurulması yolunda, temel amacı şehit çocukları ve savaş nedeniyle yoksulluk içine düşmüş çocukların bakım ve korunmasını sağlamak olan Himaye-i Etfal Cemiyeti, 30 Haziran 1921 tarihinde bir Himaye-i Etfal Cemiyeti Ankara'da kurulmuştu. Ankara'daki cemiyetin kuruluş sürecinde ve yönetiminde milletvekili Fuat Umay etkin olmuştu.¹⁶⁵“Çocukların korunması, yedirip içirilmesi, maneviyatlarının güçlendirilmesi ve ülkeye faydalı bireyler olarak yetiştirmeleri cemiyetin amaçlarından olmakla beraber, cemiyet, bebek ölüm oranlarını düşürmeyi, ilkokul çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamayı, hamile kadınlar için doktor kontrolü sağlamayı ve annelerin çağdaş koşullarda eğitimine katkıda bulunmayı kendisine görev olarak belirlemişti.”¹⁶⁶ 1935 yılında cumhuriyet döneminde dilde sadeleşme hareketleri ile beraber ismi Çocuk Esirgeme Kurumu olarak değiştirilmişti.

Cumhuriyetin ilk yıllarında çocuklara yönelik sosyal politikaların ana çerçevesini oluşturan Himaye-i Etfal Cemiyeti, nüfus eksenli politika anlayışı çerçevesinde faaliyet

¹⁶⁴ Baytal, a.g.m., s.121.

¹⁶⁵ Makbule Sarıkaya, a.g.t., s.36.

¹⁶⁶ Nadir Özbek, *Cumhuriyet Türkiye'si'nde Sosyal Güvenlik ve Sosyal Politikalar*, Tarih Vakfı, İstanbul, 2006, s.104.

yürütmüş ve bu anlamda devlet politikalarını tamamlayıcı bir işlev görmüştü. “Bir yandan kimsesiz çocukları korumak, bir yandan bütün çocukların bu millet için en iyi şartlar içinde, ilim ve tekniğin bütün imkanlarını zorlayarak en mükemmel şekilde yetişmelerini sağlamayı amaç edinen için çocuk, milli istikbal anlamına gelmekteydi. Cemiyet, çocuklara işkence edilmemesini, anne ve babaları tarafından dahi olsa çocuklara dayanabileceklerinden fazla yük yüklenmemelerini, sağlıklarının korunarak iyi beslenip büyümelerini gerekli görmekteydi. Okullarda ve yatılı yurtlarda verilen yemeklerin hijyen koşullarına uygun olması ihtiyacın en fazla olduğu yerlerde hastane ve sanatoryum inşa edilmesi, fakir ve hasta çocukların tedavisinin sağlanması, çocukların sigara ve içki gibi zararlı alışkanlıklardan korunması cemiyetin faaliyetleri arasında yer almıştı.”¹⁶⁷

“Belli amaçlar çerçevesinde çalışmalar yapan cemiyetin bir Nizamnamesi olmuş ve bu Nizamname amaçlarını ilk maddelerinde *“Cemiyet evvela şehit çocuklarıyla, saniyen harp malullerinin ve harp felaketzedelerinin çocuklarıyla iştigal eder... Cemiyet, bunun haricinde alelumum etfalin himayesine ait hususat ile meşgul olur.”* cümleleriyle yansıtmıştır. Bununla beraber *çocuklara, ebeveynleri de dahil olmak üzere beden veya ruh açısından zarar verilmemesini sağlamak, okullarda çocuklara büyük bir özen ve hassasiyette bulunulması, okul binaları ve çevrelerinin sağlığa uygun olacak şekilde düzenlenmesi, yatılı okullarda yiyecek içecek, barınma ve beden eğitiminin sağlıklı bir şekilde temin edilmesi, verem hastası olan çocuklar için hastaneler ve sanatoryumlar inşa edilmesi, dinlenmeye ihtiyaç duyan çocuklara bunun temin edilmesi, okullar tatil edildiğinde çocuklara piknik vb. ile temiz hava aldırılması, çocukların sigaradan uzak tutulması, çocukların kendini ahlaksız ve kötü yetiştirecek bir ortamlardan gerekirse zorla aldırılması, çocukların meyhanelere ve ahlaklarını olumsuz etkileyecek bazı yerlere ve yine ahlaken olumsuz tesir edecek tiyatro ve sinemalara kabul edilmemelerinin sağlanması, çocuklara uygun kitapları okutulması, sokaklarda dilenme vb. gibi çocuklara uygun olmayan hallerde bulunan yerlerden çocukların alınması ve yerleştirilinceye kadar misafirhaneler tesis edilmesi, ebeveyni tarafından iyi ahlak eğitimi verilmeyen veya suç işleyen çocuklar için ıslahhaneler tesis edilmesi, çocuk ticaretinin yasaklanması, çalışabilecek durumda olanlara uygun iş verme, Himaye-i Etfal’e dair bir kütüphane tesis edilmesi, yabancı ülkelerdeki Himaye-i Etfal’e dair kurumlar ile bağlantı kurma, engelli*

¹⁶⁷ Özbek, *Cumhuriyet Türkiye’si’nde Sosyal Güvenlik ve Sosyal Politikalar*, s.105-107.

çocukların eğitim ve terbiyelerinin temini ile Darülaceze ve hastanelere yerleştirilmeleri, çocuklara ait adli, tıbbi, terbiyevi gibi konular hakkında başvuracak kimselere bilgi verilmesi, çocukları sağlıklı bir şekilde oynamaları için oyun alanları oluşturma, cemiyet amacına uygun yayınlar yapma, kız çocuklarına ücretsiz el ve ev işleri öğretecek alanlar oluşturulması, zorunlu eğitimlerinin sağlanması, fakir çocuklara okullarda sıcak öğle yemeği verilmesi, çalışan çocuklar için bir tasarruf sandığı oluşturulması cemiyetin ilgilendiği konulardır.’’¹⁶⁸ Ayrıca annelere ve aileye yönelik hizmet vermeyi amaçlayan cemiyet bunun için belirli alt kurumlar açılması gerektiğini ve amaçlarını şu şekilde belirtmekteydi:

- *Çocuk Bakım kursları açmak*
- *Ana bakım evleri oluşturmak*
- *Süt damlaları açmak*
- *Gündüz bakım evleri kurmak*
- *Hamile kadınlara yönelik sağlık kuruluşları yapmak ve yayınlarda bulunmak*
- *Öğrenci sofraları kurmak*
- *Öğrenci kampları düzenlemek*
- *Çocuk bahçeleri kurmak*
- *Çocuk tiyatrosu ve sinemaları açmak*
- *Çocuk kitaplıkları ve okuma odaları kurmak*
- *Çocukların hukuki haklarını koruyucu önlemler almak*
- *Çocuk mahkemelerinin kurulmasına yardımcı olmak*
- *Çocuklara iş bulmak*
- *Çocuk ölümünü azaltıcı tedbirler almak*
- *Çocuklara sosyal güvence sağlayacak tedbirler almak*

¹⁶⁸ Reçberoğulları, a.g.t., s.51-52. Ayrıca bkz. Ankara Himaye-i Etfal Cemiyeti Nizamname-i Esasisi, 30 Haziran 1337 (1921), s.4-9.

- *Anneye bebek bakımını öğretmek* ¹⁶⁹

Aile ve çocuk üzerine yapılan bu çalışmalar belirli alt kurumlar aracılığıyla yürütülmekteydi

2.2.3.1 Ana Kucakları

Himaye-i Etfal Cemiyeti'ne bağlı Ana Kucaklarına annesiz babasız çocuklar, genel olarak köylerde anne ve babasını süt çağında kaybetmiş, kendisini koruyacak akrabası olmayan çocuklarla, şehirlerde anne ve babadan mahrum kalmış yoksul süt çocukları alınmaktaydı. Diğer bir deyişle bu kurumlara, annesi doğururken ölüp annesiz kalan çocuklar, babaları belli olmayan veya çocuğunu kabul etmeyerek süt annelikle kuruma alınanların çocukları, annesi hastanede ve bakamayacak durumda olup babası olmayan çocuklar, sokağa bırakılmış çocuklar ve ücretle bakılan çocuklar kabul edilmekteydi.¹⁷⁰ Bu çocuklar ilköğrenim çağına kadar bakılır, sonrasında yatı okullarına veya sanat okullarına yerleştirilirdi.¹⁷¹ Bununla amaçlanan şey, korunmaya muhtaç çocukları ölümden ve sokaklarda yaşamaktan kurtarmak ve okul çağına gelene kadar barınma ihtiyacını karşılamak ve sonrasında yatılı okulda benzer koşullarda hayatına devam edebilmesini sağlamaktı. Ana Kucaklarının oluşturulma nedenleri, faaliyetlerinin amaçları ve işleyişi Himaye-i Etfal Cemiyeti yayını olan Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuasında belirtilmekteydi:

“Ana Kucakları Teşkilatı, çocuğu ilk tahsil yaşın kadar himaye etmek ve sonra leyli ve meccani mekteplere yerleştirmek yahut ta tahsilini bitirip kendisine bir meslek intihap edinceye kadar takip etmek üzere birbirinden şümüllü iki mühim vazife alırlar ve çok defa himayelerine aldıkları çocuklar için şehir belediyelerinin yardımıyla hariçten veliler temin ederler.

Ana kucaklarında bakım lalettayin en müreffeh bir aileden bile daha itinalı ve daha müfit bir şekildedir. Kucaklar daimi doktorların, çocuk bakıcılarının, çocukların sıhhi ve fikri inkişaflarına yardım eden terbiye ve çocuk mütehasıslarının daimi kontrol ve nezareti altında bulurlar. Kucaklarda çocuğun dikkatsizlikten dolayı maruz kalacağı fikri ve sıhhi tehlikeler bertaraf edilmiştir ve kucaklar inkişaf ettikçe bir mektep, bir hastane gibi

¹⁶⁹ Sarıkaya, a.g.t., s.125-126.

¹⁷⁰ Sarıkaya, a.g.t., s.132.

¹⁷¹ Annelere ve Çocuklara Salname, Himaye-i Etfal Cemiyeti Yayınları, 1927, İstanbul, s.138.

muhtelif seviyede muhtelif mevki içtimaide aile çocuklarının iltica edecekleri bir müessese halini almıştır.

Memleketimizde ana kucaklarının tesis ve tamimine:

A. Ailenin medeni seviyesinin yeni neslin sıhhat ve terbiyesini temin edecek bir kabiliyette olmamasından,

B. Memlekette köy, kasaba ve şehir kesafetlerinin ayrı ayrı sıhhi ve terbiyevi teşkilata müsait olmamasından dolayı kati ihtiyaç vardır''¹⁷²

Cemiyetin Ana Kucağı müesseseleri, ihtiyacı nispetinde hem çocuğa hem de annesine yardım edebilmek gayretindeydi. Cemiyetin yardım eli uzattığı birçok çocuk ve annenin Ana Kucağı'nda istihdam edildiğine dair birkaç örnek: "Zonguldak maden amelesinden Erzurumlu Bayram'ın vefat etmesi üzerine yetim ve cidden muhtac-ı muavenet kalan çocuklarından yedi yaşındaki Mustafa ile dört yaşındaki Kamil'in Ankara'da Ana Kucağı müessesine alınmış" olmaları yine "Yozgatlı Hasan kızı 25 yaşında Ayşe kadının kocası beş ay evvel firar ettiğinden kadın hamile olduğu halde kimsesiz kalır. 17 Ekim 1926 Pazar günü Ana Kucağına iltica eden kadının doğumuna yardım edilmekle birlikte onun Ana Kucağı 'nda süt anne olarak kabul edilmesidir.''¹⁷³

2.2.3.2 Çocuk Yuvaları

"Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin en önemli ve ilk teşkilatlarından biri Çocuk Yuvaları idi. Çocuk Yuvasında, süt çağından itibaren alınarak eli ekmek tutuncaya kadar himaye edilen çocuklara bakılmaktaydı. Yuvaya alınan çocukların ekseriyetini, köylerde süt çağında iken anası ölen ve öksüz kalan yavrular teşkil etmekteydi. *Himaye-i Etfal Cemiyetinin yuva açma çalışmalarının başlangıcı Mareşal Fevzi (Çakmak) Paşa'nın, Cemiyete telgraf çekerek, savaş sahası olan köylerde kimsesiz çocukların çokluğu ve yıkılmış evlerin duvarları dibinde yaşayan yavruların korunmasını istemesi üzerine başlar. Böylece Kurtuluş Savaşı'nın sürdüğü yıllarda cepheden gönderilen bin beş yüze yakın çocuk, Ankara muhtarlarının ve halkın yardımıyla giydirilip evlere yerleştirilir. Bu sırada Cemiyetin Ankara'da Hacımusa mahallesindeki bir binada geçici olarak kurduğu yuva hizmete sokulur. Cemiyet'in bu ilk yuvası, 1925 yılında Abdülhalik Renda'nın Maliye*

¹⁷² Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuasının 23 Nisan 1931 tarihli nüshasından aktaran: Gül Çakır, a.g.t., s.217.

¹⁷³ "Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin Bir Aylık Hülasa-i Mesaisi", *Gürbüz Türk Çocuğu*, Ekim 1926, s.27.

Vekilliği zamanında, Keçiören'de hazineye ait binanın hükümet tarafından Cemiyet'e satılması ile Keçiören'e taşınır. Cemiyetin Hacımusa mahallesinde kiralarak açtığı ilk çocuk yuvasının yetersizliği nedeniyle 1925 yılında taşındığı Keçiören'deki yurt, bu günkü Atatürk Çocuk Yuvasıdır. Keçiören'deki Çocuk Yuvası, zamanla duyulan ihtiyaç üzerine yeni binalar ile genişletilir ve bina sayısı arttırılır. Bu yuvanın açılmasında Amerika'daki yardımseverlerin bağışlarının da önemli katkısı vardır.¹⁷⁴ Böylece çocuk yuvasında oluşturulan kompleks içinde yer alan üç bina, meme ve mama çocuklarına; biri gebe ve doğum yapmış, ama bakıma ihtiyaç duyan annelere; biri Çocuk Hastanesi, biri Çocuklara özgü Prevantoryum, biri iş evi ve sonuncu bina ise çeşitli sebeplerle zihinsel ve bedensel özürlü çocuklara tahsis edilmekteydi. Bu kompleks içinde hizmetliler için odalar; süt inekleri için ahır, yuvanın ihtiyaçları için fırın, kümes, bahçe ve tarlanın da var olduğu da görülmekteydi. Ayrıca yuvada çocukların süt ihtiyacını karşılayan sütanneler, yuvanın yöneticisi bir doktoru ve onun psikolog yardımcısı bulunmaktaydı.¹⁷⁵

2.2.3.3 Süt Damlaları

Türkiye'de savaş sonrası yıllar, sosyo-ekonomik ve kültürel birçok eksikliği beraberinde getirdiğinden dönemin çocuk, anne ve ailesini kötü etkilemekte, bunun yanında annelerin bilgisizliği, eğitimsizliği ve sıhhi yetersizlikler gebe ve bebek sağlığını tehdit etmekteydi. Bu bağlamda Atatürk döneminde anne ve bebek sağlığının yanı sıra annelere eğitim hizmeti vermek ve profesyonel bir uygulama alanı yaratmak amacıyla Avrupa'da örneklerine rastlanabilecek modern bir kuruluş olan süt damlaları faaliyete geçirilmişti.¹⁷⁶ “*Bir hayrathane, aynı zamanda ameli bir dersane*”¹⁷⁷ olarak belirtilen Süt Damlaları, herhangi bir nedenle anne sütünden yoksun bulunan veya annenin sütünün yetersiz geldiği çocuklara mikropları öldürülmüş sıhhi sütün yanında hastalara ilaç vermek amacıyla hizmet verir. Himaye-i Etfal'in ilk çalışmalarından birini oluşturan Süt Damlaları ile, genç Cumhuriyetin çocuk nüfusu arttırılmakla birlikte sağlıklı bir kuşak yetiştirmek de hedeflenen amaçlardandı.¹⁷⁸ “Anneleri tam beslenemediğinden veya annesizlikten dolayı süte ihtiyacı olan çocuklara fenni esaslara uygun hazırlanmış süt

¹⁷⁴ Sarıkaya, a.g.t., s.139 Ayrıca bkz. Celal Kürşad Konukçu, *Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu(1923-1981)*, Ankara Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2022, s.191-192.

¹⁷⁵ Sarıkaya, a.g.t., s.139-140.

¹⁷⁶ Konukçu, a.g.t., s.186-188.

¹⁷⁷ Annelere ve Çocuklara Salname, Himaye-i Etfal Cemiyeti Yayınları, 1927, İstanbul, s.43

¹⁷⁸ Sarıkaya, a.g.t., s.142.

dağıtılır. Süt damlasında, her çocuk için hazırlanan Hüviyet Varakasında; çocuğun Süt Damlasına kayıt numarası, muayene ve bakımlarına ait umumi defterin sayfa numarası, ismi, adresi, doğum tarihi gibi bilgilerin bulunduğu; çocuk, anne ve baba olmak üzere üç bölümlük sağlık bilgilerinin yer aldığı sayfalar; çocuğun muayene sonucunun yazıldığı bir cetvel ve çocuğun boy ve kilosunu gösterir çizelge bulunmaktaydı.”¹⁷⁹

Süt Damlasının 1926 yılındaki faaliyet çizelgesi incelendiğinde cemiyetin süt damlası vasıtasıyla çocuklara süt dağıtmakla birlikte, suni güneş (ultraviyole ışın), kum banyosu, muayene, tedavi ve gelişimlerini takip hizmetleri verdiği; müessesenin dışındaki evleri de ziyaret ederek çocuk ve annesine hizmet götürdükleri; süt ve pirinç unu dağıttıkları ve bunları somutlaştırmak için takip çizelgeleri hazırladıkları görülmektedir.¹⁸⁰ Bunun yanı sıra Süt Damlalarının aylık faaliyetine yönelik bilgilendirmeler de mevcuttu.¹⁸¹ Kurulduğu günden beri başarılı hizmetleri olan Himaye-i Etfal Cemiyetinin, İstanbul merkezine bağlı Süt Damlası'nda 1924 Temmuz ayından itibaren süte ihtiyacı olan fakir çocuklara ve annelere her gün veya belli zamanlarda sıhhi süt verilmesiydi. Aynı zamanda ayda 600 kadar çocuk muayene ve tedavi de edilirken zayıf ve kansız kalan çocuklara yazın çocuk bahçesinde kum ve güneş banyoları da yaptırılmaktaydı.¹⁸² Himaye-i Etfal'in en etkin kurumlarından biri olan süt damlaları, ölüm oranı yüksek olan 0-1 yaş arası çocukların sağlıklı gelişmesinde önemli bir rol oynamıştı ve cumhuriyetin çocuk ölümlerinin azaltılması konusunda geliştirdiği faaliyetlerin önde gelenlerinden biri olmuştu.

2.2 Eğitim Politikalarında Çocuk

Eğitim politikası bir ülkenin siyasal, toplumsal ve ekonomik durumu ile ilişkili olan bir alanıdır. Savaşın tüm etkisinin eğitim alanına da yansımaları sebebiyle Türkiye Cumhuriyeti eğitimi adeta yeniden kurmak zorunda kalmıştı.¹⁸³ Bu yüzden cumhuriyet döneminde eğitim konusu, hem çocukların yeni rejime uyum sağlamaları hem de cumhuriyetin istikbali için önemli bir konumda bulunmaktaydı. Türk ulusunun ve Türk

¹⁷⁹ Sarıkaya, a.g.t., s.141.

¹⁸⁰ Annelere ve Çocuklara Salname, Himaye-i Etfal Cemiyeti Yayınları, 1927, İstanbul, s.47.

¹⁸¹ “Himaye-i Etfal Cemiyeti İstanbul Merkezi-Süt Damlasının Bir Aylık Faaliyeti”, *Türkiye Hilal-i Ahmer Mecmuası*, Sayı 57, 15 Mayıs 1926, s.426-429.

¹⁸² Sarıkaya, a.g.t., s.143-144.

¹⁸³ Cavit Binbaşıoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Türk Eğitim Tarihi*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2009, s.371.

çocuğunun zihninin şekillenmesindeki en önemli etken olan eğitim, genç cumhuriyetin yaratmaya çalıştığı ideal vatandaşın fikrîsel ve belki de ruhsal boyutunu oluşturmaktaydı.¹⁸⁴ Çünkü aslında her eğitim bir dereceye kadar bir devrimin ürünü olmakla beraber, devrimi yapan örgütlenmeyi sağlarken eğitime dokunmak durumundadır. Büyük devrimler mutlaka eğitim örgütüne yeni amaçlar ve yeni anlamlar verir.¹⁸⁵ Bu sebeple çağdaş medeniyetler seviyesine yetişmek ve çocukların bu alanda ülkelerine düşen vazifelerini yerine getirmeleri için çeşitli eğitim politikaları üretilmekteydi.¹⁸⁶

Millî ve demokratik temellere dayanan Türkiye Cumhuriyeti'nde, gelecek Türk nesilleri yetişeceği için eğitim ve öğretimde verilecek terbiyenin de bu temellere dayanması gerekmektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarının en önemli özelliği, hiç kuşkusuz bir yandan ilköğretim alanında okullaşma oranının artması yönündeki çabalara hız verilirken, diğer yandan da öğretimin içeriğinin ve pedagojik altyapısının yeni kurulan ulus devletinin ihtiyaçları doğrultusunda değiştirilmesi yönündeki iradeci tavrıdır.¹⁸⁷ Çünkü cumhuriyet döneminde çocuk artık kendine özgü bir varlık olarak ortaya çıkmıştı. Yetişkinden ayrı ihtiyaçlara sahip olduğu anlaşılmış, çağdaşlık yolunda istikbal olarak görülmüştü. 29 Aralık 1923 tarihinde yayımlanan Bakanlık genelgesine göre, kör bir itaat isteyen, birey olmaktan uzak, çocuğu ve genci daha edilgen durumda bırakan okul eğitimi, yerini çocuğu, genci özgür ve sorumlu bir ulus bireyi olarak kabul eden etkin bir eğitime bırakacağını göstermekteydi.¹⁸⁸ Öztan'a göre ise itaat kavramı, politik göndermeleriyle birlikte daha önce çeşitli vesilelerle ifade edildiği üzere, çocuk terbiyesinin ve dolayısıyla ideal yetişkin tasavvurunun önemli bir parçasıydı. Çocukların nasıl daha itaatkâr ve ahlaklı yetiştirilebileceğini irdeleyen metinlerde, öncelikle ebeveynlerin itaatkâr ve hüsnü

¹⁸⁴ Locke, bu konuda çocukların zihninin çok kolay şekillendirilebildiğini belirtmiş ve bu zihinlere yerleşmenin en iyi yolunun eğitim olduğunun altını çizmiştir. Locke, a.g.e., s.13.

¹⁸⁵ Enver Ziya Karal, "Atatürk İlkelerinin Biçimlendirdiği Eğitim, *Atatürk ve Eğitim: Türk Eğitim Derneği V. Eğitim Toplantısı*, yay. haz. Nizamettin Koç, 4-5-6 Kasım 1981, Ankara, s.3.

¹⁸⁶ Bu politikalara ve Atatürk'ün eğitim anlayışına eleştiriler de bulunmaktadır. Örneğin Kaplan, Atatürk'ün, eğitimin amacının yeni kuşakları Türk milletine ve devletine sadık olarak yetiştirmek olduğu görüşünü ve öğretmenlerin de kültür ordusuna mensup olduğu ifadelerini militarist ve totaliter bir düşünce sistemi olarak değerlendirmektedir. Ancak dönemin şartları, Türk devletlerinin genelde asker kökenli devletler olması ve cumhuriyeti kuran elit kadronun çoğunun asker olması göz önüne alınırsa, Atatürk döneminde cumhuriyetin eğitim politikalarının militarist bir anlayışa sahip olmasının nedeni daha iyi anlaşılacaktır. İsmail Kaplan, *Türkiye'de Millî Eğitim İdeolojisi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2019, s.140-141.

¹⁸⁷ Füsün Üstel, *Makbul Vatandaşın Peşinde*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s. 128.

¹⁸⁸ Reçberoğulları, a.g.t., s.171.

ahlak sahibi olması gerektiğine dair yorumlar bulunduğu görülmekteydi. Ayrıca Öztan, cumhuriyet seçkinleri için, itaat kavramının milli pedagoji içindeki yerine dair tam bir uzlaşmadan söz etmenin mümkün olmadığını belirtmekle beraber, rejimin vaaz ettiği normlara ve düzene, bilgili ve adil olduğu varsayılan kamu görevlilerinin tasarruflara boyun eğme bağlamında II. Meşrutiyet ile benzer bir durumun mevcut olduğunu; metinlerde sorgulamanın bittiği yerin rejimin kurucuları, ilkeleri, simgeleri ve yasaları olması, bireylerin ancak devlet kanunlarına riayet etmek kaydıyla özgür olabilecekleri düşüncesinin bu eğitim politikalarının amaçladığı yurttaşlık bilincini oluşturduğunu ileri sürmüştür.¹⁸⁹

2.2.1. Maarif Kongresi ve Eğitim Birliğine Katkısı

Kurtuluş Savaşı'nın devam ettiği yıllarda, 15 Temmuz 1921'de Ankara'da toplanan Maarif Kongresi, cumhuriyete giden yolda eğitim için adımlardan en önemlisiydi. Çünkü savaş sonrasında kurulması planlanan ulus-devletin eğitim anlayışını ilk kez öne süren bir uygulamaydı. Burada amaç aynı zamanda Osmanlı döneminden gelen ve bozulan eğitim kurumlarını kaldırıp yerine yenilikçi, ulusun ihtiyaçlarına yönelik bir eğitim sistemini tek çatı altında toplamaktı. Eski ve yeni eğitimin aynı sistemde bulunması çocuklar için kafa karıştırıcı olmaktaydı.¹⁹⁰ Maarif Kongre'sinin açılış konuşmasını yapan Mustafa Kemal Atatürk konuşmasında ulusal eğitimin nasıl olması ve neler yapılacağına ilişkin detayları şöyle açıklamıştı:

“Şimdiye kadar sürüp gelen okuma ve yetiştirme yanlışlıklarının ulusumuzun gerilemesinde en önemli nedenlerden biri olduğu kanısındayım. Onun için bir ulusal yetiştirme programından söz açarken, eski çağdaki asılsız uydurmalardan, yaradılışımıza hiç de uymayan yabancı düşüncelerden, Doğu'dan ve Batı'dan aşırma bütün etkilerden büsbütün uzak, ulusal ve tarihsel doğamıza uygun bir kültürü öne sürmüş oluyorum. Çünkü Türk idaresinin gerçek gelişmesi ancak böyle bir kültürle sağlanabilecektir. Rastgele bir yabancı kültürü kabullenmek, şimdiye kadar uygulanıp duran yabancı kültürlerin yıkıcı sonuçlarını tekrar etmekten başka bir işe yaramaz. Kültürün, bu düşünce ekininin verimi, ekildiği yerin elverişliliği ile orantılıdır. Bu yer de milletin

¹⁸⁹ Güven Gürkan Öztan, *Türkiye'de Çocukluğun Politik İnşası*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2019, s.172-173.

¹⁹⁰ Seçil Akgün-Murat Uluğtekin, “Misak-ı Maarif”, *Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt 1, Sayı 3, 1989, s.285-286.

karakteridir. Çocuklarımız ve gençlerimiz yetiştirilirken; onlara, varlıkları, hakları, birlikleri ile zıtlaşan bütün yabancı unsurlarla savaşıma gerekliliği ve ulusal inanları bütün coşkunluğu ile her zıt düşünceye karşı şiddetle savunma zorunluluğu aşılmalı olmalıdır. Yeni kuşağın bütün iç dünyasına bu duyuların, bu davranışların sindirilmesi büyük önem taşır. Bitmez, tükenmez korkunç bir savaş halinde belirip duran milletler hayatının felsefesi, bağımsız ve mutlu kalmak isteyen her ulus için bu duyularını, bu davranışlarını bütün şiddeti ile şart koşturmaktadır.

*Gelecek için hazırlanan yurt çocuklarına, hiçbir zorluk karşısında baş eğmeyerek sabırla, güvenle çalışmalarını ve yetişmekte olan çocukların büyüklerine de yavrularının okumalarını sağlamak için hiçbir fedakarlıktan çekinmemelerini salık veririm. Büyük tehlikeler önünde uyanmayı bilen ulusların ne kadar başarı ile direnci oldukları tarihten de bellidir. Silahıyla olduğu gibi kafasıyla da savaşmak durumunda olan ulusumuzun, birincisinde gösterdiği gücü, ikincisinde de göstereceğinden hiçbir zaman kuşku olmamıştır.*¹⁹¹

Ulusal bir eğitimin gerekliliğini ve eğitimin dağınık bir biçimde yürütülemeyeceğini açıkça belli eden bu konuşma, bir yandan eğitimin tek elde yani devlet elinde toplanması gerektiğini savunmakta ve buna zemin hazırlamaktaydı. Genellikle ilk ve ortaöğretim kademelerinin hedefi ve programı hakkında tartışmaların yapıldığı bu kongrede Mustafa Kemal, bugün eğitim için harcanan çabaların, gelecekteki eğitimin temellerini atmaya yetmeyeceğini; gerekli vasıtalara sahip olununcaya kadar geçecek olan devrede itina ile çizilmiş bir eğitim programı uygulanıp, eğitim örgütünün en verimli şekilde çalıştırılacağını belirtiyordu.¹⁹²

¹⁹¹ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi:M.Ö. 1000-M.S. 2016*, Pegem Akademi, Ankara, 2016, s.416-417. Mustafa Kemal Atatürk'ün bu konuşmasında *eski çağdaki asılsız uydurmalar* şeklinde eleştirdiği eğitim için bkz. Osman Nuri Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, Cilt 1-2, Eser Kültür Yayınları, İstanbul, 1977. Konuşmada belirtilen *yaradılışımıza uymayan yabancı düşüncelerden ve Batı'dan aşırma etkiler* konusunun ülkede Osmanlı döneminden süre gelen yabancıların misyonerlik faaliyetleri olduğu anlaşılmaktadır. Misyonerlerin Osmanlı dönemi ve Cumhuriyet Dönemi'ndeki faaliyetleri ve bu faaliyetlere karşı alınan tedbirler için bkz. Ayten Sezer, *Atatürk Döneminde Yabancı Okullar(1923-1938)*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 1994, s.9-90.

¹⁹² Erol Kapluhan, "1921 Maarif Kongresi'nin Türk Eğitim Tarihindeki Yeri Ve Önemi", *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 4, Sayı 8, 2014, s.128.

2.2.2. Misak-ı Maarif Genelgesi ve Tevhidi Tedrisat Kanunu

1923 senesinin başında dönemin Maarif Nazırı İsmail Sefa Bey, öğrenimin birleştirilmesinde gözetilecek esasları genelge halinde yayımlayıp bunu ülkenin bütün öğrenim kurumlarına ve okullarına göndermişti. Gözetilmesi gereken, çağdaş ve ulusal eğitimle gençliği geleceğe yöneltmek ve böylece herhangi bir geriye dönüşün önünde geçmektir.¹⁹³ Bu genelgede eğitim ve öğretimin amaçlarının yanı sıra eğitim kurumlarının amaçları da belirtilmiş ve ardından uygulanacak olan eğitim programına yer verilmişti. Eğitim amaçlarında diğer devletler ve bu devletlerin getirdiği akımların etkisine karşı savaşın yanı sıra, irticai hareketlere karşı da bir *çağdaşlaşma savaşı* verilmesi için gençlerin iyi eğitilmesi gerektiği ve ulusal bir duygu birliği yaratılması vurgulanmıştı. Öğretim amaçlarında ise daha çok halkçı bir politika izlenmiş ve meslek edinimine yönelik konulara eğilmiştir.¹⁹⁴ Gerek devlet teşkilatında gerekse Türk toplumunda duygu ve düşünce/fikir birliği ile ahengin sağlanması şarttı. Bu sebeple Türk devleti ve Türk toplumu yeniden inşa edilirken daha önceki dönemlerde yapılan yanlışlar ve yaşanan acılardan ders alınarak hareket etmek gerekiyordu. Osmanlı Devleti'nin gerilemesine ve yıkılışına giden süreci çok iyi gözlemleyen ve değerlendiren Mustafa Kemal Paşa'nın, Türk milletinin gerilemesinde en önemli amil olarak şimdiye kadar takip olunan tahsil ve terbiyeyi ifade etmesi boşuna değildi.¹⁹⁵ Bu sebeple Vasıf Bey ve arkadaşlarınca hazırlanan önergeden bir gün sonra (3 Mart 1924) TBMM tarafından, aşağıda maddeleri verilen, Tevhid-i Tedrisat Kanunu kabul edilmişti.¹⁹⁶

¹⁹³ Akgün ve Uluğtekin, a.g.m., s.286.

¹⁹⁴ Öğretimin amaçları bölümünde ilkökul eğitimi ile ilgili ana amaçlardan biri şu sözlerle belirtilmişti: “*Yeni kuşağı eskisinden ayırarak eğitim ve öğretim farkı, özellikle bu noktadadır ki, her türlü açıklık ve kesinlikle göze çarpar. Halkçı bir toplumda satılık bir bilim yoktur. Değer, yalnız çalışmanın, daha doğrusu, toplumsal dayanışma ve kaynaşmanın ortaya çıkardığı karşılıklı ödev ve çıkarların değişimine ilişkin bir araç olduğu için, ilk ve orta öğretimin öğrencilere vereceği çağdaş bilgileri amaçsızlıktan kurtarmaya; onu sanat, ticaret ve tarıma yahut yüksek mesleklere karşı tam bir hazırlık biçiminde kurmaya çalışmak zorundayız. Her öğrenim basamağı için belirli bir amaç vardır. İlkokullar, ilk eğitimi tamamlar; dinsel kişiliği, daha doğrusu, din duygusunu oluşturur ve öğrenciyi daha sonraki öğrenime hazırlar.*” ve bir sonraki amaçta ise ortaokul öğretiminin amaçları açıklanmıştı: “*Orta öğretimin birinci dönemlerindeki öğretim, hiçbir zaman, geçmiş ile ilgili bilimlerin üretim aracı olamaz. Bunlarda yalnız hayata ve geleceğe yarayan dersler öğretilmeli, çok eski tarihsel bilgi ve diller daha çok uzmanlık ve meslek öğrenimlerine bırakılmalıdır. Orta dönem, orta insanlar yetiştiren gerçek bir hayat okuludur. Buradan çıkanlar, hayata güvenle atılabilmelidirler.*” Binbaşıoğlu, a.g.e., s.434.

¹⁹⁵ Mustafa Turan, “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Tevhid-i Tedrisat”, *Türk Yurdu Dergisi*, Sayı 288, 2011, s.194.

¹⁹⁶ Turan, a.g.m., s.193.

‘**Madde 1-** Türkiye dahilindeki bütün müessesatı ilmiye ve tedrisiye Maarif Vekâletine merbuttur.

Madde 2- Seriyeye ve Evkaf Vekâleti veyahut hususi vakıflar tarafından idare olunan bilcümle medrese ve mektepler Maarif Vekâletine devir ve raptedilmiştir

Madde 3- Şer'iyeye ve Evkaf Vekâleti bütçesinde mekâtip ve medrese tahsis olunan mebalîğ maarif bütçesine nakledilecektir.

Madde 4- Maarif Vekâleti yüksek diniyat mütehasısları yetiştirmek üzere Darülfünunda bir İlahiyat Fakültesi tesis ve imamat" ve hutubat gibi hidematı diniyenin ifası vazifesi ile mükellef memurların yetişmesi için de ayrı mektepler küşad edecektir.

Madde 5- Bu kanunun neşri tarihinden itibaren terbiye ve tedrisatı umumiye ile müştagil olup şimdiye kadar Müdafaa-i Milliyeye merbudolan askerî rüşti ve idadiyelerle'Sihhiye Vekâletine merbut olan Darüleytamlar, bütçeleri ve heyeti talimiyeleri ile 'bera'ber Maarif Vekâletine raptolunmuştur. Mezkûr rüşti ve idadilerde bulunan heyeti talimiyelerin ciheti irtibatları âtiyen aidolduğu vekâletler arasında tahvil ve tanzim edilecek ve o zamana kadar orduya mensubolan muallimler orduya nisibetlerini muhafaza edecektir.

Madde 6- İşbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

Madde 7- İşbu kanunun icra-yı ahkâmına icra Vekilleri Heyeti memurdur. ’’¹⁹⁷

Bu maddeler ışığında ulusal eğitim sistemi tek elde yani devletin elinde toplanmıştı. Cumhuriyet eğitim ve kültürünün yerleşmesindeki en önemli adımlardan olan bu kanun, daha sonraki kanunlara da esas teşkil etmişti.

2.2.3. Hükümet Programlarında Eğitim ve Çocuk

Genç cumhuriyetin eğitim alanındaki şekillenmelerini örgütlenmesini yöneten iktidarlar ve bu iktidarların yönettiği politikalar, ülkenin işleyişinde ana etken konumunda olmaktadır. Çocukların nasıl eğitim alması gerektiği, eğitimdeki ve eğitim kurumlarındaki eksiklikler hakkında neler yapılacağına dair bilgi verilen bu programlar, aslında eğitimin ilk hattını oluşturmaktaydı. Cumhuriyetin ilanına kadar gelinen dönemde de iktidarın belirli eğitim politikaları olmuştu. Örneğin, I. İcra Vekilleri Heyeti'nin eğitim programının amacı, ‘*Maarif işlerindeki gayemiz; çocuklarımıza verilecek terbiyeyi her manasiyle dinî ve millî bir hale koymak ve onları cidal hayatta(hayat mücadelesi) muvaffak kılacak, istinatgahlarını kendi nefislerinde bulduracak kudreti tesebbüs ve*

¹⁹⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 17, İçtima: 2, 03.03.1924, s 26-27.

itimadı nefis gibi seciyeler verecek, müstahsal bir fikir ve suur uyandıracak bir derece-i âliye'ye isal eylemek(yüksek dereceye ulaştırmak), tedrisat-ı resmîyeyi bütün mekteplerimizi en ilmî en asrî olan bu esasatla kavaid-i sıhhiye(sağlık kuralları) dairesinde yeniden tanzim ve programlarını ıslah etmek, mizacı millete ye seraiti coğrafiye ve iklimiyemize, ananati tarihiye(tarih geleneği) ve içtimaiyemize muvafık ilmî ders kitapları meydana getirmek, halk kütlesinden lûgatleri toplayarak dilimizin kâmusunu(sözlüğünü) yapmak, bizde ruhu milliyi nemalandıracak tasarı tarihiye, edebiye ve içtimaiyeyi erbabına yazdırmak, asarı atika-i milliyeyi(eski milli eserleri) tescil ve muhafaza eylemek, garp ve şarkın müellefatı(yazılı eserler) ilmiye ve fenniyesini dilimize tercüme ettirmek, hasılı bir milletin hıfzı hayat ve mevcudiyeti için en mühim amil olan maarif umuruna dikkat ve gayreti mahsusa ile çalışmaktır. Bugün ise ilk işimiz mekâtibi mevcudeyi hüsnü idare etmektir(mevcut mektepleri iyi yönetmektir).'' şeklinde açıklanmıştı.¹⁹⁸

5 Eylül 1923'te IV. İcra Vekilleri Heyeti'nin eğitim programına göre eğitimin ilk vazifesinin *çocukların terbiye ve talimi için olacağı belirtilirken, ikincisinin halkın terbiye ve talimi, üçüncüsünün ise milli, güzidelerin yetişmesi için lazım gelen vasıtaların ihzar ve temini olduğu belirtilmiş ve bu üç görev şu şekilde açıklanmıştı: Çocukların terbiye ve talimi bittabi mektepler vasıtasıyla temin edilecek ve mekteplerin asri tekemmülata mazhar olabilmeleri için muallimlerin daha iyi yetiştirilmesine ve tatil zamanında açılacak dersler ile tevsii malumat etmelerine, binaların ıslahına, alati dersiyenin ikmaline çalışılacaktır. Halkın talim ve terbiyesi için gece dersleri ve çırak mektepleri tesis olunacak, halk lisaniyla ve halkın ihtiyacına muvafık kitaplar yazdırılarak tabı ve teksir ve memleketin her tarafına; tevzi edilecektir. Milli güzidelerin yetiştirilmesi için istidat ve kabiliyeti tebarüz eden ve kudret-i maliyesi müsait olmayan gençler orta ve yüksek mekteplerde sureti mahsusada himaye ve muavenete mazhar olacakları gibi ihtisas peyda etmeleri için Avrupa'daki irfan merkezlerine de gönderileceklerdir. Muhtelif şüabati ilmiyeye. Ve bilhassa insani ve içtimai esasata mütaallik muhalledat ve ana kitaplar tercüme ve tabı ve tevzi olunacaktır.¹⁹⁹ Bu terbiye ve talim okullar vasıtasıyla yapılacak, okullar da çağdaş bir yapıda olacaktı. Öğrenciler gerektiğinde yurtdışına gönderilecek ve eğitimin ilerlemesi için kitaplar tercüme*

¹⁹⁸ Hükümetler, Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri, s.47.

¹⁹⁹ Hükümetler ve Programları (1920-1960), s.15.

edilecekti. Ayrıca bu programda diğer hükümet programlarına göre daha geniş kapsamlı olarak, fakir çocukların yüksel tahsilini bitirene kadar geçen eğitim hayatının tüm sorumluluğunun hükümetin üzerinde olması(md.5), kız çocuklarının da eğitime katılımı için lise, öğretmen okulları ve sanayi liseleri açılması(md.9), bireylerin beden eğitimi ve gençlerin izcilik teşkilatı gibi konularına ağırlık verilerek mektep örgütlenmesinin geliştirilmesi(md.6) ve altı senelik ilköğrenim sürecini tamamlamış ancak yüksek eğitim alamamış gençlerin uygulamalı meslekler okullarında eğitime devam ederek iş sahibi yapılması(md.7) gibi konular üzerinde uygulamalar yapılacağı belirtilmişti.²⁰⁰

1925 programında Cumhuriyet düşüncesinin maarifte kendisini göstereceği ve kanuna uygun şekilde bir eğitim anlayışının olacağı belirtilmişti.²⁰¹ 1925 senesinde ünlü filozof ve eğitim kuramcısı John Dewey'in raporu da bu dönemdeki hükümetin eğitim politikasını ve ülkenin eğitim teşkilatının işleyişini gösteren önemli bir gelişme olmuştu.²⁰² 1930 senesinin programında eğitim ile ilgili konulara çok az bir yer ayrılmıştı.²⁰³ Cumhuriyet Halk Fırkası, 1931 senesinde yayınladığı nizamnamesinde Milli Talim ve Terbiye başlığı ile hem eğitim hakkındaki fikirlerini hem de çocuklara yönelik yaklaşımlarını farklı açılardan ele almaktaydı:

A) Maarif siyasetimizde temel taşı, cehlin izalesidir. Maarifimizde her gün nispeten daha fazla çocuk ve vatandaş okutacak ve yetiştirecek bir program takip olunacaktır.

²⁰⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 2, İçtima: 14, 05.09.1923, s.423

²⁰¹ “Meclisi Âlinizin yüksek kararı ile tevhide tedrisat esaslarını kabul ederek selâmet yolunu bulmuş olan maarifinizi aynı yolda yürütmek ve Türk vatanına talim ve terbiyenin muhtaç olduğu intizam ve inzibat altında yeknesak terbiye ve tahsil ile mücehhez, hayat için hazırlanmış gençler yetiştirmek gayemiz olacaktır. Halkımızın maarife karşı gösterdiği büyük alâkayı bihakkın tatmin edebilmek üzere muallim noksanının telâfisine çalışmak ve alelûmum mektep programları ile mektep teşkilâtlarının istikrarını temin için lüzumsuz tebdülâtan içtinap etmek vazifemizdir.” ifadeleri ile hükümetin kanuna uygun ve aynı anlayışta bir eğitim programı izleyeceği belirtilmişti. Hükümetler, Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri, s.99. Cumhuriyetin zararlı yayınlara karşı bir eğitim savaşı verdiği de görülmekteydi. Bu yüzden yine bu politikanın uygulaması olarak 21 Haziran 1927’de zararlı neşriyatlardan çocukları korumaya yönelik bir kanun çıkarılmıştı. Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu, T.C. Resmi Gazete, Sayı 627, 07.07.1927, s.4-6.

²⁰² Raporda eğitimle alakalı oluşturulması gereken bütçeler, Maarif Vekaleti’nin teşkilatına tavsiyeler, öğretmenlerin yetiştirilmesi konusunda fikirler ve okulların durumu hakkında olmak üzere geniş bilgiler yer almaktaydı. *John Dewey’in Türkiye Maarifi Hakkında Raporu*, Devlet Basımevi, İstanbul, 1939, s. 1-30.

²⁰³ “Maarif siyasetimizde mesleki tahsil ve ihtisas, az masrafla çok netice arayan amelî bir mahiyet, mekteplerimizi her türlü menfî tesirattan münezze, ahlâk ve intizam cephelelerini bilhassa ehemmiyetli tutan bir zihniyet ve yeni bir kuvvetle devam edeceğiz.” Hükümetler, Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri, s.146.

B) Kuvvetli cumhuriyetçi, milliyetçi ve laik vatandaş yetiştirmek tahsilin her derecesi için mecburî ihtimam noktasıdır. Türk milletine, Türkiye Büyük Millet Meclisine ve Türkiye Devletine hürmet etmek ve ettirmek hassası bir vazife olarak telkin olunur.

C) Fikrî olduğu gibi bedenî inkişafa da ehemmiyet vermek ve bilhassa seciyeyi millî derin tarihimizin ilham ettiği yüksek derecelere çıkarmak büyük emeldir.

Ç) Terbiye ve tedriste takip edilen usul, bilgiyi vatandaş için maddî hayatta muvaffak olmayı temin eden bir cihaz haline getirmektir.

D) Terbiye her türlü hurafeden ve yabancı fikirlerden uzak, üstün, millî ve vatanperver olmalıdır.

E) Her tahsil ve terbiye müessesesinde talebenin teşebbüs kabiliyetini kırmamaya şefkat ve nüvazişle itina etmekle beraber onları hayatta kusurlu olmaktan vikaye için ciddî bir intizam ve inzibata ve samimî ahlâk telâkkisine alıştırmak mühim olduğu kanaatindeyiz.

F) Fırkamız, vatandaşların, Türkün derin tarihini bilmesine fevkalâde ehemmiyet verir. Bu bilgi Türkün kabiliyet ve kudretini, nefesine itimat hislerini ve millî varlık için zarar verecek her cereyan önünde yıkılmaz mukavemetini besleyen mukaddes bir cevherdir.

Bu milli talim ve terbiyenin mektep boyutu hakkında ise şunlar belirtilmekteydi:

A) Şehirlerde, köylerde veya köyler mıntıkasında vaziyet ve ihtiyaca göre gündüzlük ve yatı ilk mektepleri, muntazam bir tatbik programı altında, arttırılacaktır. Köy mekteplerinde sıhhat, yaşayış ve mıntıkası ile münasebeti olan ziraat ve sanat fikirleri verilecektir.

B) Meslek ve sanat mektepleri memleketin ihtiyacına yetişecek derecede arttırılacak ve lüzum kurslar açılacaktır

C) Her vilâyet merkezinde ve orta tahsili memlekete yaymak esası gözetilerek icap eden kazalar mıntıklarında orta mektep bulundurmak lüzumuna kaniiz. Orta mekteplerden uzak muhitlerdeki vatan çocuklarının huzur ve emniyetle istifadelerini temin için talebeyi gece ücretle yatıracak teşkilât yapmaya çalışılacaktır. Bu mekteplerde mıntıklarıyla münasebeti olan meslekî malûmat verilmesine itina olunacaktır, iaşeler

Ç) Liselerimizi yüksek tahsile tam kabiliyetli talebe yetiştirecek surette her noktai nazardan takviye ve ikmal edeceğiz.

*D) Darülfünun ıslah ve tensik edilerek lâzım ve yüksek olan dereceye yükseltilecektir. Yüksek mekteplerimiz kendilerinden beklenen neticeleri verebilecek mükemmeliyete getirilecektir.*²⁰⁴

Bu iktidar döneminin bir diğer gelişmesi Üniversite ıslahatı için 1932 yılında memlekete davet edilen Albert Malche'in raporu olmuştu. Malche raporunda üniversitelerin işleyişi, akademik kadrosunun durumu ve kullanılan materyaller gibi pek çok konu hakkında gözlemler yapmış ve belirli tavsiyelerde bulunmuştu.²⁰⁵ Eğitimin en üst kademesine gidecek gençlerin aldığı eğitim kalitesini arttırmak amacıyla atılan bu adım hükümetin önemli işlerinden birini oluşturmaktaydı. Sadece üniversite ile ilgili değil ilkokullar üzerine de denetim yapılması ve eksikliklerin fark edilmesi gerektiğini düşünen hükümet Bir müddet Ankara Maarif Cemiyeti Mektebinde çalıştıktan sonra 1934'te Vekillik tarafından okullarda tetkikata memur edilen Amerikalı Mütahassıs Beryl Parker'in raporlarına da eğitimde yer vermişti.²⁰⁶

1937 programında “*millî kültür sistemimizin inkişafına azamî önem vereceğiz. İlköğretim her bakımdan üzerinde en çok duracağımız ve en çok ehemmiyet vereceğimiz mevzudur. Aile ocağından sonra millî kültür ile ilk temas ilkokullarda başlıyor. Genç vatandaş her şeyi benimseyen ve henüz temyiz kabiliyeti teessüs etmemiş olan taze zekâsıyla ancak en doğruyu, en iyiyi ve en güzeli öğretecek bir müesseseye emanet edilebilir. İlk tahsilde alınan fena intibaları müteakiben düzeltebilecek âlî bir tahsil sistemi henüz icat edilmemiştir. Fena bir ilköğretim fena bir hayata başlayış demektir. Bu genç vatandaşın karakterinin teşekkülüne mâni olur ve hatta bozabilir bunun içindir ki ilköğretime en çok ehemmiyet vereceğiz en kıymetli, en iyi yetişmiş ve en kuvvetli elamanlarımızı bu işte ve bu iş için adam yetiştirmekte kullanacağız. İyi bir ilkokul öğretmenini en yüksek bir okul öğretmeninden, mahiyet itibariyle daha az mühim bir vazife almış saymıyoruz ve kendilerinin hayatıyla refahlarıyla ve bu mühim vazifeyi başarış kabiliyetleriyle en yakından alâkadar olmakta devam edeceğiz.*” denilmekte ve sonrasında da hem milli kültür yaratmaya çalışmanın önemi ve yöntemleri hem de Kemalist rejimin eğitim sistemine uygun olarak konuşulan dilin kuralları, mensup olunan milletin tarihinin öğretilmesinin zorunluluğu üzerinde durulmaktaydı. Milli kültür kadrosu dahilinde

²⁰⁴ C.H.F. Nizamnamesi Ve Programı, T.B.M.M. Matbaası, Ankara, 1931, s.35-36.

²⁰⁵ Albert Malche, *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, Devlet Basımevi, İstanbul, 1939.

²⁰⁶ Beryl Parker, *Türkiye’de İlk Tahsil Hakkında Rapor*, Devlet Basımevi, İstanbul, 1939.

bulunan ilkokullar, ortaokullar, üniversiteler ve güzel sanatlar akademisinin amaçlarını detaylı şekilde açıklayan bu programda aynı zamanda gençlerin beden terbiyesi için gerekli olan *spor* konusu üzerinde de önemle durulmuştu.²⁰⁷ Tevhidi Tedrisat sonrasında Atatürk döneminde eğitim ile ilgili yayınlanan en uzun programlardan biri olan I. Bayar Hükümeti eğitim politikaları, çocukların her kademe eğitimlerinin planlandığını ve memlekette iş sahibi insanların sayısının artmasının ana amaç olduğunu göstermekteydi. Hükümet programları, cumhuriyetin işleyişinde aktif rol oynayan bir unsur olmasının yanı sıra belirlenen sosyal politikaların uygulanmasına zemin hazırlayan veya uygulanmasını hızlandıran bir konuma da sahipti. Ülke için lazım olan politikaların üretilmesinin iktidar kanadını oluşturan bu programlarda çocuklar ile alakalı, eğitim üzerinden ortaya konulan pek çok karar ve uygulama bulunmaktaydı. Aynı zamanda çocuklar üzerine yoğunlaşılmasının sebebi de ulus-devletin milli çocuğunu yetiştirmesinin zihni yöntemi olarak görülmesinden kaynaklanıyordu.

2.2.4. Halkevlerinin Faaliyetleri

1932’de kurulan Halkevleri, milli eğitimin ve iktidarın fikirlerinin yayılması, eğitim birliği sağlandıktan sonra bunun ülke genelinde bir kazanım haline gelmesi için büyük bir gelişim göstermişti. Bunun yanında Halkevleri halkla bütünleşmenin vazgeçilmez kuruluşları olarak tasarlanmıştı ve 1932-1950 arasında eğitim bilimlerinin yayılmasına olan katkıları büyük olmuştu.²⁰⁸ Halkevlerinin temel amaçlarından biri de Cumhuriyetin getirdiği inkılapların halka anlatılması ve benimsetilmesiydi. Böylece laik ve çağdaş bir toplumun kurulmasında ve örgütlenmesinde Halkevlerine büyük görevler düşüyordu. Sadece köylerin ve köylülerin ihtiyaçlarının tespit edilip giderilmesi konusunda değil aynı zamanda sağlıklı, güçlü ve vatansever Cumhuriyet çocuklarının yetiştirilmesi hedefinin gerçekleştirilmesi noktasında da halkevleri son derece önemli bir rol üstlenmişti.²⁰⁹ Halkevlerinin kurulmasıyla başlayan heyecan, bütün ülkeyi sarmış ve gösterilen ilgi umulandan fazla olmuştu.²¹⁰ Ayrıca Halkevleri, çocuklara ve gençlere yönelik de çalışmalar yapmış, kuruluş ve gençliğe yönelik amaçları “*derli toplu, teşkilâtli bir gençliğe malik olmak, genç istidat ve kıymetleri yetiştirmek, gençleri her bakımdan*

²⁰⁷ Hükümetler, Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri, s.279-281.

²⁰⁸ Zeki Arıkan, “Halkevlerinin Kuruluşu Ve Tarihsel İşlevi”, *Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt 6, Sayı 23, 1999, s.267. Reçberoğulları, a.g.t., s.173.

²⁰⁹ Esra Işık, a.g.m., s.6.

²¹⁰ Arıkan, a.g.m., s.270

hayata hazırlayacak müesseseler kurmak ve halkın kaynaşması, kenetlenmesi, kafalarında ve kalblerinde olan iyi güzel ve doğru şeyleri bir nevi manevi mütavasil kaplar kanunu ile birbirlerine nakletmeleri'' şeklinde ifade edilmişti. Bunun yanı sıra Türk milletinin medeniyet kurmak, kültür yaratmak ve rehber olmak konularında öncü olduğu görüşü savunulmakta ve Türk'ün içindeki bu potansiyeli ortaya koymak amacı da taşıdığı, bu sebeple iktidar partisinin Halkevleri'nin kurulması kararını aldığı ortaya konmuştu.²¹¹

Amaçları dahilinde ülke genelinde çeşitli alanlarda faaliyet gösteren Halkevlerinde birer şube ve kol olarak gösterilen çalışma konuları da mevcuttu. Bunlar: Dil ve edebiyat, güzel sanatlar, temsil, spor, sosyal yardım, halk dersaneleri ve kurslar, kütüphane ve yayım, köycülük, tarih ve müze şubelerinden oluşmakta ve her birinin ayrı ayrı kollarda faaliyetleri bulunmaktaydı.²¹²Bu şubelerden çocuklara yönelik doğrudan veya dolaylı olarak en yoğun çalışmayı yapan şubeler ise spor, sosyal yardım, halk dersaneleri ve kütüphane şubeleriydi. Örneğin sosyal yardım şubelerinin amaçları *Halkevi'nin bulunduğu bölgede hakikî surette yardıma muhtaç kimsesiz kadınlar, çocuklar, dullar, düşmüş ihtiyarlar ve hastalar gibi vatandaşlar hakkında şefkat ve yardım duygularını uyandırmak ve yükseltmek* olarak tanımlanmaktaydı.²¹³ Ayrıca halk dersaneleri ve kurslarında halktan herkese eğitim düzeyine ve alacağı eğitime yönelik hizmet de verilmişti. Bu hizmetler arasında Türkçe kursları, yabancı dil kursları, güzel sanatlar, uygulamalı derslerin yanı sıra bütünlemeye kalan ilkokul, ortaokul ve lise öğrencilerine okullarını bitirme ve eğitimlerini tamamlamaya yönelik ders verilmesi de uygulamalardan birkaçıydı.²¹⁴ Türk Ocakları'nın süresini doldurduğu düşünülerek kapatılması sonrasında kurulan Halkevlerinde halkın her kesimine ve ülkenin köy ve kasabalar da dahil pek çok yerine hizmet etmeyi amaçlamış bu şubeler aracılığıyla iktidar, halk içindeki yerini sağlamlaştırma ve cumhuriyetin halka sirayet etmesini kolaylaştırma imkanı bulmuştu.²¹⁵ Yeni Türkiye'nin meydana getirdiği radikal değişiminin halka aktarılması ve devamlılığının düzenlenmesi noktasında bir organizasyon görevi edinen

²¹¹ Halkevleri 1932-1935,103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı, s.3-4.

²¹² C.H.P. Halkevleri ve Halk Odaları 1932-1942, s.3

²¹³ Halkevleri 1932-1935,103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı, s.8.

²¹⁴ C.H.P. Halkevleri ve Halk Odaları 1932-1942, s.9-11.

²¹⁵ Türk Ocaklarından Halkevlerine geçiş süreci hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Kenan Akyüz, Türk Ocakları, *Bellekten*, Cilt: 50, Sayı: 196, 1986, s. 201-219.

Halkevleri, cumhuriyet iktidarının anlayışı ile eylemlerini gerçekleştirmesi bakımından dönemin en önemli kurumlarından biri olarak yer almıştı.

SONUÇ

Atatürk Dönemi çocuk algısını anlamak ve bu algının nasıl yerleştiği, hangi aşamalardan geçerek cumhuriyetin ilk dönemlerindeki durumuna eriştiği merakıyla yapılan bu çalışmada, çocuk algısının günümüzdeki gibi salt bir çocuk tanımı ile açıklanamayacağı, çocuğu şekillendiren, çevreleyen ve hatta yöneten mikro ve makro kurumlar ile bir bütün olarak ele alınması gerektiği farkındalığıyla hareket edilmiştir. Aile, toplum ve devletin temeli, aynı zamanda da geleceği olan çocuğa dair bu algının gelişimi her ne kadar bir devamlılık kaygısının ürünü olarak ortaya çıksa da toplumların ahlaki ve nizami kurallarının değişmesi çerçevesinde çocuğa yüklenen anlamın da değişmeye başlamasının kaçınılmaz olduğunu göstermekteydi.

Atatürk de dahil olmak üzere cumhuriyetin elit ve medeni subayları hem Osmanlı'nın monarşi rejiminin ortadan kaldırılmasında başarılı olup hem de büyük savaş sonrası gelen zaferle birlikte Osmanlı kimliğinden sıyrılarak daha özel anlamda bir Türk kimliğinin yükselişini gerçekleştirerek cumhuriyet rejimini kurdu ve Anadolu coğrafyasında çocuk algısı bu sefer sistematik ve devinimsel bir şekilde değişmeye başladı. Bu değişimin halka aktarılması ve yeni çocuk algısının yerleştirilmesi için dergiler gibi ön plana çıkan yayın araçları kullanılarak çalışmalar yapıldı ve bu çalışmalarda çocuklara ve gençlere, kendilerine çoğunlukla emanet, bazen de armağan edilen cumhuriyete karşı görevleri belirtilirken aynı zamanda ülke için gereken ideal çocuk ve gencin çeşitli yönleriyle bir portresi de telkinlerle verilmişti. Bu misyonlar çerçevesinde çocukların Yeni Türk imajına uygun birer ideal vatandaş olmalarının süreçleri anlatılmıştı. Ayrıca çocuklara yüklenen cumhuriyeti koruma ve rejime karşı olan her türlü zararlı akıma karşı savaşma görevinin, düzenli olarak militer terimlerle telkin edilmesi de cumhuriyetin kurucu kadrosunun askeri kimliğinin bir yansıması olmakla birlikte, yayın hayatından politikalara ve hatta günlük hayata kadar pek çok alanda etkisini göstermiştir.

Atatürk döneminde çocuklara yönelik eğitim, sağlık ve nüfus politikaları ile de devletin çocuk ve gençler üzerindeki sistematik çalışmaları ortaya konmakta ve aslında bu kapsamlı politikaların iktidar nezdindeki en önemli amacının, devletin bekasını sağlamak amacı olduğu anlaşılacaktır. Devlet politikalarının içinde bulunan önemli isimlerin,

konumları ve telkinleri ile olan yaklaşımı da çocuk algısının ülkenin genel, yerel ve kurumsal alanlarında şekillenmesinde büyük bir etkiye sahipti.

Bu bilgiler ışığında Atatürk döneminde gelişen ve değişen çocuk algısının, ulus-devlet bazlı olduğu, ancak aynı zamanda çok yönlü politikalar, yayınlar ve çalışmalar ile temellendirilerek oluşturulduğu için de sistematik bir oluşum olduğu sonucuna varılacaktır. Aynı zamanda cumhuriyetin ilk dönemlerinde çocuk alanında çalışmalar yapan kişilere bakıldığında görülecektir ki bu kişiler, pedagoji, tıp ve çeşitli pek çok ilim alanında yetkin konumda bulunmaktaydı. Bu da cumhuriyetin kendi çocuk algısının oluşturulması konusunda aslında ne kadar bilinçli bir şekilde hareket edildiğini göstermektedir. Önemli ve etkin şahısların yanı sıra kurumların çocuklar üzerine olan çalışmaları ve bu çalışmaların etkileri de belirgin olmakla beraber, ülkenin çocuk algısını mikro ve makro alanlarda şekillendirdiğine dair çıkarımlar yapılabilmektedir. Ancak genç cumhuriyetin yeni insanının oluşumu konusunda genel anlamda başarılı bir sonuca vardığı konusu yine de bir tartışma konusu olarak varlığını sürdürecektir. Bu sebeple yapılan bu çalışma, bu alandaki tartışmalarda kendisine bir yer edinecektir.

KAYNAKÇA

ARŞİV BELGELERİ

T.C. Resmi Gazete

Sıtma Mücadelesi Kanunu, T.C. Resmi Gazete, 29.05.1926

Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu, T.C. Resmi Gazete, Sayı 627, 07.07.1927

Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, T.C. Resmi Gazete, 06.05.1930

Umumi Nüfus Sayımı Hakkında Kanun, T.C. Resmi Gazete, Sayı 2714, 29.05.1934

İskan Kanunu, Fasıl 3, T.C. Resmi Gazete, Sayı 2510, 21.06.1934

Zabıt Cerideleri

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 28, İçtima: 1, 01.03.1923

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 1, İçtima: 8, 22.08.1923

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 2, İçtima: 14, 05.09.1923

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 5, İçtima: 102, 14.02.1924

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 17, İçtima: 2, 03.03.1924

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 10, İçtima: 13, 27.11.1924

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre :2, Cilt: 30, İçtima: 46, 26.03.1927

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3, Cilt: 4, İçtima: 73, 12.05.1928

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 1, İçtima: 2, 07.03.1935

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 24, İçtima: 51, 20.04.1938

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, Cilt: 24, İçtima: 52, 25.04.1938

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 6, Cilt: 16, İçtima: 26, 10.03.1941

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 6, Cilt: 20, İçtima: 77, 11.08.1941

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 6, Cilt: 26, İçtima: 67, 01.06.1942

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 6, Cilt: 30, İçtima: 23, 04.01.1943

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 7, Cilt: 7, İçtima: 23, 24.01.1944

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 8, Cilt: 7, İçtima: 8, 19.11.1947

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 8, Cilt: 11, İçtima: 65, 31.05.1948

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 8, Cilt: 12, İçtima: 84, 07.07.1948

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 8, Cilt: 17, İçtima: 59, 23.03.1949

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 8, Cilt: 19, İçtima: 90, 23.05.1949

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 8, Cilt: 23, İçtima: 27, 09.01.1950

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 8, Cilt: 23, İçtima: 29, 13.01.1950

KİTAPLAR

AKYÜZ Yahya, *Türk Eğitim Tarihi:M.Ö. 1000-M.S. 2016*, Pegem Akademi, Ankara, 2016

ARİES Philippe, *Centuries of Childhood: A Social History of Family Life*, Vintage Books, New York 1960

ATALAY, Besim, *Divanü Lûgat-it Türk Dizini*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1985

BALTACIOĞLU, İsmail Hakkı, *Talim ve Terbiyede İnkılap*, haz. Rıdvan Canım- Remzi Yavaş Kınca, M.E.B. Yayınları, İstanbul, 1995

BALTACIOĞLU, İsmail Hakkı, *Hayatım*, Dünya Yayıncılık, İstanbul, 1998

BİNBAŞIOĞLU, Cavit *Başlangıçtan Günümüze Türk Eğitim Tarihi*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2009

ERGİN, Osman Nuri, *Türk Maarif Tarihi*, Cilt 1-2, Eser Kültür Yayınları, İstanbul, 1977

GÖKALP, Ziya, *Medeniyet Tarihi*, haz. Kazım Yaşar Koparan-Afşar İsmail Aka Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1976

HEYWOOD, Colin, *Baba Bana Top At: Batı'da Çocukluğun Tarihi*, çev. Esin Hoşsucu, Kitap Yayınevi, İstanbul 2003

- HOLT, John, *Çocukluktan Kaçış*, çev. Cihan Aksoy-Sinem Yılandı, Beyaz Yayınları, İstanbul, 2000
- İNAN, Afet, *M. Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım*, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul, 1998
- KAFESOĞLU, İbrahim, *Türk Milli Kültürü*. Ötüken Yayınları, İstanbul, 1998
- KANAD, Halil Fikret, *Pedagoji Tarihi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1963
- KANSU, Mazhar Müfit, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, Cilt I, TTK Basımevi, Ankara, 1997
- KAPLAN, İsmail, *Türkiye'de Milli Eğitim İdeolojisi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2019
- KARABEKİR, Kazım, *Çocuk Davamız*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2019
- KARAL, Enver Ziya, “Atatürk İlkelerinin Biçimlendirdiği Eğitim”, *Atatürk ve Eğitim: Türk Eğitim Derneği V. Eğitim Toplantısı*, yay. haz. Nizamettin Koç, 1981
- LEE, Stephen *Avrupa Tarihinden Kesitler(1494-1789)*, çev. Ertürk Demirel, Dost Kitabevi, Ankara, 2015
- LOCKE, John, *Eğitim Üzerine*, çev. Aylin Uğur, Yeryüzü Yayınevi, Ankara, 2004
- ONUR, Bekir, *Dünyada ve Türkiye'de Değişen Çocukluk*, Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Ankara 2001
- ONUR, Bekir, *Türkiye'de Çocukluğun Tarihi*, İmge Kitabevi, Ankara 2005
- ÖZBEK, Nadir, *Osmanlı İmparatorluğunda Sosyal Devlet: Siyaset, İktidar ve Meşruiyet(1876-1914)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008
- ÖZBEK, Nadir, *Cumhuriyet Türkiye'sinde Sosyal Güvenlik ve Sosyal Politikalar*, Tarih Vakfı, İstanbul, 2006
- ÖZTAN, Güven Gürkan, *Türkiye'de Çocukluğun Politik İnşası*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2019
- POSTMAN, Neil, *Çocukluğun Yokluğu*, çev. Kemal İnal, İmge Kitabevi, Ankara 1995
- SAKAOĞLU, Necdet, *Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003
- SANTROCK, John, *Yaşam Boyu Gelişim*, çev. Galip Yüksel, Nobel Yayınları, Ankara 2014
- SOYAK, Hasan Rıza, *Atatürk'ten Hatıralar*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010

- THOMPSON, E.P., *İngiliz İşçi Sınıfının Oluşumu*, çev. Uygur Kocabaşoğlu, Birikim Kitapları, İstanbul, 2015
- ÜSTEL, Füsün *Makbul Vatandaşın Peşinde*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004
- ZÜRCHER, Erik J., *Osmanlı İmparatorluğu'ndan Atatürk Türkiye'sine Bir Ulusun İnşası: Jön Türk Mirası*, çev. Lütfi Yalçın, Akılçelen Kitaplar Yayınevi, Ankara, 2015
- _____ *Fröbel Usulü ile Küçük Çocukların Terbiyesi*, Maarif Vekaleti Yayınları, İstanbul, 1924
- _____ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1997
- _____ *Hükümetler, Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*, haz. İrfan Neziroğlu-Tuncer Yılmaz, Cilt 1, TBMM Basımevi, Ankara, 2013
- _____ *Hükümetler ve Programları (1920-1960)*, haz. Nuran Dağlı-Belma Aktürk, Cilt 1, TBMM Basımevi, Ankara, 1988
- _____ *Umumi Nüfus Tahriri*, İstatistik Umum Müdürlüğü, 28 Teşrinievvel 1927, Başvekalet Müdevvenat Matbaası, Ankara, 1929
- _____ *C.H.F. Nizamnamesi Ve Programı*, T.B.M.M. Matbaası, Ankara, 1931
- _____ *20 İlkteşrin 1935 Genel Nüfus Sayımı Türkiye Nüfus*, Ulus Basımevi, Ankara, 1935
- _____ *Annelere ve Çocuklara Salname*, Himaye-i Etfal Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1927
- _____ *Ankara Himaye-i Etfal Cemiyeti Nizamname-i Esasisi*, 30 Haziran 1337 (1921)
- _____ *John Dewey'in Türkiye Maarifi Hakkında Raporu*, Devlet Basımevi, İstanbul, 1939
- _____ *Albert Malche'in İstanbul Üniversitesi Hakkında Raporu*, Devlet Basımevi, İstanbul, 1939.
- _____ *Beryl Parker'in Türkiye'de İlk Tahsil Hakkında Raporu*, Devlet Basımevi, İstanbul, 1939

MAKALELER

AKBAŞ Emrah-ATASÜ TOPÇUOĞLU Reyhan, “Modern Çocukluk Paradigmasının Oluşumu-Eleştirel Bir Değerlendirme”, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, Cilt: 20 Sayı: 1, Nisan 2019

AKCAN, Erol “İki Dünya Savaşı Arasında Türkiye’de Gençlik Teşkilatı Oluşturmaya Dönük Bazı Tasavvur ve Teşebbüsler”, *Bellekten*, Cilt: 81, Sayı: 292, 2017

AKGÜN, Seçil-ULUĞTEKİN, Murat, “Misak-ı Maarif”, *Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 3, 1989

AKYÜZ, Kenan Türk Ocakları, *Bellekten*, Cilt: 50, Sayı: 196, 1986

AKYÜZ, Yakup, “Eski Yunan’da Çocuk ve Çocuk Eğitimi”, *IV. Canik Sempozyumu: Geçmişten Günümüze Şehir ve Çocuk, 15-17 Mayıs 2015 Samsun, 2016*, ed. Osman Köse, Canik Belediyesi Kültür Yayınları, 2016

ARI, Kemal “Cumhuriyet Dönemi Nüfus Politikasını Belirleyen Temel Unsurlar”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 23, 1992

ARIKAN, Zeki, “Halkevlerinin Kuruluşu Ve Tarihsel İşlevi”, *Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt 6, Sayı: 23, 1999

ASAF, Burhan, “Gençlik Bahsi”, *Hakimiyeti Milliye*, Sayı: 4442, 29 İkinci Teşrin(Kasım) 1933

ASLAN, İffet “Dünyanın İlk Çocuk Bayramı 23 Nisan Ve Uluslararası Çocuk Yılı”, *Bellekten*, Cilt: 46, Sayı: 183, 1982

BALCIOĞLU, Mustafa, “Osmanlı Genç Derneklerinden İnkılâp Gençleri Derneklerine”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 43, 1999

BALTACIOĞLU, İsmail Hakkı, “İnkılabın Mektebi”, *Yeni Adam*, Sayı: 7, 12 Şubat 1934

BALTACIOĞLU, İsmail Hakkı, “Terbiye”, *Yeni Adam*, Sayı: 24, 11 Haziran 1934

BALTACIOĞLU, İsmail Hakkı, “Türkiye İçin Bir Gençlik Teşkilatı Yapmak Lazımdır”, *Yeni Adam*, Sayı: 34, 20 Ağustos 1934

- BAYTAL, Yaşar, Atatürk Döneminde Nüfusu Artırma Çalışmaları ve Gürbüz Türk Çocuğu Projesi, *Cumhuriyet Tarihi Araştırma Dergileri*, Yıl: 5, Sayı: 10, 2009
- BEKATA, Hıfzı Oğuz, “Gençlik Bahsi”, *Çığır*, Sayı: 9, İkincikanun(Ocak) 1934
- BEKATA, Hıfzı Oğuz, “İnkılap Gençliğinin Vazife ve Mesuliyeti”, *Çığır*, Sayı: 9, İkincikanun(Ocak) 1934
- BEKATA, Hıfzı Oğuz, “İnkılap Gençliğinin Vazife ve Mesuliyeti II”, Sayı: 10, Şubat 1934
- BEKATA, Hıfzı Oğuz, “Yalnız Kendine Güvenen İnsanlar Ülkesi”, *Çığır*, Sayı: 11, Mart 1934
- BEKATA, Hıfzı Oğuz, “Türkiye’de Ulusal Gençlik Kurumu”, *Çığır*, Sayı: 25, Sonkanun(Ocak) 1935
- BEKATA, Hıfzı Oğuz, “Eski ve Yeni Nesiller Bakımından Gençlik Kurumu, *Çığır*, Sayı: 26, Şubat 1935
- BEKATA, Hıfzı Oğuz, “İlk İş: Gençliği Kazanmaktır!”, *Çığır*, Sayı: 29-30, Mayıs-Haziran 1935
- BEKATA, Hıfzı Oğuz, “Propaganda Davamız”, *Çığır*, Sayı: 50, Mayıs 1937
- BEKATA, Hıfzı Oğuz, “Türk Ruhu” *Havacılık ve Spor*, Sayı: 207, 15 Ocak 1938
- ÇAVDAR, Tefik “Türkiye’de Nüfus ve Nüfus Sorunu”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt: 6, İletişim Yayınları, İstanbul 1995
- ÇORLU, Aziz “Cumhuriyetin ve İnkılabın Muhafızı Hakiki Cumhuriyetçi Olan Münevver Türk Gençliğidir”, *Çığır*, Sayı: 29-30, Mayıs-Haziran 1935
- DENİZ, Burcu-ÖZTAŞ, Sezai, “Dr. Fuad Umay ve Çocuk Esirgeme Kurumu faaliyetleri”, *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 19, 2020
- DİKYOL ÇIĞIR, Derya, “Antik Yunan’dan Bir Eğitim Modeli: Sparta”, *Mediterranean Journal of Humanities* Cilt:6 Sayı:2, 2016
- DONUK, Abdulkadir, “Çeşitli Topluluklarda ve Eski Türklerde Aile”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, Sayı: 33, İstanbul, 1982

DURU, Kazım Nami, “Muhtelif Yaşta Çocuklar Ve Tecrübi Ruhiyat-Her Çocuk Ayrı Bir Alemdir Her Çocuğun Ayrı Bir Tetkike Tabi Tutulması Yeni Neslin Terbiyesi Nokta-i Nazarından Mühimdir.”, *Gürbüz Türk Çocuğu*, Sayı: 3, 30 Kasım 1926

DURU, Kazım Nami “Disiplinli Gençlik”, *Çığır*, Sayı: 9, İkincikanun 1934, s.172.

GEYBULLAYEV, Giyasettin-RIZAYEVA, Vefa, “Eski Türklerde Umay Tanrıçası”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 2, 1999

IŞIK, Esra, “Cumhuriyet’in Gürbüz Çocukları”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 75, 2023

İNAN, Afet, “Büyük Nutuk’ta Atatürk’ün Gençliğe Hitabesi”, *Belleten*, Cilt: 30, Sayı: 120, Ekim 1966

KANAD, Halil Fikret, “Ev Terbiyesi”, *Çığır*, Sayı: 31, Birinci Teşrin(Ekim) 1935

KANAD, Halil Fikret, “Ev Terbiyesi II”, *Çığır*, Sayı: 32, İkinci Teşrin(Kasım) 1935

KAPLUHAN, Erol “1921 Maarif Kongresi’nin Türk Eğitim Tarihindeki Yeri Ve Önemi”, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 8, 2014

KAŞTAN, Yüksel, “Cumhuriyet Döneminde Nüfus Hareketlerinin Fonksiyonu”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 1, 2006

KAYABAŞI, Onur Alp, “Türk Mitolojisinin Kutsal Dişisi: Umay”, *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 22, 2016

KESER, Derya, “Kazım Karabekir Paşa’nın Yetim Çocukları Himayesi Üzerine Bir Değerlendirme”, *Ankara Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 5, 2020

KUZGUN, Meral “Şark Cephesi Kumandanı Kâzım Karabekir’in Çocuk Terbiyesi Ve Eğitimine Yönelik Görüşleri: Sarıkamış Ana Mektebi Örneği”, *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 10, Sayı: 19, 2020

OZANSOY, Fahri “Nasıl Gençlik İstiyoruz”, *Çığır*, Sayı 15-16, Temmuz-Ağustos 1934

SARIKAYA, Makbule, “Türkiye Himaye-İ Etfal Cemiyeti Reisi Dr. Mehmed Fuad (Umay) Bey’in Çocuk Üzerine Yazıları ve Kitapları”, *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 25, 2020

SARIKAYA, Makbule, “Bir Çocuk Kasabası Sarıkamış” Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı: 23, 2004

SAĞLAM TEKİR, Hürü -TEKİR, Süleyman “Eğitime Katkılarıyla Kazım Karabekir”, *Uluslararası Beşerî Bilimler ve Eğitim Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 2, 2017

SINAR ÇILGIN, Alev, “Genç Cumhuriyetin Ütopyası: Gürbüz Türk Çocuğu”, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 6, Bursa, 2004

ŞEVKİ, Ali, “Sağlam Çocukların Muhtelif Aylarında Bulunması Lazım Olan Evsaf”, *Gürbüz Türk Çocuğu*, Sayı: 8, 30 Nisan 1927

TUĞLUOĞLU, Fatih, “Cumhuriyetin İlk Döneminde Verem Mücadelesi ve Propaganda Faaliyetleri”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 13-14, 2008

TUĞLUOĞLU, Fatih, “Türkiye’de Sıtma Mücadelesi(1924-1950)”, *Türkiye Parazitoloji Dergisi*, Cilt: 32, Sayı: 4, 2008

TURAN, Mustafa, “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Tevhid-i Tedrisat”, *Türk Yurdu Dergisi*, Sayı: 288, 2011

UĞURLU, Aylin-ŞİNOFOROĞLU, Tolga, “Sokol Hareketi: Nasyonalist ve Politik Bir Araç Olarak Jimnastiğin Kullanımı”, *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, Cilt: 26, Sayı: 4, 2021

ÜNAL, Müzeyyen Ezel, “Erken Cumhuriyet Döneminde Gençliğin Militarizasyonu: Askerliğe Hazırlık Dersleri”, *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 1, 2015

YÜKSEL OKTAY, Elif “Türkiye’de Cumhuriyet’in İlanından Günümüze Uygulanan Nüfus Politikaları”, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 7, Ekim 2013- Nisan 2014

_____ “Vatanı Bu İki Çocuktan Hangisine Teslim Ederdiniz?”, *Gürbüz Türk Çocuğu*, Sayı: 4, 31 Aralık 1926

_____ “Bilmeyerek Yapılan Hayat Hırsızlıkları-Çocuklarımız Yalnız Bizim Değil Aynı Zamanda Vatanındır”, *Gürbüz Türk Çocuğu*, Sayı: 3, 30 Kasım 1926

_____ “Milli Siyasetimizin En Mühimi Çocuk Siyasetidir”, *Gürbüz Türk Çocuğu*, Sayı: 1, 30 Eylül 1926

_____ “Atatürk ve Türk Gençliği”, *Çığır*, Sayı 32, İkinci Teşrin(Kasım) 1935

TOPTAŞ, Koray, ‘‘Eski Mezopotamya’da Çocuk’’, *Archivum Anatolicum*, Cilt:10 Sayı:1, 2016

YUVALI, Ertuğrul, ‘‘Sosyal Politika Aracı Olarak Sosyal Güvenlik Kavramı’’, *İş ve Hayat*, Cilt 6, Sayı: 11, 2020

_____ ‘‘Himaye-i Etfal Cemiyeti İstanbul Merkezi-Süt Damlasının Bir Aylık Faaliyeti’’, *Türkiye Hilal-i Ahmer Mecmuası*, Sayı: 57, 15 Mayıs 1926

_____ ‘‘Çocuklarınızı Korkutmayınız ve Dövmeyiniz’’, *Resimli Ay*, Sayı: 1, 31 Ocak 1924

_____ ‘‘Mektep ve Ailenin Çocuk Terbiyesindeki Tesirleri’’, *Çocuk*, Sayı: 6, 1 Haziran 1936

_____ ‘‘Kahraman Eribe’’, *Haber*, 1 İkinciteşrin(Kasım) 1936

TEZLER

BULUT, Meryem, *Refik Saydam Hıfzıssıhha Merkezi Başkanlığı(1928-2017)*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2021

ÇAKIR, Gül, *Atatürk Dönemi’nde Çocuk, Kadın ve Aile Algısı*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir, 2019

DENİZ, Burcu, *Dr. Fuad Umay ve Çocuk Esirgeme Kurumu Faaliyetleri*, Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kırklareli, 2019

KOCAKUŞAK, Fulya, *Antik Roma’da Aile Kurumu*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bursa 2011

KONUKÇU, Celal Kürşad, *Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu(1923-1981)*, Ankara Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2022

KURT, Sevil Lale, *Türkiye’de Çocuk Haklarının Bilinirliği*, Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2013

MAMUR IŞIKÇI, Yasemin, *Sosyal Politika Açısından Türkiye’de Çocuk Hakları Sorunu: Alana İlişkin Bir Araştırma*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Malatya, 2013

ÖZPEKCAN, Meliha, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Sağlık Politikası(1923-1933)*, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 1999

REÇBEROĞULLARI, Ayşe Nur, *Atatürk Dönemi Çocuk Politikası*, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Bursa, 2021

SARIKAYA Makbule, *Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti(1921-1935)*, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, Erzurum, 2005

SEZER, Ayten, *Atatürk Döneminde Yabancı Okullar (1923-1938)*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 1994

TAŞKIRAN, Cemalettin, *Kazım Karabekir Paşa'nın Askeri Hayatı ve Komutanlığı*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1992

TÜRKKAN, Yasemin, *Türk Modernleşmesinde Yeni Adam Dergisi (1934-1938)*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008

UĞUR, Çetin Serkan, *Türkiye' de Çocuk Koruma Politikaları: Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetinin Rolü*, Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Uzmanlık Tezi, Ankara 2018

YAMAK, Sanem, *II. Meşrutiyet Döneminde Paramiliter Gençlik Örgütleri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 2009

YOLCU, Serap, *Türkiye'de Bir Politik Özne Olarak Gençliğin İnşası(1930-1946)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 2014

SÜRELİ YAYINLAR

Çığır

Çocuk

Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası

Haber Gazetesi

Hakimiyet-i Milliye

Havacılık ve Spor Dergisi

Resimli Ay Dergisi

Türkiye Hilal-i Ahmer Mecmuası

Yeni Adam Mecmuası

İNTERNET KAYNAKLARI

<https://www.unicef.org/turkey/çocuk-haklarına-dair-sözleşme>

<https://www.britishmuseum.org>

<https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/trachoma>

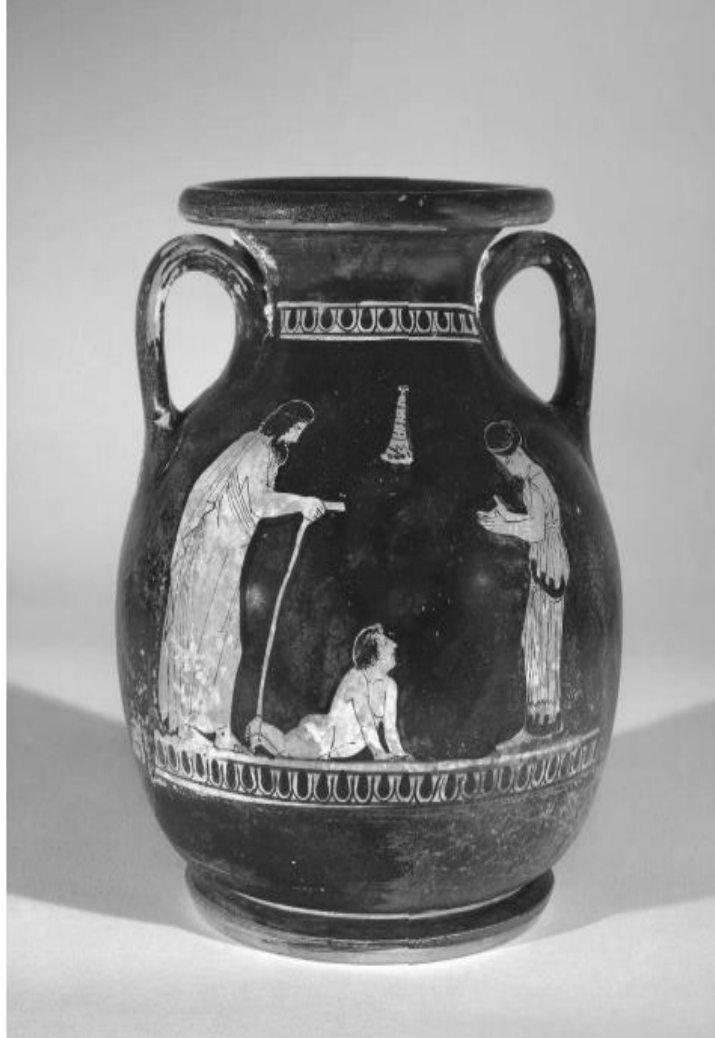
EKLER

Ek 1. Elinde yazı levhası ve stylos (dolma kalem) olan bir kız çocuğunu gösteren, pişmiş topraktan yapılmış heykelcik²¹⁶



²¹⁶ Fotoğraf için bkz. https://www.britishmuseum.org/collection/object/G_1881-0824-104 Erişim tarihi: 26.05.2022

Ek 2. Bir çocuğa yürüme öğretilişini ve çocuğun, pedagoğu tarafından yakından izlenişini resmeden bir pelike(Geniş karınlı amforaya benzer, çift kulplu, küçük seramik Yunan kabı)²¹⁷



²¹⁷ Çocuğun yetişkinler gibi resmedilmesi, çocukların bu dönemde minyatür yetişkin olarak algılandığını gösteren kanıtlardan biridir. Fotoğraf için bkz. https://www.britishmuseum.org/collection/object/G_1864-1007-189 Erişim Tarihi: 26.05.2022

Ek 3. Gürbüz Türk Çocuğu Dergisi'nin ilk sayısının kapak sayfasında bir gürbüz çocuk örneği²¹⁸



²¹⁸ Gürbüz Türk Çocuğu, Sayı 1, 30 Eylül 1926.

Ek 4. “Vatanı Bu İki Çocuktan Hangisine Teslim Ederdiniz?” sorusu ile karşılaştırma yapılan iki çocuk²¹⁹

صفحة ۲۴ ————— كوربوز تورك چوجوغى ————— سان ۴

وطنى بو ايكي چوجوقدن هانكيسنه تسليم ايدرسكز؟
هيج بتره بوق كه شو صاغده كي ابي باقىلمسه كوربوزه
يا صولده كي خسته لقلى، باقىلما مش چوجوغى آتالم مى؟
خاير! اوفى ده ابي باقالم، صحتلى، كوربوز تيشه بره لم.

بونك ايجونه نه يا باقالم؟

يا باقمىز شيد هيج مشكل دكلدر. بالهكس بسطدر. اولدو چوجونه باقىمى مقنده كي صمى نوصيله رعایت و صوكره وطن چوجوقدننى حيا ايجونه نكل ابدن حمايه اطفال جمعيتنه ياردم ابدن لم. فضل تيرغانه بولونا ييرسه هيج اولماسه سده بر ليرا و برهك اعضا اولدلم. جمعيت قارشى مادي، معزى اليوزنه نه ياردم كلد يلمسه دروغ اتمدلم.

هر ملت كرك حرب عمومينك، كرك بيك تورلو اجتماعى و مرضى تاثيرلك اچدينى نفوس بوشاخنى دولدورمغه چالشمبور. بز توركلر بو نقصاي تلافى ايجون داها چوق چالشمغه، فداكارلنه مجبورز.

بوراده تورك عسكرى
 يتره تى كوكى بى
 بوراده قورنولدى تورك
 سقاربا آدى بوبوك .
 اى بزم غازى ياشا!
 چوقه ياشا! سن چوقه ياشا!

 بو كيبه سبه يازاسه كيبه سبه ،
 ما كينست! چابون بريمه!
 آت ارجاغه چوقه كورمور!

دروت! ديه دوروك تومور!
 (ايكي دفعه :)
 طانغير لونفور
 لانغير لونفور
 ياف! يوروف!

 آرمودل بال ييلم
 حقد شكر! ديه لم
 كوره لم غازى مرمى
 چوكلم ديز مرمى

(هب بردن ديز چوكورلر)
 آلرئنى توبيلم
 هابرمى چابون كيدرم لم
 (قالمارلر جله بورورلر)
 طانغير لونفور
 لانغير لونفور
 ياف! يوروف!
 (او بون بتر)



²¹⁹ Gürbüz Türk Çocuğu, Sayı 4, 31 Aralık 1926, s. 24.

Ek 5. Himaye-i Etfal Cemiyeti Yardım Pulu(1928)



Ek 6. 1 Kasım 1936 Tarihli Haber Gazetesinin 1723. Sayısında yer alan Kahraman Eribe başlıklı haber

HABER

Başvekil Polislerimizin faaliyetlerinden takdirle bahsetti
— Yazısı 3 üncü sayfada —

3 Kurş - Telefon: 23872 1 İkincitesrin 1936 PAZAR Sen: 5 - Sayı: 1723

Irak isyanı

Araplar arasında Başka hâdiselere bir başlangıç mı?

Bağdatta harbiye nazırı öldürüldü Başvekil ile hariciye nazırı memleket dışına sürüldü




Memleket dışına sürülen Irak hükümet adamları Başvekil Yâsin Paşa Hariciye nazırı Nuri Salt Paşa (Yazısı 6 üncüde.)

Türk Kadınları ASKER OLUYOR

Millî Müdafaa Hava Müsteşarı diyor ki: "Çok yakında ordunun bütün vazifelerinde Türk kadını ile Türk erkeğini omuz omuza göreceğiz."



Birde de öteden edileceği anlaşılan kadınların askerliği usulü Soyget Rusya gibi bazı memleketlerde tatbik edilmektedir. İşte Soyget Rusya'da kadın askerlerden bir grup... omuz omuza görecek, demektir.

Filistin cephesinde Kayde değer hâdiseler vardır!

Mareşal Allenbi Son ehil salıp muharebelerinde Türk ordularına karşı nasıl muvaffak oldu?

Bu harbe iştirak eden Türk askerlerinde rica ediyoruz.

Bu İngiliz hava zabitanın kaleminde çıkan bu harp detamı... Bu harbe iştirak eden Türk askerlerinde rica ediyoruz.

Kahraman Eribe Yarın, eski mektebinde merasimle anılacak



İlk kadın hava şehidini kahraman Eribe

Cumhuriyet bayramında Ankara'da tayyarenin parşütüne atıldıktan sonra parşütün geç açılması yüzünden yere serilen tayyareci Vehibin kızı E. ribe için yarın Kadıköy kız ortamektebinde bir ihtifal yapılacaktır. Eribinin resmi merasime mektebin salonuna asılacaktır.

Kahraman kız, bu sene Kadıköy kız ortamektebinden mezur olmuştur. Kendi yedi aylık iken babası ile anasını kaybetmiş, ancak Vehib'in himayesinde büyümüştür. Vehib'in babası bilecek teydi.

Büyük Millet Meclisi Bugün açılıyor

Atatürk tarihi ve büyük nutuklarını bu celsede söyleyecekler

Büyük Millet Meclisi bugün saat on dörtte eski Reis vekillerinden Nuri Conker tarafından açılacaktır. Nuri Conker Meclisi açtıktan sonra Büyük Önder Atatürk'ün rüyaset mevkilini terkedecektir. Atatürk nutukunu söyleyecektir.

Bundan sonra resmîlik divanı ziyaset.

Ankara'da Orduveinde heyecanlı bir sahne

Büyük şefimiz dedi ki: "20 milyon Türke arkamdan suya atıl desem atılırlar," Subaylarımız cevap verdiler: "Emret Atatürk, emirlerinize amadeyiz."

Belgrat gazetelerinden Vreme ya... "20 milyon Türke benim arkamdan yürümektedir. 20 milyon Türke 'Arkamdan suya atıl, dersem atılırlar.'" Orduveinde bulunan zabıtlar A. tâtürkün bu sözlerine hep bir ağızdan: "Emret Atatürk, cevabını ver, mek suretiyle Büyük Şefin emirleri ne dâima amade olduklarını göstermişlerdir."

Bundan sonra bir Türk zabiti söz alarak kısa bir nutuk söylemiş ve Türk ordusunun yalnız Türkiye için değil, Türkiye'nin müttelikleri için de hayatını fedaaya hazır olduğunu söylemiştir.

Bu sözlerden fevkalâde mütehaşsis olan M. Stoyadinoviç teşekkürle mukabele etmiştir.

Bu muazzam esere yarın başlıyoruz

Genel Kurmay Başhanması Mareşal Fevzi Çakmak'ın şehitliğine geldiği zaman Haydarpaşa garından çıkarken... Mareşal Fevzi Çakmak, üstün de yazdığı gibi, yarın Havalikçe mektep gemisiyle Kostenceye hareket edecek, oradan Bitlereye geçecektir.

Ek 7. Haber Gazetesi'nin 21 Mart 1936 Tarihli Sayısında çocuk işçiler konusu

12

Çocuk işçiler

Fabrika ve iş sahiplerinin çocuk işçi çalıştırmalarının Sıhhi, ahlâkî ve içtimai Mahzurları olduğunu gözden kaçırmamak lâzımdır

İşçi anketimizin bugünkü mevzuu, çocuk işçilerdir. İş kanununun henüz çıkmamasından istifade eden fabrika ve imalâthane sahipleri sırf daha ucuza çalıştırlarından dolayı çocuk işçileri çalıştırmaktadırlar.

Küçük çocukların çalıştırılmasında bir sıhhi, bir ahlâkî ve bir de içtimai olmak üzere üç mahzur vardır.

1 - Sıhhi mahzur :
Henüz adaleleri ve kemikleri inkişaf etmemiş, gelişmemiş, ufak çocuklar, ağır şartlar altında çalışmaları takdirde gayri tabiileşirler. Göğüsleri içeriye doğru batar, kamburları çıkar. Vücut gayri tabii şekilde inkişaf eder.

Ufak çocukların çalıştırılmasında sıhhi mahzurları ilk önce gören ve tesbit eden Biyomarktır. Biyomark Prusyanın bir kasabasına gelmiş. Ve kasaba erkeklerini askere yazılmak için davet etmiş.

Fakat birdenbire balmış ki, gelen kimseler zayıf, çürük, çarık, öksürsün yere düşecek gibi adamlardır.

Bütün kasaba erkeklerinin böyle olmasın nazarı dikkatini celbetmiş. Tahkikat yapmış, bir de öğrenmiş ki, bu erkekler küçük yaşta itibaren civar fabrikalarda çalışıyorlar.

Bundan başka İngiltere maden ocaklarında geceleyin de çalıştırılan çocukların büyük bir ekseriyetinin 25 yaşından fazla yaşama-dıkları statistiklerle tesbit edilmiştir.

Biz, nüfus az bir milletiz. Nüfusumuzun sürüleceğini artırmamız — fakat sağlamlı fertlerle — istiyoruz. Bunu temin etmek için de yapılacak ilk işlerden biri küçük çocuklarımızı hafızaharıştırmak ve onları korumaktır. Nerede gördüğümüzü hatırlıyorum. Fakat bir yerde okuduğumu iyice biliyorum. Dünya-da çocuk vefatı en fazla bizim memleketimizde oluyor.

Şüphesiz ki, bunda çocuğa bakmamız bilmemek gibi sıhhi ve terbiyevî bilgilisizlik büyük rol oynar. Fakat acaba bunda küçük çocukların çalıştırılması, zayıf bünyeli ana babamızın rolleri ne olur mu?

2 - Ahlâkî mahzur :
Bu bahiste uzun şeyler yazacak değiliz. Sadıca aldığımız, ben de saklı bir işçi mektubundan bazı satırlar neyredeceğim.

"Tabinden bundan bir buçuk ay mukaddem Ortaköyde ... Tütün deposunda işçi kızlardan 14 yaşında ... adında bir kız gene oranın ustabaşlarından ... isminde bir adam, Madam ... nın evinde kızım rızma tazarru etmiştir. Bu mesele o zamandan beri kapak altı oldu, unutuldu.

Biz Türkler ki, milliyetimiz, sevecimimiz, hayiyetimiz koruyan bir milletiz. Bir ermeninin bir Türk kızını iftialı edip imelaine tazarru ettikten sonra işin örtbas edilmesine ve aynı adama hâlâ e-line kolunu sallaya sallaya aramızda gezmesine nasıl tahammül edebiliriz. Rica ederim bu işle alakadar makamların nazarı dikkatini celbedin."

Kızın, ustabaşının ve mahalli cinayetlinin ceyran ettiği Madamın ismini yazmıyorum. Mektubu ay-men İstanbul müddeiumumiliğine göndereceğim. Bu işin mahabî ile orasının alâkadar olacağı muhakkaktır.

3 - İçtimai mahzur :
Tahsil yaşındaki çocukların okuyacakları, inkişaf edecekleri yerde çalıştırılmalarının cemiyet hesabına da ne kadar zararlı olacaktır.

duğu meydandadır. Fırsat bulsanız birkaç fabrika gezin. Burada tesadüf edeceğinizi yüzyü çok sarı, vücudü çok zayıf, ve gözleri çok çukura batmış işçilere sorun! Göreceksiniz ki, bunların hepsi on, on iki yaşından itibaren, yani daha çocukken çalışmaya başladıklarını söyleyeceklerdir.

Küçük yaşta itibaren çalışmaya başlayan kadın işçilere gelince, bu zavallılar bütünü bitkin bir hale gelmektedirler.

Küçük yaşta itibaren çalışan kızlar tam inkişaf yaşına geldiklerinde zaman vücutları şaşkınlık kadar bozulmakta ve çirkinleşmektedir.

Kadın işçiler dağılırken bu hâkâlati six de kolaylıkla ve açlıkla görülebilirsiniz. On yedi, on sekiz yaşlardaki kızlar arkadaşan bakıldıkları zaman otuz yaşında sanılırlar. Bacakları ve belleri gayet kalın, omuzları gayet dardır.

Üstelik çocukların çalıştırılmaları büyüklerin de işlerini kısmen almakta, bu suretle işsizliği ve iş fiatını düşürmektedir.

Bir de son olarak şu nokta var: Bir tanıdığım anlattı. Edirne, kapı civarında ismini buraya yazmadığım basit ve fena yürekli bir imalâthane sahibi on kuruş yev, miye ile on yaşlarında çocukları çalıştırmakta imiş. Bu çocukları sabahleyin önelerine büyük bir yığın iş koyarak bir odaya kilitli-yormuş. Öğle vakti birer dilim ekmele birer avuç zeytin yemelerine müsaade ettikten sonra kapıyı gene kilitliyor ve akşam seç vakitlere kadar katıyın açmıyor-muş.

Tabiatıyla ufak çocuklar bu iş-kenceden farkız hayata zorla tahammül ediyorlar.

İş kanunu şüphesiz ki, çocuk işçi işini de kökünden ve en doğru bir şekilde halledecektir.

HABER — Akşam postası

Venezelos Cenazesi Üten başve-killere yapılan me-rasimle kaldırılacak İsmet İnönü Demir-cise Türk hüküme-tinin taziyetini bildirdi

Atina, 20 — Türkiye Başbakanı İsmet İnönü Demircise bir telgraf çekerek Venezelos ölümü dolayısıyla Türk hükümetinin taziyetini bildirmiştir.

Yapılan cenaze programına güce ceset perşembe sabahı iki torpido ile Pireye getirilecek ve doğruca Atina Metropolitenesi kilisesine nakledelecektir. Burada cumartesi gününe kadar teşhir edildikten sonra cenazesi, Başve-killere yapılan merasimle kaldırılacaktır.

Venezelos partisi anıları kırk gün matem tutmuş, sıyah boyunbaşı ve sıyah kordon takmışa karar vermişlerdir.

Rivayete nazaran anı Venezelistler, hükümetin eski başvekillinin ölümü etrafında gösterdiği faaliyetten dolayı hükümeti ademi şikâyet reyî vereceklerdir.

İşkence

Japon Mançu otoritesine mensup memurlar Sovyet mahpuslarına işkence yapıyorlar

10 Mart 1936 tarihli Jurnal dö Mosku gazetesinde okunmuştur: Çita'dan bildirildiğine göre burada Japon — Mançu otoritesi-ne mensup memurlar hapsediklerini Sovyet vatandaşlarına hapishane-nede işkence yapmaktadırlar.

Bunlardan Harbin hapishanesinden nihayet tahliye edilen Pirogof Yoldaş da böyle işkencelere uğramıştır.

Kendisine Harbin'deki Sovyet general konsolosunun casusluk yaptığına itiraf ettirmek için bir-nünâ su ve petrol doldurulmuş, ayakları kırzın demirlerle bağ-lanmış, gene burunund demirle-kalemler sokulmuştur.

Pirogof tahliye edilir edilmez derhal Sovyet hükudünü geçmiş ve başından geçenleri alâkadar memurlara anlatmıştır.

Camide ölen adam

Yatsı namazından sonra Tarabya camii ni süpürten adam yaşlı bir-karında halılar üzerinde boylu bo-yunca yatmış görünüşü, ve uyudu-ğuna zannetmiştir. Yüzüne bakın-ca öldüğünü anlamış, Tarabya po-lisi karakoluna giderek haber ver-miştir.

Zabta memurları gelip bakın-ca yaşlı adamı tanımışlardır. Tarab-yada belediye caddesinde 86 nu-marada oturan Süleyman İsmi-ni de bu adamın cesedi belediye doktoruna muayene ettirilmiştir, kalbten öldüğü tespit edilmiştir. Doktorun raporu üzerine cesedin gömülmesine izin verilmiştir.

Portakalcı Cemal'in oğlu araniyor

Aksarayda Pazarıda portakal satan Cemal zabıtabaya başvurmuş, altı ay evvel anırsız kaybolan on yaşındaki oğlu Kurtiğin hâlâ bulunamadığını söylemiştir.

Zabta, çocuğu kaybolduğu gündenbergi aramaktadır. Bu sa-bah yeniden bir müvezzit çocuğun ifadesi alınmıştır.

Kurtis, altı ay evvel gazete sal-mıya başlamış, üç gün satıldıktan sonra vazgeçerek seyyar satıcı İsmail İsmindin bir adanla tanışmış-tır. Bu adam çocuğa kalem, def-ter satmıştır.

Kurtis, son defa olarak bir paz-ar günü öğleye doğru Eminönü-de İsmaille birlikte görülmüş ge-ce evine dönmeyince babası zabı-taya başvurmuştur.

Kurtis o zamandan beri kayıp-tır. Seyyar satıcı İsmail de ortada yoktur. Zabta yeni bulduğu bir iz üzerinde araştırmasına devam etmektedir.

Beşiktaşta oturan ve bir aydan beri ortada bulunmayan Reşit ile iki ay evvel evinden ayrılan Gedikpaşalı Koço da aranmaktadır.

21 MARE — 1936

Edirneye su baskını

Tehlike geçmiş değildir; birçok köy halkına kayıklar-la yardım edilmektedir

Edirne, 20 — Yükselen sular 4,39 metreye çıktıktan sonra dur-muştu. Fakat bugün gene yüksel-di. Yeni ve orta İmaret, Tabak-hane, Darülhadis, Süleymaniye, Küçükpazar, Uzunkaldırım, Ka-sımpaza, Kirishane mahallelerin-deki evler boşaltılmıştır.

Kazanova, Kırıkavak, Kirış-hane, Karaağaç, Demirtaş ova ve bahçeleriyle Tunca boyundaki Ha-tip, Değirmen, Yeniköy ovaları, Karacaköy nümune çiftliği su al-tındadır.

Su altında kalan köyler halkı-na kayıklar-la ekmele dağıtılmış-tır. Tehlike geçmiş değildir.

300 bin kişi yurtsuz kaldı

Su basması yüzün-den şimdiye kadar 133 kişinin öldüğü anlaşıyor

Neuyork, 20 (A.A.) — Dün ak-şamı kadar feyzan neticesinde Pensilvanya'da 56 kişinin öldüğü tespit edilmiştir. 300 kilometre boyunca Ohio nehri civarında o-

turaneler, korkudan yakındaki dağ-lık araziye sığınmışlardır.

Pitzburgda 150 milyon dolar-lık zarar vardır. Elektrikleri de işlemlen bu şehirde şimdiye kad-ar 6 ceset bulunmuştur. Civarlar-da da ayrıca 13 kişi ölmüştür.

Ölümler 133 ü buldu
Neuyork, 20 (A.A.) — 11 Şark hükümetinde feyzan neticesinde, bu sabaha kadar 133 kişinin öldü-ğü tespit olunmuştur. Bunlardan 90 i Pensilvanya'da, 21 i de Garbl Virjinyadadır. Yurtsuz kalanlar-ın miktarı 300 binden fazla tahmin edilmektedir. Ohio şehrinin suları hâlâ kabarmaktadır. Su bas-an şehirlerin bir çoğu elektriksiz ve gazsız kalmışlardır. İçilecek su da yoktur. Sarı hastalıklardan korkulmaktadır.

Vajington, 20 (A.A.) — Sena-to komisyonu, feyzan neticesinde tahaffuz tedbirler alınması halkın-da bir kanun lâyihası hazırlamış-tır. Bu lâyiha, 200 milyon dolar-lık bir masrafi icap ettirmektedir.

Bir İstanbul senede 151 kilo ekmele yiyormuş!

İstanbul en çok ekmele yiyen semti Eminönü ve Sarıyerdir

Buğday ucuzladı, ekmele de ucuzladı

Ekmele fiyatları, buğday ucuz-ladığı için narhtan aşağı satıl-maya başlanmıştır. Şehrin bazı semt-lerinde birinci nevi ekmele on ku-ruşa kadar immiştir. Pazartesi gün-ü narh komisyonu gene toplana-cak, son on beş günlük buğday fiyatlarına göre ekmele narhını tespit edecektir.

Belediye tarafından ayda bir defa olmak üzere nesredilen ekon-omik statistikler, bültenden İstan-bulda ne kadar ekmele yendiğini gösteren bir statistik vardır. İstan-bulda 188 fırın vardır.

İstanbul belediye sınırı içinde bir günde 306.519 kilo, bir senede 111.879.435 ekmele istihlak olun-maktadır.

İstanbul nüfusuna göre, İstan-bulda bir kişi vasatı olarak günde 413 gram, senede 151 kilo ek-mele yemektir.

Adalarda oturanlar senede 97 kilo, Bakırköylüler 340; Beşiktaş-lılar 445, Beykozlular 448, Eminön-ünde oturanlar 500, Fatihliler 436, Kadıköylüler 397, Sarıyerli-ler 659, Üsküdarlılar 427. Beyo-ğlunda oturanlar 344 kilo ekmele ye-mektedirler.

Bu rakamlardan anlaşılıyor ki, taya başvurmuştur.

Kurtis o zamandan beri kayıp-tır. Seyyar satıcı İsmail de ortada yoktur. Zabta yeni bulduğu bir iz üzerinde araştırmasına devam etmektedir.

Beşiktaşta oturan ve bir aydan beri ortada bulunmayan Reşit ile iki ay evvel evinden ayrılan Gedikpaşalı Koço da aranmaktadır.

İstanbulda en çok ekmele yiyen yerler Eminönü ve Sarıyer munta-kalarıdır. En az ekmele istihlak edil-en muntaka da Adalar, Bakır-köy, Beyoğlu belediye şubeleri muntakalarıdır. Maamafih bu rakamlar tespit edildikten, belediye şubelerinin kendi sınırları içinde çalışan fırınların çıkardıkları ek-mele miktarı göz önünde bulunduru-lmuş, her belediye şubesi muntaka-na diğer belediye şubeleri muntakalarındaki fırınlardan gön-derilen ekmele miktarı hesaba katılmamıştır.

Maliye şube memurları arasında değişiklik

Bir sabah refikimizin yazdığı-na göre Mercan maliye şubesinde bir vaka olmuş ve iddia edildiğine göre, müfettişlerden Nihat bu şubede ki memurlardan Cemal İsmail de bir memurla kayva ederek dövüşmüşler ve bu arada Nihat fa-r-laca hırpalanmıştır.

Hâdiseye aynı şube memurlar-ından birisinin daha karıştırdı söylenmektedir.

Mesale mirakibliğe bildirilmiş ve Cemal vekâlet emrine alınmıştır. Bundan başka diğer maliye şubelerinde de bazı değişiklikler yapılmış ve Mercan maliye memurlarından Sabri Hocapaşa şubesi-ne, Hocapaşadaki Zeki Kumkapı-ya, Kumkapı şubesindeki Mefkâre Akaraya ve Aksaraydaki memurlardan Zeki de Hocapaşa maliye şubelerine getirilmiştir.

Ek 8. 1935 senesine ait bir süt reklamı²²⁰

Büyükler **BURSA SÜTÜ**
 Çouklar **GLAKTOZ**
 İÇERLERSE BÖYLE OLURLAR



BOL VİTAMİNLİ
 MİKROPSUZ
 ADİ SÜTTEN
 10 DEFA
 DAHA KUV-
 VETLİ HALİS
 İNEK
 SÜTÜ
 HER BAKKALDA BULUNUR.

HAKKI

İSTANBUL : BALIKPAZAR, SÜNGERCİLER 83. ŞAKİR BİRADERLER.
 ANKARA : HALK PASTANESİ VE BURSA PAZARI.
 İZMİR : İSTANBUL PAZARI, ŞEKERCİLERDE, OSMAN ZEKİ.
 İZMİR : YORGANCILAR, LİYON ACENTASI, AHMET TEVFİK.

DİKKAT : Öğretmenlerden, Talebelerden ve diğeri okuyucularımızdan en az beş arkadaş birlikte abone oldukları takdirde abone bedellerinden yüzde elli tenzilat yapacağız. Bu suretle senelik abonemiz 60; altı aylık abonemiz 30 kuruş gibi çok az bir paraya geliyor. Bu ucuzluk kısa bir zaman sürecektir. Acele ediniz.

²²⁰ Çığır, Sayı 32, Ekim 1935.

Ek 9. Gürbüz Çocuk propagandası ile dergiye verilmiş bir reklam.²²¹

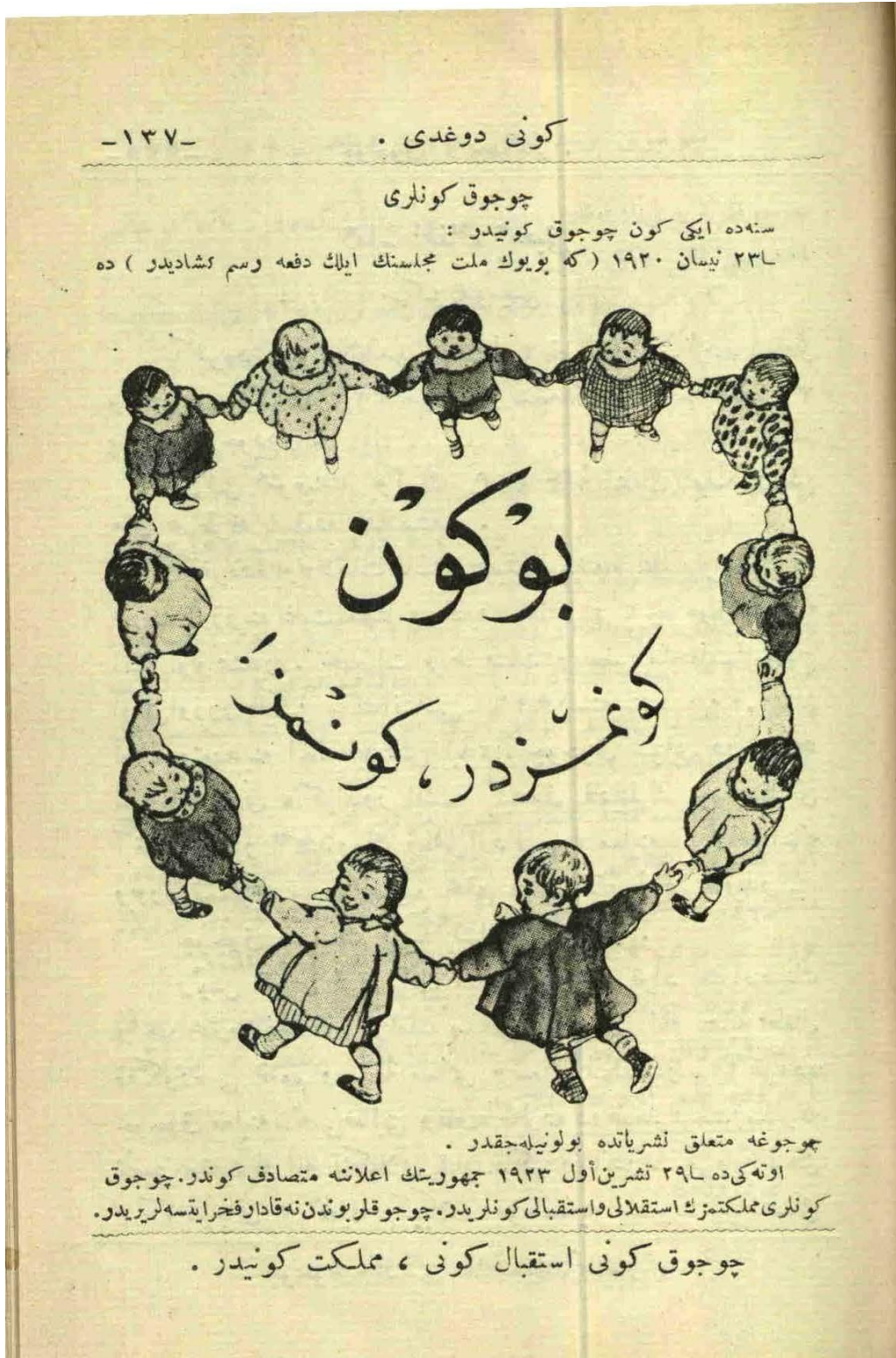
LAKTİN
Sütlü Un
ve
DIYASTİN
Stsz Un

Her ikisi de süt
Çocuklarını en iyi
besleyen unlardır.

Hazımsızlıktan
ishallerden korur
Kemiklerini kuvvet-
lendirir.

Bir annenin tatlı rüyası
olan
GÜRBÜZ ÇOCUK
Laktin
ve
Diyastin
ile büyür.

²²¹ çığır, Sayı 18, Ekim 1934, s. 1.

Ek 10. Çocuk Bayramı²²²

²²² Annelere ve Çocuklara Salname, s. 137

Ek 11. "İzmir'de Çocuk Bayramı"²²³

²²³ *Gürbüz Türk Çocuğu*, Sayı 13, 30 Eylül 1927

Ek 12. 23 Nisan Şenlikleri²²⁴

²²⁴ *Çocuk*, Sayı 5, 1 Mayıs 1936.

Ek 13. 23 Nisan'da Atatürk ve çocuklar.²²⁵



²²⁵ *Çocuk*, Sayı 31, 23 Nisan 1937

Ek 14. Çocuk Haftası'na özel²²⁶

²²⁶ Çocuk, Sayı 83, 22 Nisan 1938.

Ek 15. Atatürk ve Manevi Kızı Ülkü



Ek 16. Kazım Karabekir ve Gürbüz Çocuklar Ordusu



Ek 17. Atatürk ve Manevi Kızı Ülkü



Ek 18. Atatürk çocuklarla ve Türk gençliğiyle



Ek 19. "Çocuğunuz mu var, derdiniz var demektir" isimli makale²²⁷

۹

چوچوغنکیزی وار، دردیکنز وار دیمکدر

اوج باشنده بربنه قدر اولاره چوچوغنکیزی بابالی اوسوزلور
 اوده حبسی ایتدکز اوردنلی آلت اوست ایدرلر، سوغاغ
 صالورسه کز معاذاللا اولنره بوسو قورمه بیک درلورمه لکه وار.
 تحصیل سنی کلیمدیکی ایچونه مکتبه قبول ایتزلر. اولنری فنلک
 مریلرک اوشاقلرک دست تربینه تودیع ایدرلر.

محرری : سلیم سری

تلق ایدرم . اوحساس انسان طاسلاقلری دها
 اوقومه سننه داخل اولادن اول اویله فنا
 اعتیادلر ایدیزلرکه ، بلکه بوتون حیاتلرینه
 سورر .
 مدنی شهرلرک هان کافه سننده اوج باشندن
 اعتباراً مینی میلرک تربیه سنی درعهده ایدن
 « چوچوق باغچه لری » واردر . آلمانلرک
 « کیندر غارتن » تسمیه ایتدکلری بوقیمتلی
 مؤسسه لر ، جهلمز یوزندن بزده برقاریقاتور
 اولمشدر . حتی (یاورو مکتبی) دیمک لازم
 ایکن (آنا مکتبی) دیبه اسغنی بیله یا کلش
 قومیشدر .
 آلمان نه داغوغنی (فربه ل) ک بوندن بلکه
 دو قسان سنه اول تأسیس ایتدیکی چوچوق
 باغچه لری صوړک الی سنه دنبری ایلك ندرسات
 مکتبلرینه تقدم ایدن جدی وصیحی برر
 عائله ارجانی حالی آلدی وینه او بوپوک

مهره — اویوجایه — اویونه
 چوچوغنکیزی وار ؟ دردیکنز وار اینه
 قیزلر بر درجه به قدر نه ایسه نه ، فقط
 ارکک اولادی اولانلره الله امداد ایله سین .
 اوج باشنده ، دردنده ، بشنده حتی
 آلتینده ارکک چوچوق آنالر ایچون بر
 برآفتدر . اوده حبسی ایتسه کز زیانکار بر
 غاره کی هریشتی قیرار دوکر . اورنالی آلت
 اوست ایدرلر ، سوغاغه صالیورسه کز معاذاللا
 اولنره بوسو قورمش بیک درلو ته لکه وار ،
 مکتبه کوندرسه کز تحصیل سنی کله مشدر
 دیبه قبول ایتزلر .
 وقت وحالی برنده اولانلر بویاشده
 چوچغری دفع بلا ایچون دادیلرک ، اوشاقلرک ،
 بعضاً مریلرک دست تربینه تودیع ایدرلر .
 اومه صوم یاروجقلره یالانی ، خیلینی ، دها
 بیک دورلو مناسبتسز کلری تربیه سی نقصان ،
 ادرا کی فقط بوانسانلر اوکره تیر .
 نیجه ملکتنک بوپوک یارالرتدن
 بری اوج باشندن بدیسته
 قدر چوچوقلرک باقسز لیتدر .
 بن اولنری آنالی بابالی اوسوز

مرینک هیتله کوچک دماغلر بوپوک
 یورغونقلردن قورتاریلیدی . فربه ل ومغیبری
 حیاتک بودوره سننده اویون و اویوجاقلری
 بر تربیه واسطه سی اوله رقی قولاندیلر .
 چوچوغنک حقایق خارجه ایله ایلك تاسی
 مسائل تربیه نیک کوی اک نازکیدر .
 چونکه یاورو بو ایلك تاسده نه قاپارسه
 دماغنده بر ایدر . اگر چوچوغنه دها حیاتک
 ایلك سنه لرنده سی بر بار شکنده تحصیل
 ایدیلر ، اوکا اوکره تیه لک شیلر بردمیریلی
 حالنده وریلرسه هیچ شبهه ایدله سین که
 او نیچاره بوتون عمرنده مساعی فکرینه لک
 زبونی اولور ، اوکرندیکی شیلری بر آنغاره
 تلقی ایدر و بوپودیکی وقت نه کندینسته نه ده
 باشقه لریسه خیری اولور .
 اوج باشندن اعتباراً چوچوقلر اوضاع
 واطوارینی ، اعتیاد
 لرینی کوره کلری
 نمونه لره کوره آکیرلر .
 بورومه به ، قوشه به





هو جقلى قورقوتما يىگىز و دوگم يىگىز

قورقونچ اوماچىلار اونلار ك صاف و تىن
روحلى اوزرىده سىلنمز ازلر براقير .
بو قورقونمه لر بعضاً جو جقلى سىگىرلىرى بوزار:
جو جوق كيجه لرلى قورقونچ رۇيالار، كابوسلار



ايچىنجه كىپىز. بعضاً سىجىسى بوزار: جو جقى
قورقونچ، او كا قورقونچىدىن اجتنابى قورقونچىدىن شىشى
ياقنى او كره تىر، يىنى جو جقى كوله لكه آلىشدر .
جو جق مدافعه دن عاجز بر معصومدر. اونى دوگمك،
تهديد ايتك، و قورقونچى آلاچقه بر حر كىتدر. مدافعه دن
عاجز بر خسته ناصل دوگمك مزىسه، مدافعه دن عاجز بر
جو جق ده دوگمك مزىسه، قورقونچى لاما، تهديد ايدىله مزى.
اونو تىنمايدىر كه جو جقلى ك مشاهده و تدقيق خاصه سى
قوتلىدر. جو جق خيالنده جانلاند رىلان قورقونچ خياللىك
ركون حقيقت اولدىنى او كرنديكى زمان حقىق كزده
و بره جى ايتك حكىم يالانچى اولدىنى كزدر. جو جقلىرى
اوماچىله تهديد و اخافه ايدىلر جو جقلىرى ركون يالانچى
ياقنه آلىشدر رىبورلر دىمكدر. جو جقلى حيايده يالانى
او كره مەسىمكن دىمكدر. فقط بونى عائله سندن او كرنمى
والك زىاده حرمت ايتمى لازم كلن كىسه لرك تطبيق ايتدىكى
كورمى جو جق ايچون معنوى بر سقو طدر .

جو جقلىرى تريبه ايچون تهديد و اخافه طريفى ترجيح
ايدىلر قوتك اقناعه فائقىنى قبول ايدىن ضعيف كىسه لركدر.
ضعيفه قارشى قوت قوللانچى قوللاند ر، فقط قارشى سندن كىك
عزت نفسنه حرمت ايدىلر. اقناع واسطه سيله مراجعت ايتك
كوچ بر ايشدر. برى جابوق فقط موقت، ديكرى ياواش فقط
دواملى نمده و برى برى سلطنت تريبه سى بى رنجى نوع
تلقى به آلىشدر بر مشدر. عائله ده، جمعته ده، مكتبه ده خلاصه
بونون حيايتزده بو بوكلر كوچوكره قارشى دائماً قوت و جبر

قوللانچى ترجيح ايدىلر. جو جقه قارشى
مستبد و غدار اولمق، اونى ده ايلرىده ندار
مستبد ياقى دىمكدر .

آنه لر، جو جقلى كىزى سومكى، اونلر حرمت
ايتچى اونلر له دوست و آرقداش اولمى او كره نىگىز
جو جق يانكزه كلير كن حكمدارى حضورينه
چىقان ركوله كى دكل بر آرقداش كى كلى در.



كچن كونردن برنده بر عائله مجلسنده
بر بابانك جو جقى مكتبه ده جام قىردىنى ايچون
كندىسه اخطار نامه كوندرىلدىكىندن متأراً
سكز ياشنده كى جو جقى قولدن طوتوب
قره قوله كونوردىكىنى آكلاند قلىرى زمان
ايچىمىدن كلن بر عصيان ايله غير اختيارى :

-- يايىله جق اك بسىط شى بابا ايله اولادك يرلىرى
ده كيشدر يمكدن عبارت اولمايدى . دىمشم .

معصوم بر ياوروپه ياپلان بو آغير جنايت قارشى سندن
دويدىغ بر وعصيان، جو جقلى قارشى غدار وظالم اولغه
آلىشمش اولان مجلسده كىلر متحجر و متأثر ايتىدى .

شبهه سز هنوز بايدىنى قاحتك درجه سنى تقدردن
عاجز بر ياوروپى توقيف خانه به كونورن بابا بونى جو جقى
قورقونچى مقصديله يامىشدى . مقصدى جو جقى ندهيش
ايتك، حر كىتك ناصل بر جزايه لايق اولدىنى كوستر مكدى .
بو شعور سز غدار بابانك بايدىنى ظلم و جنايتى اولرده
جو جقلىر نه تكرار ايتمىن قاچ عائله، قاچ آنا بابا واردى؟
اوقومش، از جوق تريبه كورمش آنالر و بابالر بيله :

« بوكون اوصلو اوطورماز سىك سنى ايزبه به قاپارم . »

« بوكون يارامالزق ايدرسك سنى عربه و برىرم . »

« اكر بردها ياپارسك سنى اودن قووارم . »

كى تهديدلر له هر كون جو جقلىرى قورقونچىدىن
خالى دىمكدر .

حالبوكه بر جو جقه قارشى يايىلاچق جنايتلر ك اك
بو بوكونى اونى دوگمك و او كا قورقونچى نه اولدىنى او كرنمكدر .
قورقونچى حيايده اراده نى اولدىن، معنوى قىران اك بو بوكل
عامل، روح و بدنك سحتتى بوزان اك قوتلى مقرو بىدر .

جو جوق بو بوكلجه قورقونچى نه اولدىنى
او كره نه بيلير، و شبهه سز همز آنه لر لىمك
جهالنى بوزدىن ده كوچوك كن بونى
او كرنمىزدر . جاهلان نه محبت واقفانه
فناقدن ده فنادر. آنه لرك جو جقلى
قورقونچى ايچون قوللاندىقلى تهديدلر،
جو جقلىر معصوم خياللر نده جانلاند ردىقلى



HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

Tarih:28/08/2023

Tez Başlığı / Konusu: Atatürk Döneminde Çocuk Algısı

Yukarıda başlığı / konusu gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş c) Ana bölümler d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 85 sayfalık kısmına ilişkin, 17/08/2023 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 21'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Tez Çalışması Orjinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Adı Soyadı:	Özgür Kağan Balsızan
Öğrenci No:	N17234986
Anabilim Dalı:	Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi
Programı:	Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi
Statüsü:	<input checked="" type="checkbox"/> Yüksek Lisans <input type="checkbox"/> Doktora

DANIŞMAN ONAYI

Tarih: 28/08/2023

UYGUNDUR.

Prof. Dr. Mustafa Yılmaz



HACETTEPE UNIVERSITY
ATATURK INSTITUTE
THESIS/DISSERTATION ORIGINALITY REPORT

ATATURK'S PRINCIPLES AND HISTORY OF MODERN TURKEY TO THE DEPARTMENT PRESIDENCY

Date: 28/08/2023

Thesis Title / Topic: Perception of Child During Atatürk Period

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options stated below on 17/08/2023 for the total of 85 pages including the a) Title Page b) Introduction, c) Main Chapters d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 21 %.

Filtering options applied:

1. Approval and Declaration sections excluded
2. Bibliography/Works Cited excluded
3. Quotes excluded
4. Match size up to 5 words excluded
- 5.

I declare that I have carefully read Hacettepe University Ataturk Institute for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

Name Surname:	Özgür Kağan Balsızan
Student No:	N17234986
Department:	Ataturk's Principles and History of Turkish Revolution
Program:	Ataturk's Principles and History of Turkish Revolution
Status:	<input checked="" type="checkbox"/> Masters <input type="checkbox"/> Ph.D.

ADVISOR APPROVAL

Date: 28/08/2023

APPROVED.

Prof. Dr. Mustafa Yılmaz



HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ETİK KURUL İZİN MUAFİYETİ FORMU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

Tarih:28/08/2023

Tez Başlığı / Konusu: Atatürk Döneminde Çocuk Algısı

Yukarıda başlığı / konusu gösterilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır,
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir.
4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kuruldan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Adı Soyadı: Özgür Kağan Balsızan
Öğrenci Numarası: N17234986
Anabilim Dalı: Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi
Programı: Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi
Statüsü: Yüksek Lisans Doktora Bütünleşik Dr.

DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI

Tarih: 28/08/2023

Prof. Dr. Mustafa Yılmaz



**HACETTEPE UNIVERSITY
ATATURK INSTITUTE
ETHICS BOARD WAIVER FORM FOR THESIS WORK**

HACETTEPE UNIVERSITY
ATATURK INSTITUTE
ATATURK'S PRINCIPLES AND HISTORY OF MODERN TURKEY TO THE DEPARTMENT PRESIDENCY

Date: 28/08/2023

Thesis Title/Topic: Perception of Child During Atatürk Period

My thesis work related to the title/topic above:

1. Does not perform experimentation on animals or people.
2. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.).
3. Does not involve any interference of the body's integrity.
4. Is not based on observational and descriptive research (survey, measures/scales, data scanning, system-model development).

I declare, I have carefully read Hacettepe University's Ethics Regulations and the Commission's Guidelines, and in order to proceed with my thesis according to these regulations I do not have to get permission from the Ethics Board for anything; in any infringement of the regulations I accept all legal responsibility and I declare that all the information I have provided is true.

I respectfully submit this for approval.

Name Surname: Özgür Kağan Balsızan
Student No: N17234986
Department: Ataturk's Principles and History of Turkish Revolution
Program: Ataturk's Principles and History of Turkish Revolution
Status: Masters Ph.D. Integrated Ph.D.

ADVISER COMMENTS AND APPROVAL

Date: 28/08/2023

Prof. Dr. Mustafa Yılmaz

